

ISSN 1311-8544

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
ЦЕНТРАЛНА БИБЛИОТЕКА
СЪВЕТ ЗА ЧУЖДЕСТРАННА БЪЛГАРИСТИКА

БЪЛГАРИСТИКА VULGARICA

43/2021

София • 2021

Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“

На корицата: Пролог от втората половина на XIV в., № 73, Архив на Българската академия на науките, София

Редактор: проф. дфн Анисава Любенова Милтенова

Съставители: проф. дфн Анисава Любенова Милтенова,
доц. д-р Никола Рачев Казански, Емилия Якова Волева

Адрес на редакцията:

Българска академия на науките

Съвет за чуждестранна българистика

ул. „15 ноември“ 1, София 1040, „Българистика“

Анисава Милтенова тел. (+359-2) 9795383

E-mail: amiltenova@gmail.com; evoleva@abv.bg

© Централна библиотека на БАН, 2021

© Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, 2021

ISSN 1311-8544

BULGARIAN ACADEMY OF SCIENCES
CENTRAL LIBRARY
COUNCIL FOR BULGARIAN STUDIES ABROAD

BULGARIAN STUDIES BULGARICA

43/2021

Sofia • 2021

**Prof. Marin Drinov Publishing House
of Bulgarian Academy of Sciences**

On the cover: Synaxarion from the Second half of the 14th Century, No. 73,
Archive of the Bulgarian Academy of Sciences, Sofia

Editor: Prof. Anisava Lyubenova Miltenova, PhD

Compiler: Prof. Anisava Lyubenova Miltenova, PhD,
Assoc. Prof. Nikola Rachev Kazanski, PhD, Emilia Yakova Voleva

Council for Bulgarian Studies Abroad

Bulgarian Academy of Sciences

Bulgarica

Address: 1, 15 Noemvri Str., Sofia 1040

Anisava Miltenova tel. (+359-2) 9795383

E-mail: amiltenova@gmail.com; evoleva@abv.bg

© Central Library of BAS, 2021

© Prof. Marin Drinov Publishing House of Bulgarian Academy of Sciences, 2021

СЪДЪРЖАНИЕ

УВОДНИ ДУМИ

Радослава Станкова – 650 години от основаването на Търновската книжовна школа (XIII – XIV в.).....	9
---	---

БЪЛГАРСКА ЛИТЕРАТУРА

Книги 2021	
Съст. Емилия Волева	19
Периодика 2021	
Съст. Емилия Волева	38

ДИСЕРТАЦИИ

Съст. Никола Казански	57
-----------------------------	----

НАУЧНИ ФОРУМИ

Съст. Емилия Волева	61
---------------------------	----

ХОРИЗОНТИ

Чен Ин – 60 години българистика в Китай.....	69
Неделина Георгиева – Преподаването на български език на китайски студенти в Хъбейския университет за чужди езици, провинция Хъбей, Китай	76

НАУЧЕН ЖИВОТ

Александра Антонова – Тържествено академично честване „100 години след Иван Вазов“	83
Елена Костова – Международна научна конференция „Залезът на Балканското средновековие“	89

Камен Димитров – XII международен научен симпозиум „Търновска книжовна школа“	94
Красимира Колева – Международна българистична конференция „Българският език, литературата и културата на България: пътища през мултикултурния свят“	99
Научен колоквиум „Българистиката в дигиталната ера“	105

ПРОФИЛИ

Искра Христова-Шомова, Маргарет Димитрова, Анисава Милтенова – Синтия Вакарелийска на 70 години	109
Диляна Радославова, Елисавета Мусакова – Катрин Мери Макробърт на 70 години	116
Искра Христова-Шомова, Маргарет Димитрова, Андрей Бояджиев – Йоханес Райнхарт на 70 години	122
Анисава Милтенова – Анатолий Турилов на 70 години	133
Радостин Русев – In memoriam Григорий Венедиктов	143
От редакцията – In memoriam Константин Йордан	150
Ирина Кузидова – In memoriam Лиляна Грашева	151

ОТЗИВИ

Анисава Милтенова – Шъствоуѣжъ нѣзѣмѣ по слѣдоу оучѣтелю. Сборник в чест на проф. д.ф.н. Анна-Мария Тотоманова	155
Иван П. Петров – Translations of Patristic Literature in South-Eastern Europe	161
Елена Костова – Religious Rhetoric of Power in Byzantium and South-Eastern Europe	164
Екатерина Тодорова – Biblical Apocrypha in South-Eastern Europe and Related Areas	170
Вася Велинова – Явор Милтенов. Слова от колекцията Златоструй с неизвестен гръцки източник	177
Илияна Гаравалова – Етнолингвистичен речник на българската народна медицина	183
Марияна Витанова – Речник на новите думи в българския език (от първите две десетилетия на XXI)	188

CONTENTS

PREFACE

Radoslava Stankova – 650 Years from the Foundation of the Tarnovo Literary School (XIII – XIV c.).....	9
--	---

BULGARIAN LITERATURE

Books 2021	
Comp. by Emilia Voleva	19
Periodicals 2021	
Comp. by Emilia Voleva	38

THESES

Comp. by Nikola Kazanski	57
--------------------------------	----

SCIENTIFIC EVENTS

Comp. by Emilia Voleva	61
------------------------------	----

OUTLOOKS

Chen In – 60 Years Bulgarian Studies in China.....	69
Nedelina Georgieva – Teaching of Bulgarian Language to Chinese Students in Hebei University for International Students, Hebei Province, China	76

SCIENTIFIC ACTIVITY

Alexandra Antonova – Officially Academic Celebration „100 Years After Ivan Vazov“	83
Elena Kostova – International Scientific Conference „The Sunset of the Balkan Middle Ages“	89

Kamen Dimitrov – XII International Scientific Symposium „Tarnovo Literary School“	94
Krasimira Koleva – International Bulgarian Studies Conference „The Bulgarian Language, Literature and Culture of Bulgaria: Roads Across the Multicultural World“	99
Scientific Colloquium „Bulgarian Studies in Digital Age“	105

PROFILES

Iskra Hristova-Shomova, Margaret Dimitrova, Anisava Miltenova – Cynthia Vakareliyska at 70	109
Diliana Radoslavova, Elissaveta Moussakova – Catherine Mary MacRobert at 70....	116
Iskra Hristova-Shomova, Margaret Dimitrova, Andrey Boyadzhiev – Johannes Reinhart at 70	122
Anisava Miltenova – Anatoliy Turilov at 70	133
Radostin Rusev – In memoriam Grigoriy Venediktov	143
In memoriam Konstantin Jordan	150
Irina Kuzidova – In memoriam Liliana Grasheva	151

REVIEWS

Anissava Miltenova – ШЕСТВОУМЪ ИЗИМЪ ПО СЛЪДОУ ОУЧИТЕЛЮ. Festschrift of Prof. DSc Anna-Maria Totomanova	155
Ivan P. Petrov – Translations of Patristic Literature in South-Eastern Europe	161
Elena Kostova – Religious Rhetoric of Power in Byzantium and South-Eastern Europe	164
Ekaterina Todorova – Biblical Apocrypha in South-Eastern Europe and Related Areas	170
Vasya Velinova – Yavor Miltenov. Orations of the Collection Zlatostruy with Unknown Greek Source	177
Iliana Garavalova – Ethnolinguistic Dictionary of the Bulgarian Traditional Medicine	183
Mariana Vitanova – Dictionary of the New Words in Bulgarian Language (From the First Two Decades of XXI c.)	188

ЎВОДНИ ДЎМИ

650 години от основаването на Търновската книжовна школа (XIII – XIV в.)

По време на Втората българска държава през XIII в., след въстанието на братята Асен и Петър срещу византийското владичество (1185 – 1187), в новата столица Търново се създават условия за продуктивна книжовна дейност. Манастирите в столицата и околностите дават не само добро религиозно образование, но и усъвършенстване в калиграфията, в предаването на текстовете и техния език в ръкописите. През 1235 г. се възобновява Българската патриаршия и столицата Търново съсредоточава държавната и църковната власт. Българските царе пренасят там мощите на много общобалкански и почитани в България светци. Цар Асен I пренася в Търново мощите на св. Иван Рилски, цар Калоян – на св. Иларион Мъгленски, св. Михаил Войн от Потука, св. Филотея Темнишка и св. Йоан Поливотски, а цар Иван Асен II – на Петка-Параскева Епиватска (наречена по-късно Търновска). Българските царе отдават голямо значение на пренасянето на светителски мощи в престоления град. Това довежда до формиране на кръг от нови „търновски“ култове¹. Така към средата на XIII в. Търново се превръща в религиозен център, който привлича поклонници. Започва втори културен разцвет за старобългарската литература, в която се открояват нови тенденции.

Още през XIII в. се развива летописният жанр. Към този жанр се причисляват летописните разкази от търновския цикъл². Два от тях са поместени в състава на Бориловия синодик, написан по повод на събора против богомилите, свикан в Търново от цар Борил през 1211 г.³. Във връзка с този

¹ Гюзелев, В. Възобновяването на българското царство в средновековната книжовна традиция. – Литературна мисъл, 5, 1980, 22–28; Божилов, Ив. България през XIII в. – В: *Българската литература и книжнина през XIII в. С.*, 1987, 7–23.

² Божилов, И., Ст. Кожухаров. Българската литература и книжнина през XIII век. С., 1987, 111–114.

³ Божилов, И., А.-М. Тотманова, И. Билярски. Борилов синодик. Издание и превод. С., 2010.

събор е преведен гръцки правен сборник – синодик, в който са вписани решенията на българския събор и в който са се добавяли нови данни с важни исторически събития, с анатемни на богомилските възгледи през следващите векове. На първо място тук се причислява *Разказът за събора против богомилите*. Този летописен разказ е важен документ за епохата и отразява не само идеите на богомилското движение, но и официалното отношение на духовната и светската власт към него. Друг такъв разказ, допълнен към Бориловия синодик, е историческият *Разказ за възстановяване на Българската патриаршия*, който съдържа похвала за цар Иван Асен II и свидетелство за провъзгласяването на архиепископ Йоаким за български патриарх. Бориловият синодик е запазен в два преписа – Палаузов от края на XIV в. (НБКМ 289) и Дриновски от края на XVI в. (НБКМ 432)⁴.

Известен е и още един оригинален български разказ с агиографско-историческо съдържание, писан през XIII в. в българския манастир на Атон „Зограф“ – *Разказ за зографските мъченици*. Той отразява реално историческо събитие – нападението на латините в Света гора през 1275 г., но подвигът на умрелите зографски монаси е представен с агиографска топка – като мъченици, отстояващи православната вяра. Произведението е известно в два по-късни преписа от XVI – XVII в. в ръкописи, където са запазени и проложните жития на св. Иван Рилски, св. Михаил Войн и св. Иларион Мъгленски⁵.

Ролята на Света гора и на българския манастир „Зограф“ през цялото Средновековие е значителна за старобългарската книжнина. Особено важен е манастирът като място, където се пренася търновската книжовна традиция. И до днес в Зографския манастир се съхранява един от най-значимите среднобългарски писмени паметници – Драгановият миней от края на XIII – началото на XIV в.⁶ с оригинални творби от търновския химнографски цикъл⁷.

През XIII в. се осъществява първият опит да се обединят в една календарна богослужбена книга *службите и проложните жития* за българските светци и да се поставят в рамките на целогодишния църковен цикъл на orthodoxиянските празници.

⁴ Бориловият Синодик от XIV век. — <http://www.nationallibrary.bg/wp/?p=70370> (30.10.2021)

⁵ Вж. Милтенова, А. Непроучен препис на Разказа за зографските мъченици. – В: *Сребърният век: нови открития*. С., 2016, 229–244.

⁶ По-голямата част от Драгановия миней се съхранява в Зограф (със сигнатура I d 8), фрагменти от този ръкопис има в Москва (РГБ, Григ. № 42, М. 1725) и в Санкт Петербург (РНБ, Успен. Q. п. I. 40).

⁷ Кожухаров, Ст. Българската литература през XIII век. – В: *Българската литература и книжнина през XIII в.* С., 1987, 29.

1869

1) В Драгановия миней са включени Житие и Служба за св. Иван Рилски, служби за светците Михаил Войн, Петка Търновска, Кирил и Методий, както и за свети цар Петър⁸;

2) В Добрияновия празничен миней от втората половина на XIII в. (в Одеса, ОГНБ № I/5) има служби за св. Иван Рилски св. и за Филотея Темнишка⁹;

3) В среднобългарски миней с проложни четива от края на XIII – началото на XIV в. (НБКМ 113) е поместена службата за св. Йоаким Осоговски, която всъщност е преработка на Климентовия канон за Евтимий Велики¹⁰;

4) В Петербургския български миней от края на XIII или началото на XIV в. (РНБ, Ф. п. I. 72) са запазени служби за св. Иван Рилски, св. Михаил Войн и св. Петка Търновска¹¹;

5) В Лесновския пролог от 1330 г. (САНУ 53) са поместени житията на св. Гавриил Лесновски, св. Кирил и св. Методий и св. цар Петър¹²;

6) В Норовия пролог, сръбски ръкопис от последната четвърт на XIII в. (ГИМ, Увар. 703), са запазени житията на св. Иван Рилски и св. Прохор Пшински¹³;

⁸ Кожухаров, С. Търновската книжовна школа и развитието на химничната поезия в старата българска литература. – В: *Търновска книжовна школа*, 1, 1974, 277–309; Турилов, А. А., Е. Тончева. Драганова миней. – В: *Православная энциклопедия*. Т. 16. М., 2008, 117–120; Христова-Шомова, И. Драгановият миней като свидетел на българската богослужебна и книжовна история. – *Palaeoslavica*, 23, № 2, 2015, 1–54.

⁹ Кожухаров, Ст. Новооткрита поетична творба от XIII в. посветена на Филотея Темнишка. – *Литературна история*, 11, 1983, 54–59.

¹⁰ Суботин-Голубовић, Т. Две службе св. Иоакиму Осоговском. – *Археографски прилози*, 14, 1992, 105–134; Станкова, Р. Служби за св. Йоаким Осоговски в южнославянски преписи от XIV–XVI в. – В: *Vis et Sapientia: Studia in Honorem Anisavae Miltenova. Нови извори, интерпретации и подходи в медиевистиката*. Състав. и ред. А. Ангушева, М. Димитрова, М. Йовчева, М. Петрова-Танева, Д. Радославова. С., 2016, 654–667.

¹¹ Иванова, Кл. Неизвестни служби на Иван Рилски и Михаил Войн. – *Известия на Института за български език*, 22, 1973, 213–224; Кожухаров, Ст. Българската литература през XIII век. – В: *Българската литература и книжнина през XIII в.* С., 1987, 25–37, 236.

¹² Вж. Велев, И. Житејната литература за пустиножителот Гаврил Лесновски со кратка редакција. – *Спектар*, 15, 1990, 21–38 и Павлова, Р. Увод. – В: *Станиславов (Лесновски) пролог от 1330 година*. Велико Търново, 1999, 5–16.

¹³ Иванова, Кл. Две неизвестни старобългарски жития. – *Литературна история*, 1, 1977, 7–65.

7) В Румянцевския пролог от края на XIII в. (РГБ, ф. 256, Рум. м. 319) са изписани тропари за св. Иван Рилски и св. Йоаким Осоговски, проложно житие на светите Кирил и Методий и житие на св. Йоан Поливотски¹⁴.

Събирането на памети на светци, почитани в България в богослужебните книги илюстрира, от една страна, народностно-патриотичната насоченост на книжнината и приемствеността между Преслав и Търново и от друга, тенденцията към създаване на жанрово-тематични цикли в българската книжнина през XIII в. То е белег и за специфичното за XIII в. явление – народностно съзнание да се крепи чрез поддържане и укрепване на местните култове.

Оригиналната търновска книжнина се гради предимно въз основа на култовете към светците, чиито мощи са пренесени в столицата Търново. Преписват се и се преработват съчиненията на книжовниците от времето на Златния век на цар Симеон, свързани с култовете към първоучителите Кирил и Методий, както и към новите български светци от XI в. – Иван Рилски, цар Петър, западнобългарските анахорети и др. В старобългарските богослужебни книги от XIII в. са поместени агиографски и химнографски текстове както за ранните български светци, така и за новите „търновски“ култове. Тези богослужебни сборници са своеобразен синтез на приемствеността между книжовната продукция на Първата и Втората българска държава (в столиците Преслав и Търново)¹⁵.

През XIII в. проложните жития са продуктивен жанр поради функцията си на четива за богослужебна употреба. Такива агиографски текстове се пишат за най-популярните южнославянски светци. От проложни жития е изграден и търновският агиографски цикъл за светците, чиито мощи са пренесени в Търново. Локалните култове през този период допринасят за укрепването на народностното самосъзнание.

Както е известно, през този период при южните славяни влиза в употреба така нареченият Прост (нестишен) пролог, а през XIV в. този тип сборник се трансформира в Стишен пролог и житията, включени в него, функционират според изискванията на Йерусалимския типик¹⁶. Поради това са запазени малко на брой ръкописни сборници от типа на Простия пролог, а повечето от житията на търновските светци се откриват в състава на Стишния. В та-

¹⁴ Павлова, Р. Восточно славянские святые в южно-славянской письменности XIII – XIV вв. / Pavlova, R. Ostslavische Heilige in südslavischen Kanontexten der Slavia Orthodoxa im 13–14 Jahrhundert. Herausgegeben von Svetlana Mengel. Halle (Saale), 2008, p. 42.

¹⁵ Кожухаров, Ст. Българската литература през XIII век. – В: *Българската литература и книжнина през XIII в.* С., 1987, 28–29.

¹⁶ Mošin, V. Slavenska redakcija prologa Konstantina Mokisijskog u svijetlosti vizantijsko-slavenskih odnosa XII–XIII vijeka. – *Zbornik historijskog instituta*, 2, 1959, 17–68; Иванова, Кл. Житията в старата българска литература. – В: *Стара българска литература. 4. Житиеписни творби.* С., 1986, 5–34.

1869

къв сборник от втората половина на XIV в. (Архив на БАН 73) са събрани *житията на св. Михаил Воин, на св. Петка Търновска и Проложния разказ за пренасянето на мощите на св. Иларион Мъгленски*. Единствено *Проложното житие на патриарх Йоаким I* не е включено в този сборник. То е запазено в миней от края на XV в. (в БАН 23)¹⁷. Проложните жития се включват в богослужбена употреба и в състава на минейните сборници. Те се вмъкват на съответното място в службата (след шестата песен на канона, кондака и икоса) и се четат в манастирските църкви пред цялото братство.

В проложните жития от XIII в. разказът за пренасяне мощите на светците е задължителен елемент. Култът към търновските светци се основава предимно на това, че мощите им са положени в Търново и за цар Иван Асен II е било изключително важно да укрепи столичния град със светителски мощи. През XIII – XIV в. манастирската мрежа се създава и укрепва от полагането на светителски мощи във всеки манастир. Наличието на мощи на общонародни светци в дадена църква или манастир придава авторитет на мястото, където се съхраняват. Налага се общата южнославянска книжовна традиция през XIII в. в агиографския комплекс от текстове да се описва пренасянето на мощите на светците и свързаните с тях посмъртни чудеса, мироточене и изцеления като задължителен структурен елемент на текста¹⁸.

Традицията за съставяне на разкази за пренасяне на светителски мощи възниква с цел чрез църковния ритуал да се положат основите за самостоятелно канонизиране на домашни светци. А самите мощи се полагат в манастир или църква, за да се поддържат по този начин локалните светителски култове. В разказите за съдбата на мощите на местните южнославянски светци, освен описание на пътя, който са изминали светителските реликви, се включва и похвала за владетеля, който ги е пренесъл, и се изброяват чудесата, които мощите са извършили.

Оригинални старобългарски произведения от XIII в. с летописен или агиографски характер, но създадени в рамките на самостоятелния жанр *translatio*, са *Летописният разказ за пренасяне мощите на св. Петка Епиватска* от Каликратия в Търново от 1234 г. (известен в единствен препис от XIV в. в ГИМ, Хлуд. 162)¹⁹ и *Разказът за пренасяне на мощите на свети*

¹⁷ Вж. Българската литература и книжнина през XIII в., С., 1987, 209–217.

¹⁸ Вж. Станкова, Р. Разказите за пренасяне на мощите на местни светци в южнославянската книжнина през XIII в. – В: *Движение и пространство в славянските езици, литератури и култури, Сборник с доклади от Дванадесетте международни славистични четения (София, 9–10 май 2014 г.)*. Т. II. *Литературознание и фолклористика*. С., 2015, 58–64.

¹⁹ Изд. от Кожухаров, Ст. Неизвестен летописен разказ от времето на Иван Асен II. – *Литературна мисъл*, 2, 1974, 123–135; Вж. Petrova, M. *Љ(с) во другада м(ч)ница Ха ра(д), еиже пв(т)ије и хвала въз(д)в обрвтајет' се: Once Again on the Cult and Hagiographic Texts about St. Paraskeve/Petka of Rome in the South-Slavic Tradition*. – *Scripta & e-Scripta*, 6, 2008, 325–350.

Иларион Мъгленски от Търновската редакция на Стишния пролог²⁰ (известен в два преписа – т.нар. Каравелов препис от пергаментен ръкопис от XIII в.²¹ и в Стишен пролог за септември – февруари от 1368/1370 г. БАН 73²²).

През XIV в. във връзка с въвеждането на новия Йерусалимски типик в православното богослужение започналата от Света гора реформа достига до България. Активизира се преводаческата дейност в манастирите около столицата Търново, като най-известният от тях е Килифаревския (Кефаларевски) манастир „Св. Богородица“, основан от Теодосий Търновски (1300 – 1363), сподвижник на известния исихаст Григорий Синаит (1260 – 1346) в Парория. Предполага се, че ученици на Теодосий Търновски са били бъдещите църковни водачи Патриарх Евтимий Търновски (ок. 1325 – ок. 1403) и митрополит Киприан (Киевски, Московски и на цяла Русия) (ок. 1330 – 1406).

Известни са няколко ръкописа от Търновската дворцова библиотека от XIV в., които според приписки или ктиторски миниатюри са изпълнени за цар Иван Александър. Днес те се съхраняват в известни европейски библиотеки – Лондонското четириевангелие от 1356 г. (в Британския музей в Лондон)²³, препис на превода на Манасиевата хроника от около 1343 – 1345 г. (във Ватиканската библиотека в Рим)²⁴, Поп-Филиповия сборник от 1345 г. (в Държавния исторически музей в Москва)²⁵ и Лаврентиевия сборник от 1348 г. (в Руската национална библиотека)²⁶. Към тях се причислява и Томичовият псалтир (в Държавния исторически музей в Москва)²⁷. Това са ръкописи, съдържащи образци на средновековната миниатюрна живопис. В предговора на Лондонското евангелие е поместена *Похвала на цар Иван Александър*. Втора такава похвала е известна в тълковен псалтир от 1337 г., наречен „Песнивец на цар Иван Александър“ (в София, БАН 2)²⁸. И в двете

²⁰ *Томова, Е.* Разказ за пренасяне на мощите на св. Иларион Мъгленски. – <http://scripta-bulgaria.eu/bg/articles/razkaz-za-prenasyane-na-moshchite-na-sv-ilarion-mglenski>. (достъп 5.11.2021).

²¹ Изд. от *Иванов, Й.* Български старини из Македония. С., 1970, 419–420.

²² Изд. от *Ангелов Б.* Из старата българска, руска и сръбска литература. С., 1958, 98–99.

²³ *Гардзанити, М., Альберти, А.* Славянская версия греческого текста Евангелия: Евангелие Ивана Александра и правка перевода Священного писания. – *Кирило-Методиевски студии*, 17, 2007, 180–190.

²⁴ *Дуйчев, И.* Миниатюрите на Манасиевата летопис, С., 1962.

²⁵ *Дуйчев, И., М. Салмина.* Среднеболгарский перевод Хроники Константина Манасии в славянской традиции. С., 1988, 72–77.

²⁶ *Петрова-Танева, М.* Лаврентиев сборник. <https://sesdiva.eu/virtualni-stai/individualno-chetene/item/181-lavrentiy-miscellany-bg> (9.11.2021).

²⁷ *Джурова, А.* Томичов псалтир. Т. 1–2. С., 1990.

²⁸ *Вж. Мусакова, Е.* Кодикологически особености на Песнивеца на цар Иван Александър. – *Palaeobulgarica/ Старобългаристика*, 26, кн. 2, 2002, 3–33; Moussa-

похвали българският цар е сравнен с Константин Велики, а в похвалата от Лондонското евангелие – и с Александър Македонски.

Понятието *Търновска книжовна школа* в научните изследвания се свързва с творчеството на Патриарх Евтимий и неговите ученици и последователи, с разцвета на книжнината, с появата и развитието на нови правописни, литургични и стилистични тенденции²⁹. Но всъщност Търново е основен български книжовен център в продължение на два века.

През XIV в. във Византия влиза в употреба новият Йерусалимски типик и това води след себе си множество литургични промени, които се отразяват в голяма степен върху функционирането на богослужебните книги. Всъщност този типик се въвежда поради необходимостта да се създадат ясни и твърдо установени правила за богослужение – да се редактират и ревизират многобройните варианти на еднакви по функция текстове (включително житията и службите за прослава на собствените светци). В България превеждането и ревизията на старите богослужебни текстове се свързват и с дейността на търновския Патриарх Евтимий³⁰. Литургичната реформа може да се проследи по редица богослужебни книги, които през XIV в. изместват старите редакции. Променят се структурата, обемът и организацията на текстовете. Правят се и нови преводи, най-често направо от „добрите“ гръцки оригинали и се сравняват с дотогавашните славянски преводи³¹.

През 1375 г. исихастът Евтимий става български патриарх. В Евтимиевия книжовен кръг се създава жанр, който сближава агиографията и риториката и функционално двата жанра се изравняват³².

Произведенията на Патриарх Евтимий³³ са посветени на светците, чиито мощи по това време са се намирили в Търново и са били приемани като закрилници на града. Това са *пространните похвални жития* на св. Иван Рилски, св. Петка Търновска, св. Филотея Темнишка, св. Иларион Мъглен-

kova, E. The Psalter of King John Alexander in Its Slavonic and Byzantine Context. – *Scripta & e-Scripta*, 10–11, 2012, 339–354.

²⁹ Станков, Р. Исихазмът, стилът „плетение словес“ и езиково-правописната реформа на Патриарх Евтимий. С., 1999.

³⁰ Иванова, Кл. Новоизводните търновски сборници и въпросът за ролята на Патриарх Евтимий в техния превод. – *Старобългарска литература*, 25–26, 1991, 124–134.

³¹ Йовчева, М., Л. Тасева. Атонска книжовна реформа. – В: *История на българската средновековна литература*. С., 2008, 510–519.

³² Иванова, Кл. Житийно-панегиричното наследство на Търновската книжовна школа в балканската ръкописна традиция. – В: *Търновска книжовна школа*. Т. 2. С., 1980, 193–213; Измирлиева, В. Жанрови трансформации в агиографската проза на Патриарх Евтимий. Връзката увод – жанрова концепция. – *Старобългарска литература*, 23–24, 1990, 11–33.

³³ Вж. Иванова, Кл. Патриарх Евтимий. С., 1986.

ски и две *похвални слова* (с биографична част) за св. Михаил Войн и св. Йоан Поливотски. Другите му две похвални слова са за общохристиянски светци – светите Константин и Елена (като чрез образа на византийския император Константин Велики авторът дава пример за идеалния владетел и го отнася към българския цар Иван Шишман)³⁴ и за св. Неделя. Творбите са написани в тържествен стил, ритмизирана реч, наситена образност и богата синонимика, с усложнени и украсени фрази. Прието е този стил да се нарича „плетение словес“³⁵. Сред изследователите се е наложило мнението, че основните белези на този висок стил са: множество риторични амплификации, библейски цитати и аналогии с библейски персонажи и събития; натрупване на синонимни определения в градация. Структурата на езика е ритмична, изградена чрез асонанси, алитерации и други стилистични похвати – от сложни дълги пасажии и словесни тиради, основани на паралели, сравнения, многосъставни словосъчетания, плеонастична символика и др.

Високият житиен стил, основан на специфичен набор от топоси, библейски цитати, сравнения и реминисценции не е специфика на агиографската книжнина от XIV в. Този стил на житиеописание през Средновековието се основава на античните образци, приспособени към каноните на християнската доктрина още от IV–VI в. Процесът на развитие в жанра агиография в посока натрупване на варианти на художествена интерпретация във византийската литература води началото си още от IV в. и преминава през житийната реформа на Симеон Метафраст от X в., когато се преработват голям брой житийни текстове³⁶, а славянските книжовници превеждат или заимстват от византийските жития както от „дометафрастов“ тип, така и от типа на по-късната Метафрастова житийна редакция³⁷. По принцип *жанрът на похвалното житие* е образец и „настолна книга на византийската школа“ още от *Похвалното житие* за Василий Велики, писано от Григорий Богослов³⁸. Поради това житийно-панегиричният стил в българската среднове-

³⁴ Иванова, Кл. Византийските източници на Похвалата за Константин и Елена от Евтимий Търновски. – *Старобългарска литература*, 10, 1981, 3–15.

³⁵ Вж. *Ангушева-Тиханова, А.* Евтимий Търновски и стилът „плетение словес“: Образи. Символ и топос. – *Старобългарска литература* за 8 клас, С., 1999, 188–197; *Дикова, Е.* Фразата в житията и похвалните слова на св. Патриарх Евтимий Търновски. Изследване. С., 2011.

³⁶ Срв. *Лопарев, Хр. М.* Византийския Жития Святыхъ VIII – IX вв. – *Византийски временник*, 17/1–4, 1910, 2–15; *Иванова, К.* Агиографските произведения на Симеон Метафраст в състава на южнославянските календарни сборници. – В: *Преводите през XIV столетие на Балканите*. Под ред. на Л. Тасева, М. Йовчева, К. Фос и Т. Пентковская. С., 2004, 249–267.

³⁷ Вж. *Иванова, Кл.* Метафрастова житийна редакция. – В: *Старобългарска литература. Енциклопедичен речник*. С., 1992, 267–268; *Кенанов, Д.* Евтимиева метафрастика. Пловдив, 1999.

³⁸ Вж. *Лопарев, Хр. М.* Византийския Жития Святыхъ VIII–IX вв. – *Византийски временник*, 17/1–4, 1910, с. 16.

ковна книжнина от втората половина на XIV в. не бива да се отнася към новите тенденции на „исихасткия“ тип средновековно житиеописание³⁹. Това е адаптация на византийския житиен модел, повлиян от идеите на исихазма и стремежа към повишена експресивност на изказа. Похвалните риторични жития през този период са писани по образеца на произведенията на Симеон Метафраст.

Творчеството на Патриарх Евтимий се свързва и с литургичен сборник, наречен *Евтимиев служебник*, с преведени или редактирани от него литургически текстове⁴⁰. Предполага се, че към произведенията му принадлежат и химнографски текстове – служба за св. Петка Търновска⁴¹, служба и параклис за св. царица Теофана⁴². Автор е и на четири послания⁴³.

Киприан (ръкоположен в Цариград за литовски и киевски митрополит през 1375 г., а през 1389 г. признат за всеруски митрополит)⁴⁴ е съратник на Патриарх Евтимий в литературното и преводаческо дело. Неговото творчество принадлежи и на българската, и на руската средновековна литература. Автор е на пълен цикъл творби за един светец – агиографски, риторични и химнографски (житие, похвално слово, служба и молебен канон за първия московски митрополит Петър). Участва в създаването на *Московския летописен свод*. Но най-голямата му заслуга е, че той пренася в Русия българските преводи от XIV в. и традициите на Търновската книжовна школа. Известен е *Псалтира на митрополит Киприан* (РГБ, Фундаментальное собр. МДА, № 142), ръкопис от първата четвърт на XV в., който е копие от среднобългарски оригинал и където с тропари и кондаци са отбелязани паметите на търновските светци⁴⁵.

³⁹ Вж. *Tachiaos, A.-E. Mount Athos and the Slavic Literatures. – Cyrillomethodianum*, 6, 1977, 1–35.

⁴⁰ Коцева, Е. *Евтимиев служебник*. С., 1985.

⁴¹ *Кожухаров, Ст. Търновска (Евтимиева?) служба за св. Петка Епиватска. – В: Проблеми на старобългарската поезия*. С., 2004, 109–139.

⁴² *Кожухаров, Ст. Патриарх Евтимий Параклис за царица Теофана. – В: Проблеми на старобългарската поезия*. С., 2004, 141–145.

⁴³ Вж. *Ангушева, А. Евтимий Търновски. – В: История на българската средновековна литература*. С., 2008, 577–578.

⁴⁴ *Дончева-Панайотова, Н. Киприан – старобългарски и староруски книжовник*. София, 1981; *Косова, А.-Дж. Митрополит Киприан – основоположник на литературната традиция на Московска Рус. – В: Средновековни текстове, автори и книги: Сборник в чест на Хайнц Миклас*. С., 2012, 270–287 (= *Кирило-Методиевски студии* 21); *Петрова-Танева, М. Киприан*. <https://sesdiva.eu/virtualni-stai/popularni-sventci-avtori-proizvedeniya/item/188-kiprian-bg> (достъп 5.11.2021)

⁴⁵ *Турилов, А. А. Южнославянские памятники в литературе и книжности Литовской и Московской Руси XV – первой половины XVI в.: Парадоксы истории и географии культурных связей. – Славянский альманах*, 2000. М., 2001, 260–261; *Чешмеджиев, Д. Митрополит Киприан и култове на български светци. – Studi Slavistici*, 5, 2008, 15–30.

Григорий Цамблак (ок. 1365 – 1420), който се определя като последовател на Патриарх Евтимий и носител на традициите на Търновската книжовна школа, е един от най-интересните автори в българската средновековна книжнина – образован книжовник, автор на множество произведения, той влиза в историята на четири литератури – българската (*Похвално слово за патриарх Евтимий*, *Слово за пренасяне на мощите на Петка Търновска*), сръбската (*Житие и Служба за Стефан Дечански*), руската (*Надгробно слово за митрополит Киприан*) и румънската (*Пространно житие и Служба за мъченика Йоан Нови Сучавски*)⁴⁶. От текста на *Похвалното слово за патриарх Евтимий* черпим сведения за падането на Търново под турска власт (за обсадата на града от султан Баязид през 1393 г. и как Патриарх Евтимий ръководи защитата му). Това е единственото произведение, посветено на Патриарх Евтимий като светец.

Докато е игумен на Дечанския манастир в Сърбия в края на XIV в. Григорий Цамблак пише *Разказ за пренасяне на мощите на света Петка във Видин и в Белград*, който допълва с нови данни историята за движението на мощите на преподобната светица, като добавка към Евтимиевото житие. Този текст е достигнал до нас в най-ранен препис в Сборника на Мардарий Рилски от 1483 г. (днес в Рилския манастир, РМ 4/5), а най-ранният препис на *Житието на Стефан Дечански* се намира в Рилския панегирик на Владислав Граматик от 1479 г. (и също се съхранява в Рилския манастир, РМ 4/8). През XV в., след падането на България под турска власт, Рилският манастир се откроява като пазител на произведенията на Търновската книжовна школа.

Чрез творчеството на Григорий Цамблак традициите на Търновската книжовна школа се разпространяват в източноправославната писмена традиция и оказват значително влияние върху руската, сръбската, влашката и молдовската средновековна култура. Това влияние се приема за втория по значимост южнославянски принос към културата на тези православни литератури⁴⁷.

Радослава Станкова

Институт за литература, Българска академия на науките

⁴⁶ Станкова, Р. Григорий Цамблак. <https://sesdiva.eu/virtualni-stai/populiarni-sventci-avtori-proizvedeniya/item/132-grigoriy-tzemplak-bg> (достъп 5.11.2021)

⁴⁷ Вж. Турилов, А. А. Восточнославянская книжная культура конца XIV–XV вв. и „второе южнославянское влияние“. – В: *Търновски писмена. Алманах за Търновска книжовна школа*. Велико Търново, 2009, 2, 193–228 и сборниците *Търновска книжовна школа*. Т. 1, 1974 – Т. 11, 2019.

БЪЛГАРСКА ЛИТЕРАТУРА

Рубриката съдържа периодика и книги (монографии, сборници, учебни помагала, речници и др.) за 2021 г. По отношение на научната периодика, която тук е представена за пореден път, от съдържанието на всяка книжка са подбрани статии, студии и научни съобщения, които изследват българистични теми и проблеми в областта на хуманитарните и обществени науки (история, обществознание, археология, кирилometодиевистика, език, литература, изкуствознание, традиционна и съвременна култура и др.). Поради спецификата на настоящия информационен бюлетин не се включват преводни материали (от чужд на български език), както и рецензии, обзори и др. Принципно е отразена научната периодика за 2021 г. В случай, когато няма излезли книжки от определено периодично издание са отразени последните регистрирани години. Книгите с липсващ ISBN и периодичните издания с липсващ ISSN са означени със знака *.

От редактора

КНИГИ 2021

BOOKS 2021

ОБЩ ОТДЕЛ/ GENERAL

АНГЕЛОВ, Петър. Страхът в средновековна България. София: Полис, 2021, 192 с.

ISBN 978-954-796-088-6.

В книгата са изследвани многообразните, често пъти непредсказуеми и неконтролируеми прояви на страха, както и причините за тяхната поява. Въз основа на анализа на историческите извори е направен изводът, че средновековният българин се е опитвал да превърне страха в нещо предвидимо и очаквано, което да му позволи да го преодолее по-лесно, ако не е в състояние да го победи напълно.

Близост и другост в културата на XVIII–XIX в. София: Българско общество за проучване на осемнадесети век, 2021, 158 с.

ISBN 978-619-91614-3-2.

Съставители: Надежда Александрова, Анна Алексиева и Рая Заимова

Сборникът съдържа интердисциплинарни статии, предимно на млади учени, посветени на търсенето на образите на другостта и изобразяването на родното, свидното и близкото в културата и литературата през XVIII – XIX в.

Пълнотекстов свободен достъп: <https://rb.gy/rgs6nq>

БЪЛГАРО-хърватски научни, културни и духовни връзки. София: Институт за балканистика с Център по тракология, 2021, 462 с.

ISBN 978-619-7179-18-7.

Съставители: Светлозар Елдъров, Антоанета Балчева, Ирина Огнянова и Людмила Миндова

Сборникът се състои от 21 студии и статии, представени на едноименната международна научна конференция, състояла се през юни 2019 г. в София. Съдържа многобройни и разнообразни свидетелства за богатството на историческите връзки между двата народа от Средновековието до днес.

БЪЛГАРСКИТЕ азбуки. София: АИ Проф. Марин Дринов, 2021, 166 с.

ISBN 978-954-245-155-4.

Редактори: Ваня Мичева и Славия Бърлиева

Сборникът съдържа пет статии с най-новите постижения на палеославистиката, които се отличават с терминологична прецизност и достъпност за всички, интересувани се от българските азбуки. Приложени с увод и бележки са „Пространното гръцко житие на св. Климент Охридски“ и „Пространното гръцко житие на св. Наум Охридски“, които съдържат важна историографска и културноисторическа информация за Кирило-Методиевото дело и за създаването на глаголицата и кирилицата.

ВАСИЛЕВА, Калина. **Бай Ганьо Българина. Опит върху българската народо-психология и българската модерност.** Велико Търново: Фабер – Книга втора. 2021, 206 с. ISBN 978-619-00-1280-1.

Интердисциплинарно монографично изследване.

ЖУЛ ВЕРН и България/Jules Vernes et la Bulgarie. София: УИ Св. Климент Охридски, 2021, 240 с.

ISBN 978-954-07-5178-8.

Сборник с научни доклади в областта на историята и теорията на литературата, музеологията и педагогиката от Международния колоквиум под едноименния наслов, проведен в София през октомври 2019 г. на френски език.

СЪББЕВ, Орлин. **Танцът на холерата.** София: Авангард Прима, 2021, 380 с.

ISBN 978-619-239-574-2.

В книгата е представена една от най-драматичните епидемии на XIX век – холерата в Цариград през 1865 г., която застига и българските земи. Придържайки се към интердисциплинарния подход, авторът се опитва да покаже как холерата въздейства върху човешкото съзнание, как формира поведенчески модели, как стимулира промяна в съзнанието и пренасочва посоката на мислене, как преформулира житейски приоритети и провокира определени обществени нагласи.

Достъп до Предговора, Увода и Заключениеето: <https://bit.ly/3pdsrfn>

ИСТОРИЯ / HISTORY

БАЕВ, Йордан. **Американското разузнаване и България (1941 – 1991).** София: Изток-Запад, 2021, 368 с.

ISBN 978-619-01-0878-8.

Изследването е изградено на основата на новооткрити и неизползвани архиви, от които авторът е извлякъл непознати факти за дейността на американското разузнаване в България от Втората световна война до краха на социализма и в първите години след него.

БИОГРАФИЧНИ очерци. София: УИ Св. Климент Охридски –

Том 1. 2021, 231 с. ISBN 978-954-07-5102-3.

Съставител: Пламен Митев

Сборникът съдържа статии, посветени на видни дейци от Българското възраждане – революционери, духовници, общественици, интелектуалци, търговци.

<https://unipress.bg/istoriya-i-arheologiya/biografichni-ocherts-i-tom-i>

ГОНЧАРОВА, Галина. **Хроника на замогването и модернизацията в Царство България. Историята на Александър Тенев.** София: Сиела, 2021, 416 с.

ISBN 978-954-28-3415-1.

Изследването върви по следите на интересната житейска, предприемаческа и семейна съдба на Ал. Тенев от новозагорското село Загорци и се опитва да очертае траекторията на модернизацията в българското село и нейното автентично начало в периода между двете световни войни.

ГОРАНЧЕВ, Веселин. **Българите, Русия и Православният изток през XV – XVII век.** Велико Търново: ИТИ, 2021, 316 с.
ISBN 978-619-7602-09-8.

Изследването е посветено на историята на църковно-политическите връзки и отношенията между българите и русите през посочения период с акцент върху българското влияние в руските земи.

ДИМИТРОВ, Слави. **Великобритания и България в края на XIX и началото на XX век – политика, дипломация, пропаганда.** Велико Търново: Ивис, 2021, 336 с.
ISBN 978-619-205-171-6.

В книгата се разглеждат отношенията между двете държави около помирието на младото българско княжество с Русия. Проследени са британските интереси към Източния и по-специално към Македонския въпрос, който се явява негов ключов фрагмент на Балканите.

ДУБАЗ, Ямен. **България и Турция (1944 – 1956 г.): политически отношения, противопоставяне, пропагандни образи.** Шумен: УИ Епископ Константин Преславски, 2021, 358 с.
ISBN 978-619-201-516-9.

Обект на изследването са фактите и събитията, свързани с отношенията между България и Турция през посочения период, влиянието на Студената война върху тях и по-конкретно междублоковото противопоставяне, при което България и Турция следват линията, възприета от двете суперсили – САЩ и Съветския съюз.

ЗАВРЪЩАНЕ към изворите: сборник в памет на издателите на „Извори за старата история и география на Тракия и Македония“ по случай на 70-ата годишнина от публикуването на второ разширено издание от 1949 г. София: УИ Св. Климент Охридски –

Ч. 1. История и епиграфика. 2021, 316 с. ISBN 978-954-07-5282-2.

Ч. 2. Археология и нумизматика. 2021, 290 с. ISBN 978-954-07-5284-6.

Съдържат докладите от юбилейната конференция, проведена в София през 2019 г.

Свободен онлайн достъп: Т. I: <https://bit.ly/31cpILl>

Т. II <https://bit.ly/3G4cK1b>

ИВАНОВ, Мартин. **Срещу течението – българската текстилна промишленост 1800 – 1912 г.** София: Сиела, 2021, 552 с.
ISBN 978-954-28-3749-7.

Детайлно научно изследване на текстилната промишленост в България преди и след Освобождението в двете ѝ основни разновидности – абаджийство и гайтанджийство.

ИЗВОРИ за историята на жените: дневници, спомени, писма, белетристика.

София: УИ Св. Климент Охридски, 2021, 620 с.

ISBN 978-954-07-5180-1.

Съставители: Красимира Даскалова, Жоржета Назърска и Ренета Рошкева

Книгата предлага изворов материал за изследователите на женското образование и еманципацията на жените. Включените дневници, спомени, кореспонденция и белетристика обхващат периода между 70-те години на XIX и 50-те години на XX век – време на динамични политически, икономически, социални и културни промени, засягащи всички слоеве на модернизиралите се традиционни (селски, земеделски) общества.

КОСТОВ, Александър. Съединението прави силата. Български носители на български национални ордени през XXI век. София: Тендрил, 2021, 121 с.

ISBN 978-619-91496-4-5.

Двуезично българо-английско издание, посветено на дейността и приноса на изявени български политици, учени и хора на културата и бизнеса за развитието на двустранните отношения с Белгия през последните двадесет години. Основно внимание е отделено на ролята на човешкия фактор в тях и в частност на полученото признание чрез награждаването с национални ордени като част от обединените усилия за укрепването на общия европейски дом чрез развитието на отношенията между България и Белгия.

МАРХОЛЕВА, Красимира. История на пражкото студентско дружество „Българска седянка“ (1880 – 1954). Велико Търново: Фабер, 2021, 260 с.

ISBN 978-619-00-1373-0.

Изследването е посветено на дейността на дружеството от създаването му (в контекста на българо-чешкия межкултурен диалог от 50 – 70-те години на XIX век) до последния период от съществуването му (1939 – 1954).

МУРАТОВА, Нурие. Жени отвъд архива. Невидимите истории на жените в България. Благоевград: УИ Неофит Рилски, 2021, 274 с.

ISBN 978-954-00-0259-0.

Монографията е посветена на присъствието на жените в документалното наследство. Изследвана е историята на жените в България през тоталитарния период.

Резюме на английски език: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=979261>

МУСТАФА, Алджан и Мийрям Салим. Ескиджумайският панаир: център за стопански и културен диалог през XIX век. Шумен: УИ Епископ Константин Преславски, 2021, 205 с.

ISBN 978-619-201-477-3.

Монографично изследване, чиято цел е да разкрие мястото и значението на Ескиджумайския панаир в търговския обмен, извършван на международно и междурегионално ниво, както и неговата социална и културна роля.

НЕДЯЛКОВ, Димитър. **Българската армия и спасяването на българските евреи 1941 – 1944**. АИ Проф. Марин Дринов, 2021, 256 с.
ISBN 978-619-245-130-1.

Книгата е опит за цялостен анализ на значителната роля, която играе Българската армия в драматичните събития от Втората световна война, с акцент върху трудовата повинност – основният инструмент на българските власти, резултат от чиито действия е съхраняването на живота на десетки хиляди граждани от еврейски произход.

ОГНЯНОВ, Любомир. **Международни отношения и външна политика на България (1944 – 1989)**. София: Парадигма, 2021, 286 с.
ISBN 978-954-326-451-3.

Изследването е посветено на 45-годишния период от българската история, в който управниците ѝ застъпват изцяло международните позиции на Съветския съюз, а страната играе ролята на верен и последователен проводник на чужди външно-политически идеи и интереси на Балканите, в Европа и света.

ПАЛАНГУРСКИ, Милко. **Иван Пеев Плачков (1854 – 1942): Един просветител и публицист в политиката**. Велико Търново: УИ Св. св. Кирил и Методий, 2021, 128 с.
ISBN 978-619-203-254-3.

В монографичното изследване е разгледана мащабната научна, литературна, писателска и журналистическа дейност на видния копривиценец в процеса на сформирването на българския политически елит след Освобождението.

ПЪРВАНОВА, Румяна. **Индустрията в България – насърчение и предприятия (1894 – 1928)**. Велико Търново: Фабер, 2021, 328 с.
ISBN 978-619-00-1409-6.

Монографичното изследване е посветено на политиката на протекционизъм в сферата на индустрията, провеждана от българските правителства от средата на 90-те години на XIX в. до средата на 30-те години на XX в. Направен е цялостен обзор на индустриалните протежирани браншове и на емблематични покровителствани фирми: захарни фабрики, мелници, пивоварни, вълнотекстилни и памукотекстилни фабрики, дестилерии за розово масло, предприятия за керамични изделия и цимент. В приложение е публикуван списък на най-изявените индустриалци, предложени за получаване на ордени по случай 50 години от Освобождението на България. Достъп до съдържанието и встъпителните части: <https://rb.gy/qrov1j>

РУСЕВ, Иван. **Кримската война 1853 – 1856: „Атласът на Наполеон III“ и българските земи**. София: Захарий Стоянов, 2021, 160 с.
ISBN 978-954-09-1588-3.

Книга представя един ценен исторически извор, появил се по заповед на император Наполеон III само две години след края на войната и представящ официалната гледна точка на Франция. Поместени са 4 карти от атласа, представящи похода на френската армия през източните български територии и даващи информация за над 600 обекта (селища, топоними, исторически забележителности), описани, преведени и коментирани от автора.

СОЛУН. Мечтаният град. София: АИ Проф. Марин Дринов, 2021, 228 с.
ISBN 978-619-245-108-0.

Съставител: Юра Константинова.

В книгата е представено българското историческо присъствие в Солун, както и съвременните връзки на българите и България с града. Съдържа богат илюстративен материал и тематично подбрана библиография.

СТОЯНОВА, Росица и Дивна Гоцева. Аз служа! 100 години Български младежки Червен кръст (1921 – 2021). София: Корс, 2021, 144 с.

ISBN 978-619-7486-10-0.

В богато илюстрираното монографично изследване в обобщен вид и в развитие са представени организационните принципи на БМЧК, неговите идеи, част от богатата му и разнообразна дейност. На базата на наличната документална база са представени и личностите, вдъхнали живот на идеите и идеалите – ръководители, членове, доброволци, щатни специалисти.

Свободен онлайн достъп: <https://bit.ly/3lgynTF>

СТОЯНОВИЧ, Петър. Пътят към София. Произход, образование и мотивация на принц Фердинанд Сакс-Кобургски и Готски за мисията в България.

Велико Търново: Фабер, 2021, 254 с.

ISBN 978-619-001-341-9.

Монографията е посветена на личността, обкръжението и средата на младия принц Фердинанд в периода до възшествието му на българския трон. Проследен е процесът на възпитанието и подготовката му като носител на бъдещи управленчески отговорности. Използвани са множество непубликувани и публикувани документи, съхранявани предимно в чуждестранни архиви, както и семейни хроники, генеалогични алманаси и др. Развенчани са наложени митове, коригирани са неточни или заблуждаващи твърдения, дадени са отговори и са предложени интерпретации на важни въпроси, свързани не само с принц Фердинанд, но и със съдбата на Европа и България.

ТОДОРОВА, Олга. Домашното робство и робовладение в османска Румелия. София: Гутенберг, 2021, 444 с.

ISBN 978-619-176-195-1.

В изследването се разглеждат проблеми, свързани с: произхода, етническата и расовата принадлежност на хората, робували през османско време в предела на днешна България и най-близко прилежащите ѝ територии; статута на различните категории домашни роби и робини и механизмите, посредством които огромната част от тях се е интегрирала в османския социум; формите на робската съпротива и др. Търси се отговор на въпроса кога и по какви причини от XIX в. насетне в българското публично говорене метафората „робство“ започва да се налага като обозначение на целия османски период от националната ни история.

УЗУНОВА, Веселина. **Неразказаните истории на хасковските търговци и индустриалци.** София: АИ Проф. Марин Дринов, 2021, 338 с.
ISBN 978-954-245-161-5.

Книгата е посветена на стопанския живот на Хасково и неговите дейтели, които оформят просперирация облик на града през първата половина на XX в. Описани са предприятията на хасковската тютюнева индустрия, копринарството, текстилните фабрики, винарството, мелничарството, маслобойните и участието им след установяването на комунистическия режим на 9.IX.1944 г.

РЕЛИГИЯ / RELIGION

ВАЧЕВ, Хитко. **Католически църкви и некрополи в българските земи през XV – XVII век.** Велико Търново: Фабер, 2021, 224 с.
ISBN 978-619-00-1306-8.

Първо изследване върху католическото храмово строителство в Северозападна България, в павликянските селища и в южните български земи, условията и факторите за осъществяването му, архитектурата и интериорните решения на църквите. Отделна глава е посветена на некрополите.

ВАЧЕВ, Хитко и Илиян Петракиев. **Църквата „Св. Димитър“ в Арбанаси.** Велико Търново: Фабер, 2021, 172 с.
ISBN 978-619-00-1411-9.

В книгата са представени резултатите от археологическите проучвания на паметника и прилежащия му некропол. Въз основа на събраните данни авторите хвърлят нова светлина не само върху архитектурната история на църквата, но и върху проблемите на градоустройствената структура на селището, проблема за произхода на архитектурно-композиционната форма на арбанаските храмове, мястото и ролята на църквата „Св. Димитър“ в живота на Арбанаси и историята на Търновската митрополия.

КОМУНИСТИЧЕСКИТЕ режими и религиозните общности. София: Нов български университет, 2021, 194 с.
ISBN 978-619-233-171-9.

Съставител и научна редакция: Живко Лефтеров

Сборник с материали от Националната научна конференция под едноименния на слов, проведена през март 2019 г.

Свободен онлайн достъп: <https://publishing-house.nbu.bg/download/komunistichesките-rejimi.pdf>

ЛЕЛЪОВА, Росица. **На духовния фронт от Илинден до Балканската война.** София: АИ Проф. Марин Дринов, 2021, 286 с.
ISBN 978-619-245-197-3.

Изследването е посветено на състоянието и дейността на Българската екзархия и екзархийските институции в Македония – митрополии, архиерейски наместничества и църковни общини, както и на взаимоотношенията им с основните политически фактори в Османската империя в следилинденския период, ВМОРО и младотурската власт.

РЕЛИГИОЗЕН разцвет: България XIII – XV в. / Floraison religieuse: Bulgarie XIIIe – XVe s.

ISBN 978-954-9787-45-0.

Съставители: Марко Скарпа, Ст. Баталова и М.-Е. Бланше

Сборникът съдържа единадесет студии и статии на английски, български, руски и френски език от международната научна конференция под едноименния наслов, състояла се през юли 2019 г. в София. Представят се нови гледни точки и изследвания на утвърдени и млади учени византинисти, медиевисти и слависти върху конкретни религиозни, политически и идеологически процеси и явления в българска среда и тяхното отражение в редица текстове и иконографски свидетелства. Всички те са разгледани в перспективата на сложните взаимодействия между православния и католическия свят в периода XIII – XV в.

Кирило-Методиевски студии, 30

**ЕТНОГРАФИЯ И ФОЛКЛОР /
ETHNOGRAPHY AND FOLKLORE**

„Багри и нишки“: колекцията шевици на Исторически музей „Искра“ – Казанлък. Велико Търново: Фабер, 2021, с. 111 с.

ISBN 978-619-00-1318-1.

В каталога са включени шевици от ризи, сокайни шевици, кърпи, свиленици, ръкави на ризи, опашки на сукмани и други. На български и английски език.

БЪЛГАРСКИ общности в чужбина. Аспекти на културата, идентичността и миграцията. София: АИ Проф. Марин Дринов, 2021, 287 с.

ISBN 978-954-245-140-0.

Съставители: Валентин Воскресенски, Мина Христова, Таня Матанова

Включва 11 научни разработки в областта на етнологията, културната и социалната антропология, историята и социологията, обособени в разделите: „Организации и неформални обединения“, „Делници и празници“ и „Миграционни нагласи и културни идентичности“.

Свободен онлайн достъп: <https://www.artacademyplovdiv.com/amtii/Konferencii/Nepoznatite%202020.pdf>

ЛУЛЕВА, Ана. Култура на (не)доверието в България. Антропологични перспективи. София: Гутенберг, 2021, 326 с.

ISBN 978-619-176-190-6.

Монографията предлага един оригинален изследователски поглед от антропологична перспектива към общественото развитие и социалните отношения, към всекидневния живот и опит в България. Книгата е принос към етнологията на социализма и постсоциализма и значително обогатява нейните изследователски полета, представяйки културата на доверие и недоверие като основен аналитичен ключ за изследването на социалните отношения в различни исторически ситуации.

МАРКОВА, Мария. Българите в Западна Тракия – граници и идентичност (XIX век – 30-те години на XX век). София: АИ Проф. Марин Дринов, 2021, 376 с. ISBN 978-619-245-104-2.

Проучване върху ежедневието на българите от Западна Тракия. Спомени, съхранени в ДА – Кърджали и извлечени от теренни изследвания, са използвани, за да се очертаят спецификите на живота и идентичността им, да се изведат антропологичните граници в областта, прокарани между представителите на отделните етноси. В книгата се търси отговор на въпросите кои са българите в Западна Тракия, как са живели и съжителствали, как са ги определяли околните, как са се самоопределяли те самите.

НАДИГРАВАНЕ или споделяне. Благоевград: УИ Неофит Рилски, 2021, 186 с. ISBN 978-954-00-0264-4.

Съставител: Георги Гаров

Сборник с доклади от научната кръгла маса, състояла се през юни 2020 г. в Разлог, посветена на един от широко разпространените фестивали на фолклорните танцови клубове от цяла България.

НЕПОЗНАТИТЕ. Пловдив: Академия за музикално, танцово и изобразително изкуство „Проф. Асен Диамандиев“, 2021, 270 с. ISBN 978-954-2963-83-7.

Съставители: Зоя Микова и Бехрин Шопова

Сборник с доклади от културния семинар под едноименния наслов, посветен на традиционни практики и ритуали на общностите на банатските и бесарабските българи и на българите мюсюлмани.

ОПАЗВАНЕ на културното наследство – анализи, документи, практики. София: АИ Проф. Марин Дринов, 2021, 411 с. ISBN 978-619-245-091-5.

Съставители: Мила Сантова, Ива Станоева, Миглена Иванова, Милена Любенова, Стела Иванова и Даниел Фокас

Сборник с разширени варианти на материалите от конференцията под едноименния наслов, проведена през януари 2020 г. в Института по етнология и фолклористика с Етнографски музей при БАН. Съдържа резюмета на докладите на английски език.

ЕЗИКОЗНАНИЕ / LINGUISTICS

АКСИОЛОГИЧНИ проблеми в славянските езици (традици и съвременност). София: АИ Проф. Марин Дринов, 2021, 265 с. ISBN 978-619-245-048-9.

Съставители: Ирина Седакова, Петер Женюх и Мария Китанова

Сборникът съдържа шест студии и две статии на учени от България, Русия и Словакия, обединени в разделите „Аксиологични проблеми в средновековната книжнина“ и „Ценности в традиционната и съвременната култура на славяните“. В заключителната част са представени резултатите от социологическото проучване „Динамика на ценностите в българската култура и език“.

АНТОНОВА-ВАСИЛЕВА, Лучия. **Говорът на българите в Раховец, Призренско.** София: АИ Проф. Марин Дринов, 2021, 206 с.
ISBN 978-619-245-120-2.

Изследван е майчиният български език и споменът за българския произход, запазени и досега в Раховец, Призренско (Албания), както и съвременното състояние на говора в контекста на историята на българския език.

БУРОВ, Стоян. **От наследството на Българското книжовно дружество до съвременната българска лингвистика. Очерци и бележки по история на българското езикознание.** Велико Търново: Ивис, 2021, 445 с.
ISBN 978-619-205-168-6.

Монографично изследване върху историята на българската граматическа мисъл от Освобождението до днес. Разгледан е приносът на Българската академия на науките за развитието на хуманитарните науки във Великотърновския университет. Чрез дейността и произведенията на български и чуждестранни езиковеди от 50-те години на ХХ век до наши дни е представена панорамна картина на постиженията и на проблемите на съвременната лингвистична българистика с акцент върху ролята на учени от ранга на Н. С. Трубецкой, Л. Болийо, Фр. Славски, Ю. С. Маслов и др.

ГЕОРГИЕВА, Мариана. **Метаезик и пунктуация.** София: УИ Св. Климент Охридски, 2021, 130 с.
ISBN 978-954-07-5093-4.

Изследването въвежда когнитивната перспектива към съществуващите вече правила в българския език. Поставени са въпроси с цел преосмислянето на българската граматика от перспективата на философията на езика с фокус върху пунктуацията като представяща предикацията и модалността.

ГРАДСКА култура и езиково разнообразие. София: УИ Св. Климент Охридски, 2021, 242 с.
ISSN 1314-5401.

Съставители: Красимира Алексова и др.

Съдържа материали от XIV международна конференция по социолингвистика, проведена в София през октомври 2020 г. Представени са последните достижения на интердисциплинарната хуманитаристика с акцент върху най-съществените съвременни проблеми на емпиричното езикознание.

Поредица Проблеми на социолингвистиката, 14

КОВАЧЕВ, Николай. **Местните имена в Дряновско.** Велико Търново: УИ Св. св. Кирил и Методий, 2021, 448 с.
ISBN 978-954-524-621-0.

Основната цел на книгата е чрез тълкуване на местните имена да се изяснят езиковите, етничните и селищните отношения в поречието на Дряновска река и на река Белица от дълбока древност до наши дни. Теренните материали са събрани основно през 1968 и 1974 г. Използвани са наличните емлячни регистри при общинските съвети, разномащабни карти при районните горски стопанства, краеведски проучвания и многобройни местни осведомители.

КОНСТАНТИНОВА, Даниела. **Граматичната категория падеж (българско-словашки паралели)**. Велико Търново: УИ Св. св. Кирил и Методий, 2021, 256 с. ISBN 978-619-208-265-9.

В монографията се разглеждат схващанията за падежите в българското и словашкото езикознание и подробно е представена падежната система на съвременния словашки език. В отделни глави се анализират шестте падежа: nominatív (именителен), genitív (родителен), datív (дателен), akuzatív (винителен), lokál (предложен) и inštrumentál (творителен), тяхната характеристика, употреба и формално изразяване, като се привеждат и много примери – кратки изрази и изречения, придружени с превод и тълкувания на български език.

КОТЕВА, Маргарита. **Названия, свързани с храните и тяхното приготвяне в българските диалекти (лексикосемантична характеристика)**. София: ДиоМира, 2021, 379 с.

ISBN 978-954-2977-69-8.

Монографията е първото цялостно изследване на традиционната кулинарна терминология в българските диалекти, свързана с ежедневно хранене. Представени са около 1500 названия от всекидневната българска кухня на макродиалектно равнище (върху цялата българска езикова територия). Направена е пълна класификация според техния произход, семантика и разпространение в общобългарски и общославянски аспект и през призмата на българската народна култура и светоглед.

МИЛАНОВ, Владислав и Татяна Жилова. **Право, правопис и правоговор**. София: УИ Св. Климент Охридски, 2021, 223 с.

ISBN 978-954-07-5101-6.

Представен е иновативен поглед към разбирането за езика като част от юридическото мислене. Припомнени са важни езикови знания, въпроси, обяснения и отговори из областта не само на правописа, пунктуацията и правоговора, но и на граматиката и на стилистиката на съвременния български книжовен език.

МЛАДЕНОВА, Маринела. **Банатският български книжовен език в контекста на славянската микролингвистика. История, динамика на нормата и езикови политики**. Благоевград: УИ Неофит Рилски, 2021, 308 с.

ISBN 978-954-00-0262-0.

Книгата представя историята на книжовния език на българите католици, живеещи в мултиетничната област Банат от кодифицирането му през 1866 г. до днес. Основната част на изследването е свързана с ревитализацията на книжовните традиции на тази общност след 1990 г. Акцентът е върху динамиката на лексикалната му система, предизвикана от новите обществено-политически и икономически условия. Представени са различни визии за модернизацията му, както и някои опити за (ре)кодификация на нормативната система.

ПАРАШКЕВОВ, Борис. **Немска лексика в българския език. Морфосемантичен, словообразователен и етимологичен разбор**. София: УИ Св. Климент Охридски, 2021, 407 с.

ISBN 978-954-07-5065-9.

Лексикален корпус на преките или косвени заемки с немски произход в българския

език със словообразователна информация и сведения за историята на всяка дума.

БЛЪДОБИТИ достоятъ. Доклади от Международната ономастична конференция „Антропониими и антропониимни изследвания в началото на XXI век“, посветена на 100-годишнината от рождението на проф. дфн Йордан Заимов (1921 – 1987), 20 – 22 април 2021 г., гр. София. София: АИ Проф Марин Дринов, 2021, 355 с.

ISBN 978-954-245-116-5.

Отг. редактори: Анна Чолева-Димитрова, Мая Влахова-Ангелова и Надежда Данчева

Включва 29 доклада на представители на различни научни центрове в България и чужбина, посветени на антропониимията, разглеждана в синхронен и диахронен аспект.

Свободен онлайн достъп: [https://press.bas.bg/bg/eBooks-105/show-106\(29\)](https://press.bas.bg/bg/eBooks-105/show-106(29))

СТАНЧЕВА, Руска. **Кодификацията в контекста на езиковите нагласи.** София: АИ Проф Марин Дринов, 2021, 237 с.

ISBN 978-619-245-143-1.

Монографията представя задълбочени анализи, подчинени на целта да се открият същностни характеристики на кодификацията през XX и първите две десетилетия на XXI в. през призмата на езиковите нагласи на днешната българската езикова общност.

Свободен онлайн достъп: [https://press.bas.bg/bg/eBooks-105/show-106\(32\)](https://press.bas.bg/bg/eBooks-105/show-106(32))

ЗНОВОV, Vladimir. **Is There a Pomak Language?** София: УИ Св. Климент Охридски, 2020, 54 с.

ISBN 978-954-07-5044-6.

Фонологично и морфологично изследване върху българските централнородопски диалекти.

ЛИТЕРАТУРОЗНАНИЕ / THEORY OF LITERATURE

АЛЕКСАНДРОВА, Надежда. **Аз нося вашето смирение... Книга за Николай Лилив.** София: Нов български университет, 2021, 368 с.

ISBN 978-954-535-553-0.

Съдържа есета върху живота и творчеството на Н. Лилиев, върху ценностното му присъствие в българската литература и култура. В първата част се разглежда лириката на поета като явление в националната литературна традиция. Във втората част са представени документи от архива на Лилиев – писма до него и непубликувани ръкописи на изследвания върху поезията му.

АНТОВ, Пламен. **„До Чикаго и назад“ отвъд пътеписа. Към генеалогията на Бай Ганьо.** София: Книги за всички, 2021, 288 с.

ISBN 978-619-7535-29-7.

Нов поглед към творбата на Алеко Константинов. Предлага се широк културно-антропологичен прочит отвъд рамките на пътеписния жанр, разкриващ актуалността ѝ като проникателно философско, културно-цивилизационно наблюдение, което в много отношения е изпреварило времето си.

ГОСПОДИНОВ, Георги. **В пукнатините на канона. Провинции, аероплани, лексикони.** Пловдив: Жанет 45, 2021, 316 с.

ISBN 978-619-186-659-5.

Текстовете в книгата, писани през различни години, са обособени в два дяла – първият съдържа предимно изследвания, в чийто център е една конкретна творба или явление, разгледани в различни контексти, най-често от нелитературен характер („Ней“ от Хр. Ботев, „Теменуги“ от Яворов, кръгът на ямболските авангардисти около сп. „Crescendo“ и ярката фигура на Кирил Кръстев, „Епоха“ от Ванцаров, „Жените на Варшава“ от Г. Марков и др); във втория дял годините на социализма са разгледани през призмата на социологията на литературата.

ДОЙНОВ, Пламен. **Краят на литературната автономия: 1946.** София: Нов български университет, 2021, 542 с.

ISBN 978-619-233-172-6.

Книгата разказва историята на 1946-а като година на избор. Фокусира се върху дилемите на зависимостта и свободата. Представя първите сцени на лирическо обожание на вожда Георги Димитров. Тълкува битките за надмощие в Съюза на българските писатели и инструментализирането му като подвластна организация на режима. Изследва пълзящото фаворизиране на социалистическия реализъм и тенденциите за литературно обслужване на държавната политика. Описва и осмисля преследването на свободата на словото и на нейни персонални носители – Кр. Пастухов, Тр. Кунев, Цв. Иванов, П. Горянски, Иван Радославов, Иван Богданов и др., проявили се като лица на несъгласието.

ИВАНОВА, Мая и Цветомира Данова. **Кой, кога, къде в „Пространното житие на св. Константин-Кирил“.** София: Кирило-Методиевски научен център – БАН, 2021, 301 с.

ISBN 978-954-9787-44-3.

Помагалото включва азбучен справочник, обхващащ 177 лични и народностни имена, църковни термини и понятия, редки и остарели думи и реалии, както и текста на „Житието“ в новобългарски превод. Поместени са и няколко приложения: азбучен списък на справочните статии, списък на преводите на „Житието“ от старобългарски на новобългарски език, списък на съкращенията и избрана библиография. Научен редактор на изданието е проф. Климентина Иванова.

ИЧЕВСКА, Татяна. **Българската литература. Сюжети, контексти, проучвания.** София: УИ Св. Климент Охридски, 2021, 412 с.

ISBN 978-954-07-5236-5.

В книгата са разгледани моделираните в българската литература образи на човека, преминаващ през редица изпитания в процеса на своето себеизграждане; осмислени са причините за неговото (не)справяне с етични правила, законови норми и ограничения, очертани са ролите, които е принуден или избира да играе в стремежа си да се впише в определени обществени кръгове или да се дистанцира от тях.

МЕВСИМ, Хюсеин. **Атанас Далчев в Солун и Истанбул.** Пловдив: Жанет 45, 2021, 212 с.

ISBN 978-619-186-661-8.

Книгата представя още един поглед към „непознатия Далчев“, опит за ново разчитане на поетиката му през детския спомен, травмата и превъзможването ѝ чрез писане.

НАЛБАНТОВА, Елена. **История на българската литература в Бесарабия и Таврия XIX – XXI век.** Велико Търново: УИ Св. св. Кирил и Методий, 2021, 248 с.

ISBN 978-619-208-268-0.

Монографично изследване. Първо цялостно проучване върху литературата на българската диаспора в Бесарабия и Таврия.

ПЕТКО Ю. Тодоров. 140 години от рождението на писателя. Нови изследвания.

Велико Търново: ДАР-РХ, 2021, 240 с.

ISBN 978-954-9489-78-1.

Съставител: Димитър Михайлов

Сборник с доклади от Националната научна конференция, състояла се в в гр. Елена през септември 2019 г.

СВЕТЛОЗАР Димитров – Змей Горянин (1905 – 1958). Био-библиография. Русе:

Регионална библиотека „Любен Каравелов“, 2021, 212 с.

ISBN 978-619-7404-23-4.

Съставители: Валерия Йорданова и Ренета Константинова

Първи опит за цялостно библиографско изследване на творчеството и личността на родения в Русе писател. Отражено е възможно най-пълно едно голямо литературно дело, изолирано от официалната литература след 1944 г. в продължение на десетилетия. Био-библиографията е с вграден QR код, при активирането на който се достига до електронната библиография на сайта на библиотеката.

ФАДЕЛ, Морис. Детективи, разузнавачи, Студена война: Криминалната и шпионска литература в сравнителна перспектива. София: Нов български университет, 2021, 208 с.

ISBN 978-619-233-164-1.

В монографията се проследяват особеностите на класическата криминална история, представя се присъствието на шпионския роман в българската литература през епохата на социализма и се съпоставят двата варианта на шпионския роман през Студената война – западният и комунистическият. Засегнат е и въпросът защо толкова много хора вярват, че живеят в свят, където случващото се е предвидност, зад която стоят тайни социални сценарии и договорки.

Ществорѝж нѝнѝк по слѝдѝоу оучѝтелю. Сборник в чест на проф. дѝфн Анна-Мария Тотоманова. София: УИ Св. Климент Охридски, 2021, 600 с.

ISBN 978-954-07-5222-8.

Съставители: Татяна Славова, Гергана Ганева, Мария Тотоманова-Панева, Диана Атанасова

Статии и студии в областта на филологията в четири раздела: „Изследване на паметници и текстология“, „Литература и култура“, „Етимология, лексикология, лексикография“ и „История на българския език“. Изследвани са както извори за историята на езика, така и теоретични проблеми на медиевистиката. Приложен е очерк за научното творчество на проф. дѝфн Анна-Мария Тотоманова и пълна библиография.

ИЗКУСТВО / ART

БАЙХА, Маринела. Фирмената реклама в България през първите десетилетия на XX век. София: Институт за изследване на изкуствата – БАН, 2021, 310 с.

ISBN 978-619-7619-03-4.

В проучването е събран и систематизиран огромен обем от информация, за да се представи една синтезирана представителна извадка на българската фирмена реклама от началото на XX век.

ДЕБЪРСКИ майстори във Видинска епархия. София: Институт за изследване на изкуствата – БАН –

Втори том. 2021, 236 с. ISBN 978-619-7619-00-3.

Съставителство и научна редакция: Иванка Гергова

Монографията е резултат от българо-македонския проект „Споделено художествено наследство XVIII – XIX век“. Обект на изследването са храмове, в които са работили майстори зографи, резбари и строители от Дебърската художествена школа. Съдържа статии за 33 храма, в които са описани архитектурата и вътрешната украса, включително и произведения от майстори от други художествени средици. Въз основа на теренни проучвания и архивни източници са направени редица открития – нови имена на дебърски майстори, нови атрибуции на произведения, попълнена е хронологията на присъствието на тези майстори в българския Северозапад, която обхваща периода от 1857 до 1934 г.

ДОНЕВ, Александър. Картографиране на филмовата неопитоменост. Независимо, аматьорско и алтернативно кино в България след 1989 година. София: Институт за изследване на изкуствата – БАН, 2021, 388 с.

ISBN 978-619-7619-04-1.

Монографично изследване, което включва обзор и анализ на разнообразни форми на творчество, постигнали видимост, въпреки че са реализирани без държавни или обществени средства. Независимото филмово производство е представено като белег за демократизиране не само на формите за кинематографично изразяване, но и за премахването на институционалните, икономически и други прегради пред филмовите творци да общуват директно със своята потенциална публика.

ЕНЕВ, Димо. **Драматургичната действеност – основен подход в изграждането на танцовата форма в творчеството на проф. Кирил Дженев.** Пловдив: Академия за музикално, танцово и изобразително изкуство „Проф. Асен Диамандиев“, 2021, 148 с.

ISBN 978-954-2963-84-4.

Монографично изследване, принос в теорията на българската народна хореография, с приложение в академичното обучение на хореографи и студенти във фолклорното танцово изкуство.

ИВАНОВА, Благовеста. **Тръпко Василев и постоянната художествена галерия.** София: Парадигма, 2021, 262 с.

ISBN 978-954-326-438-4.

В богато илюстрираното издание, посветено на 110 години от създаването на първата художествена галерия в София, са представени творбите на Тръпко Василев и на художници, излагали в салона на ул. „Аксаков“ № 16 в периода между 1910 г. и 40-те години на миналия век.

ИКОНИ от Бургаския музей. Бургас: Регионален исторически музей, 2021, 110 с.
ISBN 978-619-91678-2-3.

Съставител: Иванка Генова Делева

Каталогът представя всички експонати, включени в музейната експозиция, както и някои икони от хранилищата на РИМ – Бургас. Двухезично издание на български и английски език.

МИЛЕВ, Иво. **Илия Бешков. Биография.** София: Книгомания, 2021, 240 с.
ISBN 978-619-195-303-5.

Благодарение на достъпа до непубликувания архив на художника, осигурен от Савка Чолакова, изданието предлага поглед върху живота на една от значимите фигури в културната история на България – Илия Бешков Дунов (1901 – 1958). Богато илюстрирано със снимков материал и произведения от фондовете на ХГ „Илия Бешков“ – Плевен, Националната галерия, Музея „Дом на хумора и сатирата“ – Габрово, лични, обществени архиви и колекции.

ПЕЙЧЕВА, Лозанка, Венцислав Димов, Гео Кукудов. **С хоро и песен, с перо и слово. 120 години от рождението на Райна Кацарова (1901 – 1984).** + CD. София: Симелпрес, 2021, 420 с.
ISBN 978-619-183-104-3.

Книгата е посветена на научното наследство на етномузиколожката Райна Кацарова, чиято полувековна дейност е посветена на издирването, теренното записване, описването и изследването на български народни песни и певци, ритуали и обреди от музикалнофолклорни области в цяла България.

ПЕТРОВ, Пламен. **Изкуство и власт в България през 70-те години на XX век.** София: УИ Св. Климент Охридски, 2021, 728 с.
ISBN 978-954-07-5197-9.

Панорама на културната политика на държавата, на постиженията и проблемите на творците през 70-те години на XX в. на базата на мащабна архивна работа с над 460 източника от колекциите на Централния държавен архив, Комисията по досиетата, БИА-НБКМ, 16 регионални архива, архивите на БАН, Народния театър „Иван Вазов“, Националната художествена академия, БНР, БНТ, на творчески съюзи, както и с повече от 90 дневника и мемоари, периодичен печат и десетки публицистични материали, каталози от изложби, драматургични и литературни текстове, киносценарии, партитури и фотографски албуми.

СПАСОВ, Росен. **Целулоид, целулоза и облаци. Трансмедийни предизвикателства пред кинокритиката в България (1989 – 2021).** София: Институт за изследване на изкуствата – БАН, 2021, 238 с.
ISBN 978-619-7619-02-7.

В книгата се проследява развитието на българската филмова критика след политико-икономическите промени в страната през 1989 г. в световен контекст. Очертан е почти завършеният процес на окончателното преминаване на писането за кино от печатните страници на периодиката в пространството на глобалната мрежа. Разгледани са новите предизвикателства и постоянните промени, пред които е изправен кинематографичният дискурс, както и новите възможности, с които се сдобива.

РЕЧНИЦИ / DICTIONARIES

АСЕНОВА, Петя и Раймон Детрез. **Речник на общобалканската лексика в книжовните езици.** София: УИ Св. Климент Охридски, 2021, 352 с.
ISBN 978-954-07-5271-6.

Речникът включва думи от езиците, образуващи балканския езиков съюз (албански, български, сърбохърватски, гръцки и румънски). Съдържа 544 речникови статии, във всяка от които са представени общите думи в споменатите езици (или най-малко в три от тях), като са анализирани сходствата и разликите в значенията им, с бележки върху етимологията им и пътищата на заемане. Речникът е организиран по принципите на тезаурус, като отделните рубрики съответстват на отделни фрагменти от модела на света: 1) Външен свят (всичко извън дома), природа и култура; 2) Вътрешен свят: устройство на дома, съдове, облекло, храна, инструменти, лични и други принадлежности; 3) Човек: отношенията на човека със самия себе си, с природата и културата. Съдържа азбучни показатели на думите в албански, български, гръцки, румънски и сърбохърватски.

ЕТНОЛИНГВИСТИЧЕН речник на българската народна медицина.

София: АИ Проф. М. Дринов, 2021, 368 с.

Съставители: Мариана Витанова, Ваня Мичева, Йоанна Кирилова, Калина Мичева-Пейчева, Надежда Николова

ISBN 978-619-245-096-0.

Изследване и речник, в който се открояват вербалните и акционалните лечебни практики в народната медицина (молитви, баяния, леене на куришум, весене и т.н.), за да се очертае структурата на обредите, свързани с лечението през вековете. Речниковите статии са от тълковен тип, като в тях е включена средновековна и диалектна българска лексика. Подредбата е тематична, като съдържанието е структурирано на тематично-идеографски принцип, т.е. всички думи с определено значение се откриват в рамките на една речникова статия. Използвани са както публикувани източници, така и диалектният архив на Института за български език при БАН.

ИДЕОГРАФСКИ диалектен речник на българския език. София: УИ Св. Климент Охридски –

Том 2. Е – М. 2021, 935 с. ISBN 978-954-07-5087-3.

Съставители: Василка Радева, Тодор Бояджиев, Владимир Жобов, Дарина Младенова и Георги Колев

По своята структура и предназначение „Идеографският диалектен речник“ съществено се отличава от тълковните диалектни речници, които обикновено представят в азбучен ред лексикалните единици, които по своето звучене и значение се различават от книжовните. Отделните речникови статии са структурирани с оглед на изградените понятия (субстанции, признаци, процеси и отношения), за които са създадени отделни книжовни названия. Около тях са систематизирани и представени в определен ред всички регистрирани диалектни названия и техните варианти с посочване на териториалното им разпределение. Това дава възможност за изграждане на цялостна картина на словното богатство на българския език и неговите номинационни възможности, а изборът на мотивационни признаци при създаване на съответните наименования има отношение към етнокултурната специфика на носителите на езика.

Свободен достъп до I и II том: <https://kinnpor.uni-sofia.bg/resources/item/96-ebook-ideo-rechnik>

НАУЧНА ПЕРИОДИКА 2021

PERIODICALS 2021

Балканистичен форум/Balkanistic Forum. Югозападен университет „Неофит Рилски“ – Благоевград. Гл. ред. доц. д-р Петър Воденичаров. ISSN 1310-3970.

2021, № 2: Ергенч, Л. „Толкова езици съм учила – персийски, арабски, азербайджански, руски, турски и... накрая възпитателка“, 11–21; **Муратова, Н.** Баку вместо Анкара – турските студенти от България в Азербайджан през 1950-те години, 22–37; **Hergüvenç, B. and M. Hacısalihoğlu.** Inclusion and Exclusion: Image and Perceptions of Turkish Migrants in Bulgaria and Turkey), 38–58; **Зафер, З.** Турският печат за нагласите сред турците в България и тоталитарната изселническа политика (1968 – 1969), 87–112; **Носаоğlu, Ö. A. K. Altıntop and N. Ö. Baklacioğlu.** „I will Enter the Suitcase and I will not Make a Sound until we Pass the Border...“), 113–137; **Мартонова, Андр.** Бежанците и съвременното българско кино – проблеми и модели на представянето, 138–149; **Назърска, Ж.** Емигранти, пътешественици и бегълци: семейство Хайдутови между Запада и Изтока, 166–184; **Зафер, З. и С. Хачи.** Съвременната българска литература и турцизмите, 320–334.

2021, № 3: Зафер, З. Срещу бариерите. Необикновената история на обикновения Юсеин Машев, 11–32; **Мартонова, Андр.** Травматичният поглед на филмовата памет: принудителната асимилация във фокуса на посттоталитарното българско документално кино, 33–48; **Voskresenski, V.** Monumental Memorialization of Political Violence in Bulgaria (1944 – 1989): beyond Traumatization, Contestation and Dangerization of Memory, 49–73; **Ангелова, М.** Визионерство и здраве: моделът „Семашко“ и съветизацията на общественото здравеопазване в България (1944 – 1951), 74–103; **Георгиев, М. и А. Касабова.** Д-р Владимир Калайджиев или възплъщаването на модерността, 125–147; **Назърска, Ж.** Социорелигиозни визионери в България (20 – 50-те год. на XX в.): случаят Христо Устабашиев, 195–218; **Krejčová, E. and N. Stalyanova.** Family and community memory as a vision for the future. Ivan P. Milev – chronicler and visionary of the Bulgarian village), 219–228; **Drenkov, I.** Dr. Radan Angelov Sarafov and his sacrifice for democracy, 229–247; **Хачи, С.** Хасан Ерен – от Видин до върховете на тюркологията, 248–261; **Стоянов, Ст.** Масови идеологии за младежи и девизи, 273–287; **Chankova, D.** Restorative justice as a new response to crime – the modern vision and Bulgarian dreamers and opponents), 344–354; **Манова, Хр.** Мечтата за Национален парк „Пирин“ и реалностите на социалистическите екополитики през 1960-те и 1970-те години, 402–413;

Свободен достъп до резюмета на статиите на английски език: <https://www.ceeol.com/search/journal-detail?id=1069>

ва, Б. Програма Еразъм+ „Спорт в подкрепа на овластяването на жените в спорта в България“ (E-WinS), 306–307.

2021, № 3: Троева, Е. Историческите възстановки: памет, идентичност, преживяване. Уводни думи, 327–329; **Дичев, И.** Патриотът-консуматор, 330–338; **Страхилов, И.** Трако-римски сюжети от съвременна България: (пре)договаряне на античното наследство в историческите възстановки, 339–359; **Алексиева, А.** Да преживеем Възраждането: исторически възстановки на националния метаразказ, 360–372; **Бонева, В.** Експозицията отвъд манекена: силиконови фигури на исторически личности в българските музеи, 373–386; **Петкова, Б.** За традиционната и „патриотичната“ мартица и „сплитането“ на празниците, 387–402; **Вълев, И.** Историческите възстановки – динамика, статика, масовка (Три роли, шест преживявания, един въпрос), 403–428; **Радева, Р.** Ретуш с игла и конец. Професионална етика при реставрацията на престилки от празнична саяна носия от Югозападна България, 429–437; **Манова, Цв.** Паметта за трудово-възпитателното училище във Враня стена, 438–462.

Български език. БАН, Институт за български език. Гл. ред. доц. д-р Татяна Александрова. ISSN 0005-4283.

2021, № 2: Парашкевов, Б. Концепция за лексикон на семантично съотносими и структурно съпринадлежни фамилни имена, 13–22; **Колковска, С.** Лексикографско представяне на многозначността и синонимията при новата лексика, 23–35; **Благоева, Д. и С. Колковска.** Проблеми на лексикографското описание на неологизмите от типа бизнесцентър/бизнес център в българския език, 36–53; **Георгиева, Цв.** „Равнозначнователните рѣчи“ в *Речника* на Найдено Геров, 54–68; **Костова, Н.** Лексикографски методи в български речници от началото на ХХ век, 69–81; **Сотиров, П.** Квалификаторът *разговорно (potoszpe)* в полските лексикографски източници, 82–92; **Кузмова, М.** По въпроса за фразеологизмите с прецедентен произход в българския език, 93–107; **Сумрова, В.** Плейлист, плейлистовете или плейлиста, плейлисти?, 108–112.

Приложение, 2021: Седми форум „Българска граматика“, 9–19; **Ничолова, Р.** Етюди за езиковите изменения, 20–29; **Буков, Ст.** Когнитивният фактор за граматическите изменения, 30–49; **Алексова, Кр.** Иновационни процеси и граматикализация, 50–72; **Колковска, С. и Д. Благоева.** Граматични особености на най-новата субстантивна лексика в българския език, 73–89; **Христов, Б.** Проблеми при граматическата адаптация на нови заемки от английски език, 90–101; **Киселева, Л. А.** Семантичната деривация като един от най-важните видове езикови иновации (Върху материал от съвременни медийни текстове), 102–111; **Сашева, В.** Езикова кондензация като тенденция в медийния дискурс, 112–125; **Братанова, Б.** Иновационни процеси в съвременната граматика на английския език (с оглед на техните възможни паралели в българския език), 126–148; **Петров, В.** Иновации в

граматическите системи на съвременния български език и на новогръцкия език, 149–164; **Рабовянова, Т.** Всичко е наред с глагола (Иновационните процеси транзитивация и дерективация с цел приписване на каузативност), 165–178; **Держански, И.** За една тенденция в словоредата в частните въпроси в съвременния български език, 179–192; **Тилев, Е.** Категориалност и некатегориалност в системата на руските числителни имена (в съпоставка с български), 193–204; **Илиева, Т.** Оказионализмите в медийния дискурс през периода 2014 – 2020 г. – етнопсихологически и словообразователни аспекти, 205–223; **Бъркалова, П.** Граматически формализми в помощ на граматикографията, 224–249; **Илиева, Л.** Една извадка от лексикографски труд на българина Франциск (Франко) Соимирович, отпечатана за първи път през 1666 г., 250–256; **Коева, Св.** Със или без предлози: кое е вярното, 257–275; **Станчева, Р. и Т. Александрова.** Синтактичната акомодация като езикова техника и инструмент за описание на простите синтактични групи, 276–294.

№ 3: Александрова, Т. Езиковедска българистика извън България, 9–12; **Седакова, И. А.** Руската и българската лексика за означаване на раздяла: съпоставителен етнолингвистичен аспект, 13–29; **Узеньова, Е.** Етнолингвистичен поглед към лексиката на традиционната народна култура на българите мюсюлмани от Ксантийско, 30–47; **Малджиева, В.** Синтактичната парадигма във формалното синтактично описание, 48–60; **Иванова, Е. Ю.** Състоянието като причина: конструкциите с *какъвто* и *както* с причинно значение, 61–76; **Банасяк, Я.** Семантичните съпоставителни изследвания на българския език с други езици в полското езикознание, 77–93; **Сатола-Сташковяк, Й.** Влияние на пандемията от COVID-19 през 2020 г. върху българската, чешката и полската лексика, 94–107; **Николова, Н.** „Общ език с изражение народно“. Езиковите норми в превода на А. Гранитски „За търговско писмописаніе“, 1858 г. (с оглед на съществителните имена), 108–119; **Лесева, Св., Хр. Кукова и И. Стоянова.** Предикатите за състояние в съвременните лингвистични теории (i), 120–134; **Тилев, Е.** За употребата на неологизма *канселирам* в българския език, 135–137; **Михайлова-Паланска, М.** Братиславската българистика днес, 138–142.

Свободен пълнотекстов достъп: <https://www.balgarskiezik.eu/>

Български език и литература. МОН. Гл. ред. проф. д-н Маргарита Георгиева.
ISSN 0323-9519.

2021, № 3: Господинов, Г. Невидимата антология. Литературата в последните български банкноти, 247–269; **Сталянова, Н.** Обиждам те (се) – параметри на обидата и вербалната агресия в училище, 270–285; **Джумайов, Г.** Приложение на съвременните технологии при оценка на степента на усвояване на междуезиковия трансфер на темпоралните форми (български и испански език), 286–301; **Матеева-Байчева, В.** Обучението по български език като чужд в електронна среда, 302–310.

2021, № 4: Петрова, Г. Рефлексивно-дативни конструкции с оптативно значение в българския език, 359–369; **Димитрова, Д.** Партиципиални и/или глаголни морфеми, 370–378; **Гажева, И.** Структура на наратива в повестта на Павел Вежинов „Барьерата“, 379–391; **Савеска, О.** Стихосбирката „Истерични веери“ и предговорът на Теодор Чакърмов, 392–403.

2021, № 5: Давитков, И. Минало и настояще на българистиката в Белградския университет, 475–486; **Тилев, Е.** Категориални и некатегориални значения на рода, числото и падежа при личните местоимения (руско-български паралели), 487–496; **Илиева, Т.** Нови същински и несъщински фразеологични изрази в българския медиен дискурс, 497–511; **Йованович, Н.** Падежни остатъци при българските фразеологизми, 512–527; **Filipov, M and D. Zlateva.** Breaking the Rules of the Standard of the Bulgarian Language Online: Language Adaptation or Language Illiteracy, 528–551; **Кашилска, Т.** Пейо Яворов в мемоарните текстове на Дора Габе – разоряване на наратива, 552–563; **Ангелова, И.** Човекът във вълшебната приказка („Тримата братя и златната ябълка“, преразкавана от Ангел Каралийчев), 564–574.

Резюмета на статиите на български език: <https://bel.azbuki.bg/>

Български фолклор. Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей. Гл. ред. Станой Станоев. БАН, ISSN 0323-9861.

2020, № 4: Гергова, Я. Църквата „Св. Антоний“ в Мелник – чудотворни обекти и ритуални практики, 377–392; **Маркова, М.** Трансформации на фолклорната и религиозната култура в Странджа през призмата на обичая Еньова буля и култа към св. Модест, 393–410; **Рашкова, Н.** Католическият празник Тяло и Кръв Христови в българско и полско село (Съпоставително изследване), 411–430; **Фокас, Д.** Чудотворни мироточиви икони и съвременни поклоннически практики сред православните християни – по примери от Тереспол (Полша) и Шумен (България), 431–445; **Венкова, Ст.** Полски духовни песни в българската източнокатолическа музика, 446–459; **Воскресенски, В.** Култът към католическите мъченици на тоталитаризма в България (1944–1989), 460–486.

2021, № 1: Сантова, М. Пандемия, европейски и международни институции, политики, 5–18; **Спасова-Дикова, Й.** Пандемични държавни културни политики в България в областта на изпълнителските изкуства (2020–2021). Тенденции и перспективи, 19–34; **Братанова, Р.** За музикално-фолклорното творчество и работата на някои културни институции по време на пандемия, 35–45; **Ненова, Ст.** Читалищата по време на пандемия – политики и практики, 46–60; **Водинчар, Е.** Културната политика към българите в Молдова, Украйна и Румъния и предизвикателства на COVID-19, 61–74; **Фокас, Д.** Гръцко-български сдружения за приятелство в България след 1989 г. и ефектите на пандемията от COVID-19, 75–94.

2021, № 2: Анчев, А. Сънищата и сънотълкуването в българската традиционна култура, 119–154; **Китанова, М.** Лингвистични механизми при тълкуване на сънищата според Зигмунд Фройд и Карл Густав Юнг, 155–163; **Вуков, Н.** Сънят-приказка, 164–182; **Барова, В.** Интерпретация на сънищата от антропологична перспектива (Сънуването в различните култури), 183–195; **Мичева-Пейчева, К.** Езикът на сънищата, 196–220.

Българско музикознание/Bulgarian Musicology. БАН, Институт за изследване на изкуствата. Гл. ред. ст.н.с. ди Елисавета Вълчинова-Чендова. ISSN 0204-823X.

2021, № 2: Becker-Naydenov, P. *Absolute and Program Music: An Early Document of Konstantin Iliev's Aesthetic Thought*, 87–115.

Годишник на Асоциация „Онгъл“. асоциация за антропология, етнология и фолклористика „Онгъл“. Гл. ред. Росен Малчев. ISSN 1311-493X.

2021, 20: Захов, Г. Произход и значение на някои селищни имена в Самоковско, 37–52; **Илиева, Вл. Сп.** „Дублетният гроб“ на цар Иван Шишман в Самоковско – проекция на мотива за „похитената вяра“ в българската национална митология, 53–76; **Беличовска, Д.** Границите на българското и българската идентичност в сътрудничеството между Константин Фотинов и Илайъс Ригс. Темата за Америка и България през оптиката на Възраждането, 77–85; **Томова, В.** Аверкий Попстоянов – бунтар и проповедник, 86–100; **Атанасова, И.** Прилог кон проучувањето на македонските народни преданија, легенди и митови во Кочанско, 101–113; **Малчев, Р. Р.** От Балкана на Дунава: разновидност на мотива за надхвърлянето със скали на Крали Марко и сестра му във фолклорни предания от Северозападна България (Предварително съобщение), 114–120; **Събева-Юричкай, А.** Виното – космическо пиение и социален регулатор (По български, балкански и европейски данни), 121–148; **Иванова, Ј.** Виновата лоза, Винаца, Vineam, 149–163; **Крстић, Д.** Рало и плуг као супститути светог дрвета у традиционалној култури Балкана, 164–187; **Исаев, Д.** Тракийската царска идеология или несвършекът на тракийския свят, 188–192; **Цонев, Ј.** Вторият скален релеф край Мадара – описание и анализ, 193–204; **Илиева, Т.** Наименованията на празниците и предпразничните периоди от църковната година в литературните паметници на Slavia Orthodoxa, 205–281; **Рашева, И.** Свещено и профанно: за някои православни и католически сватбени традиции, 282–288; **Пеев, Т.** За почитта към св. мчк Трифон в Асеновградския край, 289–297; **Стојанова, Б.** Св. Теодор, Тодорова сабота – празник на љубовта, 298–306; **Тончева, В.** Сборникът „Народни песни от Самоков и Самоковско“ – документ за музикалнофолклорния диалект на един регион праз 30-те години на ХХ век, 307–320; **Генчева, С.** „Малта, града голяма“ или кой е градът на българските народни песни с мотив „Девойка спасява Малта“, 321–327; **Моллов, Т.** Преподновеният брак в баладата „Слънчева женитба“

(Календарно-астрономически наблюдения), 328–344; **Димитријевски, Ал.** Тоналните и формалните карактеристики на инструменталната македонска *етнопоп* музика од 80-те години на 20-тиот век, 345–353; **Сивилова, Я.** Свещено и профанно. Готови фрази в библејскиот текст, 354–369; **Братанов, И.** Езикът на „Малък български писмовник“ на Никола Михайловски (Морфологични особености), 370–381; **Томов, С.** Новооткрит ръкопис за цар Борис Трети, 382–390; **Христозова, М.** Образователни концепции за работа със съвременни адаптации на словесен фолклор. Деца, родители и учители четат новото издание на сборника „Веда Словена“, 391–404; **Рошкева, Р.** Пространства и граници в биографиите на жени от Гоцелчевско, 405–417; **Ненов, Н.** Рибарите във Варвара. Между занаята и туризма, 418–428; **Тихолова, Д.** Вината като културно наследство. Съвременни мемориални практики в Германия (Част първа), 429–444; **Трифенова-Костадинова, С.** „Затворени“ музеи – „отворени“ музеи, 445–476; **Манова, Р.** Експертиза на йерусалимия от фондовете на Исторически музей – Самоков, 477–491; **Райков, И.** Образите на сакралното и родното в творчеството на Наум Хаджимладенов (1894 – 1985), 492–502; **Добревски, Д. Ив. и Р. Голева.** Съвременната българска православна иконопис между сакралното и профанното, 503–512; **Веселинов, Д. и Трајче Нацев.** Процена на загрозеноста од елементарни непогоди кај христијанските верски храмови во општина Карбинци, 513–522; **Власков, Вл.** Летен температурен режим по северозападното крайбрежие на Черно море, 523–534.

Годишник на Софийскиот универзитет. Център за славјановизантиски проучувања „Иван Дуйчев“. Отг. ред. проф. д-р Вася Велинова. ISSN 1311-784X.

2021, 101 (20): Ангелова, А. Рецепција на трудовите на акад. Никодим Кондаков в Универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“, 7–14; **Афанасјева, Т.** Чини пријатия в монашество в славјанских требниках XI–XV вв., 15–34; **Корогодина, М. В. и Е. С. Дилигул.** „Разумные“ правила Кормчей книги: принципи формировања, 35–48; **Левшина, Ж. Л.** Молитви „От нежита“ в јужнославјанском Требнике СПБ ИИ РАН, ЗЕС 672, 49–68; **Бурилкина, Т. В.** Историја текста молитви „Боже Пречистый...“ чина венчанија в славјанских Требниках XIII–XVII веков, 69–82; **Йовчева, М.** Путятиният миней, „древномакедонскиот езиков узус“ и преславската богослужбена книжнина, 83–126; **Велинова, В.** Средновековните историски съчинения в културното пространство на православното славјанство, 127–148; **Савова, В.** Химнографията за свети Алексий, Човек Божи в руската ръкописна традиција, 149–160; **Минчева, К.** Писма на Иван Дуйчев и Георгиј Острогорски, съхранявани в Центъра за славјановизантиски проучувања „Иван Дуйчев“ и Архива към Србската академија на науките в Белград, 161–194; **Александрова, Н.** Аджарскиот дамаскин от Библиотеката на Руската академија на науките (Някои нови наблюдения), 195–202; **Раев, М.** *Князь Болгарский* в текста за 1117 г. в Ипатијевската версија на древноруската Повесть временных лет, 203–220.

Епохи. Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“. Гл. ред. доц. д-р Николай Кънев. ISSN 1310-2141.

2021, № 1: Войников, Ж. Проходите в Кавказ и местоположението на българите, 9–30; **Голийски, П.** Град Ихрит във „Вселенската история“ на Асохик и възникването на сакралния ореол около средновековния Охрид, 31–41; **Попов, Т.** Болярството в българските земи под византийска власт (XI – XII в.), 42–51; **Aleksić, Vi.** Four Less-Known Cases of Personal Union Projects in Southeast Europe, 59–66; **Мутафова, Кр.** „Стари“/„нови“ селища и административни центрове в османското провинциално управление: Алакинисе/Осман пазар и Хоталич/Серви (Селви) (по османски документи от XV – XVII век), 67–79; **Дончев, А.** Създаването на 11-и полк от българската армия (декември 1885 – март 1886 г.), 80–83.

Свободен пълнотекстов достъп: <https://journals.uni-vt.bg/epohi/bul/>

Известия на Бургаския музей. Регионален исторически музей – Бургас. Гл. ред. проф. дин Светлозар Елдъръв, ISSN 0407-9477.

2021, 7: Райчевска, Цв. Iskele-I Bergos, Bergos Iskelesi, Бургаското пристанище в XVII–XVIII в., 92–112; **Делева, И.** Неизвестна икона на св. Богородица Одигитрия със св. апостоли Петър и Павел от зографа Стериос Димитриу в Историческия музей в Бургас, 113–121; **Гърбов, Др.** Корабкрушението на английския барк „Хелпмийт“ при нос Зунарита, 9–10 ноември 1875 г., 122–162; **Дамаскова, М.** Щрихи към портрета на опълченец Манол Лазаров, 163–169; **Иванов, М.** Промишленото производство в Бургас към 1879 г., 170–175; **Дракалиев, Г.** Видове общински такси и налози в Бургас от Освобождението до Съединението на България, 176–185; **Славчева, Д.** Бургаската преса в годините от Освобождението до 1944 г., 186–199; **Гугучкова, Ф. и В. Дончев.** Архитектурна, строителна и обществена дейност на арх. Стоян Д. Гугучков в Бургас (1921 – 1944), 200–223; **Анигностов, Вл.** Рибната борса и риболовните дружества в стария Бургас, 224–232; **Иванова, Я.** Туризм по Южното Черноморие, 233–242; **Кирова, Пл.** Отговорите на папа Николай I по допитванията на българите като извор за съвременната етнология, 243–249; **Топалова, Р.** Дните на свети Никола и свети Васил в Бургаско, 250–263; **Рибаров, Г. и Б. Рибарова-Ходулова.** Археозоологични данни за извършване на риболов и плаване по големите реки в Източна България и Черно море през различните епохи, 264–289; **Рибаров, Г.** Домашните и дивите животни от среновековната крепост Русокастро, Бургаска област, 290–311.

Известия. Регионален исторически музей – Габрово. ISSN 2367-783X.

2020, 7: Младенов, М. Стара планина в българо-византийския конфликт от 1323 – 1324 г., 9–14; **Попова, Д.** Подбалканската област между България и Византия в началото на XIV век, 15–22; **Пенчева, Ж.** Връзките

на Рилския манастир с Етрополския манастир през Възраждането, 23–32; **Белева, В.** Първомайсторът Уста Генчо Кънев – Големия, 33–45; **Цонева, Д.** За добруването на отечеството. Габровците конни опълченци, 46–55; **Николов, А.** Габровски дюлгери и тревненски зографи в Странджа в края на XIX – началото на XX в. (по материали от община Средец), 56–70; **Койчева, Цв.** Документи за проект за прокарване на Трансбалканската жп линия с тунел под вр. Шипка, съхранявани в Държавен архив – Габрово, 71–80; **Тошев, М.** Из душевния мир на старите османпазарлии. Едно любовно писмо. Осман пазар, 24 септември 1902 г., 81–87; **Георгиев, Др.** Български офицери, родени в гр. Габрово, загинали през Първата световна война (1915 – 1918), 88–95; **Ангелов, Ч.** Отбранителните боеве на 56-и пехотен полк в завоя на река Черна през есента на 1916, 96–114; **Лазарова, В.** Художникът Харалампи Тачев и Габрово, 115–123; **Минкова, Т.-Й.** Свети обители под старопланинския връх Мургаш. Църкви, параклиси, светилища, 124–129; **Христов, И.** Лиляна Нанева – дългогодишен специалист в Габровския исторически музей, 130–147; **Дончев, К.** Специфика на социално-икономическото развитие на Северозападна България през периода на Османското владичество и непосредствено след Освобождението и отражението ѝ върху местното обичайно право, 148–152; **Нинова, В.** Етнографски знания за формиране Българска национална принадлежност. Иновационна програма, 153–168; **Илиева, В.** От бубарството до копринарския занаят – минало без продължение, 169–178; **Денчева, Р.** Габровци между Сливовицата и Чинцано, 179–190; **Дамянова, П.** Църквата в село Бучуковци, Дряновско. Минало в разруха, 191–197; **Бартолова, Г.** Занаятите като обект на политика в съвременността, 198–206; **Вутова, Д.** Култът към св. Петка Търновска, отразен в храмовото строителство и иконописното наследство на Троянския край, 207–220; **Петков, П.** Ст. Васил Левски и Балканът, 221–226; **Атанасова, Св.** Еленчани и Руско-турската война (1877 – 1878 г.), 227–236; **Димитрова, И.** Щрихи из живота и дейността на Тревненския търговец Минчо Генчев Девнелията, 237–248; **Пенчева, Ж.** Чудотворните икони на Божията майка и Св. Ана като ресурс на религиозен туризъм в Република България и Република Румъния, 249–257; **Панайотова, Св.** Приносът на Недялко Константинов Каранешев за бъдещите поколения, 258–275; **Цонева, Д.** В лето 1869-о. Началото... (Ранни извори за дейността на женско благотворително дружество „Майчина грижа“ – Габрово), 276–292; **Койчева, Цв.** Приносът на Мария Семерджиева за възстановяването и дейността на женското благотворително дружество „Майчина грижа“ – Габрово, 293–299; **Карадакова, Б.** Исторически предпоставки за появата и развитието на девическите манастири в Старопланинския регион, 300–306; **Йорданов, Д.** Немска карта на Търново от XIX век, 307–328; **Димитров, В. Ив.** Първите графични изображения на Габрово, 329–345; **Йосифов, Р.** Истината за „Най-старата фотография на Габрово“, 346–354; **Христова-Йонкова, И.** Музейният свят на децата, 355–361; **Постомпиров, И.** Гербът на Габрово – създаване и реализация (1934 – 2020 г.), 362–391.

Исторически преглед. БАН, Институт за исторически изследвания. Гл. ред. Илия Тодев. ISSN 0323-9748.

2021, № 1: Илиу, Ф. Индулгенции, издавани от източноправославни патриаршии. Част I, 5–65; **Жечев, Н.** Из началната история на българската църква в Браила през XIX в., 66–102; **Кирилова, А.** Найден Геров и Николай П. Игнатиев в лабиринтите на Източния въпрос: българското национално движение и руската държавна политика (1864 – 1872), 103–139; **Стоянович, П.** Малко познати царски имоти и обиталища: легенди и истини в края на XIX и началото на XX век, 140–164; **Кривошиева, Й.** Периодичният печат и изборната политика на пловдивската Демократическа партия през 1907 – 1912 г., 165–214.

2021, № 2: Илиу, Ф. Индулгенции, издавани от източноправославни патриаршии. Част II, 5–57; **Бонева, В.** „За нашите пари място намериха, а нашите думи и молби под камък оставиха“: Петко Р. Славейков и българският църковен въпрос през 1868 г., 58–85; **Григорова, И.** От икономически връзки към културно „отваряне“. Щрихи от артистичния обмен Европа – Китай, 86–104; **Поппетров, И.** Зад кулисите на управлението (Бележки на д-р Николай П. Николаев за участието му в правителството през 1938 г.), 105–138; **Огнянов, Л.** Показания на министъра на вътрешните работи Георги Цанков от 26 юни 1956 г. за политическите репресии и извращения в България в годините на сталинизма, 139–178.

История. МОН. Гл. ред. проф. д-р Пламен Митев. ISSN 0861-3710.

2021, № 3: Николов, В. Пространствена структура и хронологическо развитие на праисторическия солодобивен комплекс Провадия-Солницата, 223–243; **Петров, Б.** Печалният завършек на Новото славянско движение 1947 – 1948, 244–255; **Станчев, И.** Бойни действия на 16-а погранична дружина през Първата световна война (1916 – 1918), 256–265; **Петков, Д.** Някои факти и процеси, свързани с турското население в Разградски окръг от края на 50-те и през 60-те и 70-те г. на XX в. през документите на българската Държавна сигурност, 266–286; **A. Hedo and O. Kryhina.** Charitable Activity of Bulgarians in the South of Ukraine (The Middle of the XIX Century – the Early XX Century), 303–319.

2021, № 4: Пенчев, П. Д. Към политическата икономия на Априлското въстание 1876 г., 339–356; **Христов, М.** Участие на дружини от състава на 11-и маршеви полк в боевете за овладяването на укрепените позиции в района на град Мачин през януари 1917 г., 357–370; **Chutky, A.** A Bulgarian Student in Early XX Century Ukraine: Study, Lifestyle and Challenges, 399–419.

2021, № 5: Попов, Т. Браничевското владение на братята Дърман и Куделин, 447–461; **Цонева, П.** Читалищни народни университети (по повод 165 г. от създаването на народните читалища), 462–473; **Павловски, Н.** Раз-

витие на Школата за запасни офицери от края на двадесетте години на ХХ век до края на Втората световна война (1928 – 1945 г.), 474–484; **Терзиев, Вл.** Хигиената като учебен предмет във възрожденското училище, 485–497.

Резюмета на статиите на български език: <https://history.azbuki.bg/>

Културно-историческо наследство: Опазване, представяне, дигитализация. БАН, Институт по математика и информатика. Редактори: проф. д-р Петко Ст. Петков и доц. д-р Галина Богданова. ISSN 2367-8038.

2021, 7, № 1: Йосифова, Г. За прабългарските кръстовидни храмове?, 22–42; **Михайлова, С.** Наблюдения над обема на езика, 43–52; **Петрова, Ст.** Предложни наречия, 69–77; **Демирев, Ст.** Развитие на акордеонните камерни състави в България през 80-те – 90-те години на ХХ в. – ролята на Георги Митев за тяхното утвърждаване в музикално-изпълнителското изкуство и педагогическа практика, 78–85; **Радойнова, Д.** Светилището в местността Мишкова нива край Малко Търново – слуга на много господари, 125–135; **Владева, П.** Из летописа на Къпиновския манастир „Св. Николай Чудотворец“, 136–154; **Янкова, С. и К. Милева.** Обществени нагласи към социалистическото наследство в България, 193–198; **Колева, Д.** Архитектурните културни ценности на Велико Търново – прозорец към историята, 199–208.

Свободен достъп: <http://www.math.bas.bg/vt/kin/?l=bg>

Литературна мисъл. БАН, Институт за литература. Гл. ред. Николай Аретов. ISSN 0324-0495.

2021, № 2: Николова, Д. Joie de vivre – вариации по тема, 42–62; **Горчева, М.** Утопичните острови на тропиците – възможни и реални, 63–79; **Аретов, Н.** Една непубликувана сатирична творба на Васил Попович и нейният контекст, 80–116.

2021, № 3: Шват-Гълъбова, Гр. Лицата на българския Минотавър в романа *Физика на тъгата* на Георги Господинов, 3–20; **Бучков, А.** Атанас Натев – ретроспектива в настоящето, 21–29; **Панов, А.** Драматургията на Станислав Стратиев и наследството на commedia dell'arte, 30–53; **Кирилов, Н.** Ариадна и Лабиринта. Хипотези около женското начало в двете „салонни пиеси“ на Димитър Димов, 54–65; **Аретов, Н.** Няколко пародийни истории на България (Р. Алексиев, Хр. Бръзицов, Ас. Христофоров, Г. Константинов, Н. Генчев), 66–82.

Любословие. Факултет по хуманитарни науки на Шуменския университет „Епископ Константин Преславски“. Ред. проф. д-р Николай Димков. ISSN 1314-6033.

2021, 21: Черпокова, Св. Трансформации и трансмутации. Ескиз върху критическата рецепция на романтизма в България (средата на 40-те – началото на 70-те г. на ХХ век), 175–196; **Сивриев, С.** Сънят на Пенчо Славейков и метаморфозата на представата за поета, 197–204; **Чешмеджи-**

ева-Стойчева, Д. Ковидясване, коронаясване, карантинясване, или езикови трансформации по време на пандемия, 276–292; **Илиева, Т. Г.** Семантичната модификация и лексикалната неологизация – средства за обновяване на българския лексикон, 293–310.

Пълнотекстов свободен достъп: <https://www.shu.bg/faculties-fhn/publications/lyuboslovie/>

Минало/Minalo. Гл. ред. Любомир Юруков. ISSN 1310-3415.

2021, № 2–3: Иванов, Р. Средновековни „стомни с цедки“ от Близкия изток, открити в Пловдив (VIII – XII в.), 4–17; **Звездов, Ст.** Първата българска държава и Аварският каганат (края на VII – началото на IX век), 18–30; **Александрова, Е.** „Огнище на култура за своите бъдещи майки и домакини родолюбки“. Солунската българска девическа гимназия „Свето Благовещение“, 31–53; **Радославов, Г.** Водолечебната станция за ревматично болни миньори в Кюстендил – база за възстановяване на лечение на тежкофизическите работници от Перник (1925 – 1944 година), 54–63; **Шуманова, Сп.** Българо-румънска граница по река Дунав, 64–78; **Попнеделев, Т.** Тенденции в развитието на българската историография в края на XIX и началото на XX век, 79–96.

Проблеми на изкуството/ Art Studies quarterly. БАН. Институт за изследване на изкуствата. Гл. ред. доц. д-р Бисерка Пенкова. ISSN 0032-9371.

2021, № 2: Попова, Е. Лоза Йесеева в олтар на църквата „Св. Димитър“ в Арбанаси (1621), 3–9; **Kolusheva, M.** An Icon by the Icon-Painter Hieromonk Damascene of Ioannina from the Church Museum in Sofia – Towards the Iconography of the Holy Mother of God Oikonomissa, 10–23; **Гергова, И.** и **А. Ф. Трифонова.** Икона „Богородица Горгоепикоос“ с цикъл чудеса, 24–33; **Кунева, Цв.** Двустранната икона на ап. Андрей и Новозаветна Троица с Короноването на Богородица от Църковния музей в София, 34–41; **Василев, Цв.** Свръхците на монаси и светци в южната галерия на митрополитския храм „Св. св. Петър и Павел“ във Велико Търново, 42–50; **Захариева, М.** Църквата „Успение Богородично“ в с. Долна Диканя – един слабо проучен паметник от Западна България, 51–56.

2021, № 3: Николова, К. Театърът на Явор Гърдев и текстът за театър, 14–21; **Йорданов, Н.** „Вампир“ – стихии на разрушението, 22–26; **Денчев, П.** „Музика от Шатровец“ на Константин Илиев – пътят на пиесата през три пространства, 27–30; **Каменова, З.** Границите на драматичния и кукления театър в режисурата на Веселка Кунчева, 31–36; **Дойчева, В.** „Албена“ от Йордан Йовков – думи и отзвучавания, 37–40; **Спасова-Дикова, Й.** Актьорската игра в първите постановки на български пиеси между двете световни войни, 41–47; **Тагарева, А.** Поетичната вълна в драматургията и нейният сценичен образ в представленията на 60-те години на XX век, 48–54; **Кирова, Я.** „Смешната лечебница на д-р Куку и д-р Пипи“: медицинската клоунада в България, 55–62.

Проглас. Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“. Гл. ред. проф. д-р Николина Бурнева. ISSN 1310-2141.

2021, № 1: Обретенова, М. Ролята на синхронията в изучаването на националните книжовноезикови истории на територията на Slavia Orthodoxa, 9–15; **Мишев, З.** Дионисиевият превод на Словата за Лазар и богаташа от св. Йоан Златоуст (Предварителни бележки), 16–25; **Кирилова, В.** Функционална субституция на средните гласните [e–ε] и на широката гласна [e] в устната практика на френския и българския език, 26–34; **Пенева, И.** Рекламните слогани за образование в светлината на когнитивната метафора, 43–50; **Кръстев, Д.** Езиковият обрат като модел на обратите в хуманитарните науки през втората половина на XX век, 51–58; **Маринова, М.** Синхронни и диахронни ракурси в поведението пред камера (Наблюдения върху българската телевизионна практика), 76–88; **Арсениев, Св.** Солунската българска мъжка гимназия в края на 19. и в началото на 20. век (Сравнителен анализ на образователните цели и на учебната документация), 98–104.

Свободен пълнотекстов достъп: <https://journals.uni-vt.bg/proglas/bul/>

Славянски диалози. Списание за славянски езици, литература и култура. Филологически факултет при Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“. Гл. ред. Жоржета Чолакова. ISSN 1312-5346.

2020, 25: Мархалева, Кр. Българската интелигенция в чешките земи и началото на българо-чешкия межкултурен диалог (50 – 70-те години на XIX в.), 9–28; **Михайлова-Паланска, М.** Образът на змията в културата и езика на българите и словаците, 29–44; **Николова, Н.** Лечебни растения в Етнолингвистичен речник на българската народна медицина (лингвокултурологичен анализ), 45–56.

Старобългарска литература. Институт за литература – БАН, Гл. ред. Ана Стойкова. ISSN 0204-868X.

2021, 63–64: Крысько, В. Б. и Кс. Ю. Дойкина. Огниц святого Эльма над Балканами: *Мучение Еразма* в древнебългарском переводе, 15–96; **Йовчева, М.** Към проучването на раннохристиянския балкански светителски репертоар: Священномъченик Астий Дирахийски (Драчки), 97–127; **Петрова, М.** „Тимотеевото“ мъчение на св. Марина в южнославянските ръкописи: По следите на един текст с глаголически първообраз и отворена традиция, 128–161; **Гергова, И.** Чудесата на архангелите в манастира Дохиар: Текстове и изображения, 162–182; **Гранберг, А. и У. Федер.** За *Златната верига* и *За степените на брака*, 183–216; **Цибранска, М.** Езикът на отрицанието срещу дуалистичните ереси (по материал от славянския превод на *Паноплия Догматика* на Евтимий Зигавин), 217–241; **Минева, Е.** Молещият се исихаст в образа на пламък, 242–257; **Miltenova, A.** The Mysteries of MS 88 of the Obolensky Collection (No 201), RGADA, 258–278;

Найденова, Д. Извън границите на средновековното общество, 279–300; **Зашев, Е.** *Кратко историческо описание на светата Велеградска митрополия* от Антим Алексудис и сведенията за св. Седмочисленици в него, 301–322; **Paolichi, A.** Eucharistic Dove: Considerations on the Meaning of Two Balkan Examples, 323–335.

Съпоставително езиковедие/ Contrastive Linguistics. СУ „Св. Климент Охридски“. Гл. ред. проф. **Петя Асенова.** ISSN 0204-8701.

2020, № 4: Христов, Б. Ролята на прагматиката и контекста при развитието на перфектни конструкции със *съм* и *имам* в английски и български език, 7–17; **Парашкевов, Б.** Рефлекси на германизма **mann*- ‘човек, мъж’ в български, 18–26; **Кръстев, Н.** Аспектуалните характеристики на залога в древните индоевропейски езици. (Произход и типологични особености). (Част III), 27–39; **Ковачева, М.** Наречието *там* в прагматичния контекст на граматикализираната употреба на *дето*, 40–69; **Стаменов, Хр.** За (не) определеността, перфекта и други неща, 70–81.

2021, № 1: Кумчева, Е. За фалшивите англицизми в българския език и как се отнася към тях класификацията на Фуриаси, 5–17; **Георгиева, М.** Философия на пунктуацията, 18–28.

Частичен достъп до статиите: <http://bit.ly/2PvAvGC>

Филологически форум. Факултет по славянски филологии на СУ „Св. Климент Охридски“. Гл. ред. **Венета Савова.** ISSN 2534-9473.

2021, № 13: Добрева, И. De+infinitivo as Balkan contact influence in Judeo-Spanish, 17–26; **Стефанов С.** Към етимологията на няколко български диалектни думи, 27–36; **Николова, М.** Братоубийството като борба срещу морала в „Богомилски легенди“ на Николай Райнов, 51–69; **Атанасова, П.** Типология на преживяването на интелегентна във всекидневието в разкази от 30-те и началото на 40-те години на XX век, 70–85; **Кашилска, Т.** В мемоарния свят на Дора Габе – фигури и стратегии за памет, 86–100; **Belikov, A.** L’humanisme de Yovkov comme confiance en la capacité de l’être humain de choisir une meilleure version de soi-même, 179–186; **Стефанов, С.** Към етимологията на една гръцка заемка в български и сръбски, 242–248.

Свободен пълнотекстов достъп: <https://philol-forum.uni-sofia.bg/>

Философия. МОН. Гл. ред. проф. **д-р Георги Апостолов.** ISSN 0861–6302

2021, № 1: Салджиев, Хр. Църковният събор от 1360 г. в Търново и българо-еврейският религиозен конфликт от 50-те години на XIV век, 75–85.

Резюмета на статиите на български език: <https://philosophy.azbuki.bg/>

Чуждоезиково обучение. МОН. Гл. ред. проф. д.н. Димитър Веселинов. ISSN 0205-1834.

2021, № 1: Добрикова, М. Мотивационен и етнокултурен потенциал на концепта вода в славянската езикова картина на света, 9–17; **Иванова, Д.** Христки Павлович и неговите уроци по писмописание в „Писменник общеполезен“ (1835), 77–87.

2021, № 2: Лесничкова, Л. Актуални въпроси на двуезичната унгарско-българска лексикография, 119–129.

2021, № 3: Карпенко, Л. Цифрова комуникация и проблеми на превода (на материалe българских и русских сетевых текстов), 231–240.

2021, № 4: Чернева, Н. и Б. Тенчева. Рекламный телетекст в зеркале интертекстуальности и интердискурсивности (на материалe болгарской и русской телевизионной рекламы), 339–351; **Kristeva, I.** The Rise of Translation Studies in Bulgaria, 352–359; **Николова-Кискинова, Е. И.** Немските лексикални единици, съдържащи суфиксоида -weise, и техните еквиваленти в българския език, 360–371; **Цибранска-Костова, М.** Старобългарското юридическо наследство в преводите на Петър Оджаков: аксиологични аспекти, 417–426.

2021, № 5: Тодорова, Цв. Кафе и кафенета в градските пространства на Европа, Ориента и България, 498–523.

Резюмета на статиите на български език: <https://foreignlanguages.azbuki.bg/>

Anthropology. Journal for Sociocultural Anthropology/Антропология. Списание за социокултурна антропология. Ethnology and Balkan Studies Department, South-West University „Neofit Rilski“. Ed.-in-Chief: Ana Luleva. ISSN 2367-573X.

2021, 8: Ivanova Zieske, D. and W. F. Zieske. Perspectives upon bulgarian socialist/post-socialist everyday life of those who „remain“ and those who „left“, 5–20; **Петров, П.** Конфликтни възгледи при обявяването на природни обекти за защитени. Случаят Джулунгьол, 21–45; **Марков, И. и Д. Пилева.** Местно развитие, туризъм и защитени природни обекти. Изследване на случаи от с. Българево, 46–71; **Петрова, И.** „Бъдете добри като хляба“. Производители на ръчен хляб като социални актьори, 72–89; **Алтънов, В.** Власт и съпротива: петдесетните божии църкви и атеистичната политика при социализма в България, 90–112; **Шарланова, В.** Православни църкви в София – сакрални места на паметта, 113–130; **Василева, Д.** Калоферската дантела – материални технологии, социални технологии. Първи опити за институционално финансиране на дантеленоиндустриалното училище в Калофер, 131–147; **Димитрова, Д.** Приказка и выпльтен ум: проявления на образните схеми „център – периферия“ и „горе – долу“ в традиционните представи и българските вълшебни приказки от типа АТ 450 „братче еленче“, 148–179.

Свободен пълнотекстов достъп: <https://anthropology-journal.org/wp/>

Bulgarian Folklore. БАН, Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей. Executive ed. Vihra Baeva. ISSN 0223-9861.

2020, № 2: Ganeva-Raycheva, V. Re-reading the Bulgarian Folklore Journal, 3–28; **Lyubenova, M. and St. Nenova.** The National Festival of Folklore in Koprivshtitsa in the Context of a Local Community, 29–56; **Krastev, P.** Renewing Traditional Tamboura Style in Individual Performance, 57–71; **Margaritova, R.** The Musician (*Zakir/Imam Cafer*) in the Culture of the Alevi and Bektashi from the Region of Kardzhali, 72–92; **Ilieva, A.** Reality in a Microcosm: Railway Modeling in Bulgaria – Narratives, Images, Discourses, 93–111; **Stanoev, St.** Who Makes the Blond Jokes?, 112–128.

Bulgarian Historical Review/Revue bulgare d’Histoire. Bulgarian Academy of Sciences, Institute for Historical Studies. Ed.-in-Chief: Daniel Vachkov. ISSN 0204-8906.

2021, № 1–2: Петрова, Д. Неизвестная сокращенная редакция рассказа о нападениях на Царьград, 3–15; **Munteanu, N. A. and E. Străuțiu.** The Bulgarians from the Sibiu Region. Documents and Testimonials on the Communities from Bungard and Rusciori, 16–37; **Shterionov, Sht.** Spezifika der Demographischen Entwicklung Bulgariens in der Zeit 1878 ? 1912, 38–63; **Parvanova, Z.** The Bulgarian-Greek Easter in 1911: Festive Spirit and Daily Politics, 64– 81; **Budilová, L. J. and M. Jakoubek.** Vojvodovo – ein vergessenes Kapitel der tschechischen Gegenwart in Bulgarien, 82–110; **Filipova, N.** Bulgarian Temporary Labour Migration in Iraq during the 1960s and 1970s, 130–157; **Kalinova, E.** The „Revival Process“ in Bulgaria and the Soviet Participation – Myths and Realities, 158–193; **Dimitrova, P.** „Was ist in der Tat das Internet...“ Wahrheiten und Mythen über den zweiten Weltkrieg im Cyberspace, 194–225.

Études balkaniques. Institute d’Études balcaniques & Centre de Thracologie. Ed.-in-Chief: Raïa Zaimova. ISSN 0324-1654.

2021, № 2: Simeonova, L. The Amalfitans in Byzantium: Merchants, Monks, and Political Figures, 9th – 13th Century, 189–226; **Hâncu, M.-G.** „Begin as You Mean to Go On“: The Opening Chapters of the *Palaea Historica* in Greek, Slavonic, and Romanian, 227–250; **Mihaila, I.** Ianake Vacarescu – un lettré roumain des Lumières et son destin posthume, 251–270; **Papanikolaou, V.** The Reception of George Bernard Shaw in the Context of the Greek Star System: The Case of Pygmalion, 271–293; **Mavrogeni, M.** The Italian Marionettes in Athens... *to Fill the Void of Joy Period of Fast*, 294–315; **Vuillemin, A.** Une œuvre singulière, 316–329.

2021, № 3: Parvanova, Z. The Political Life of Bulgarians in the Ottoman Empire after the Young Turk Coup between Ethno- and Inter- Nationalism, 361–383; **Zebić-Bjelica, T. P.** Visual Culture and Contribution: a Trader from Pirot – Koca Stefanović, 384–402; **Latifi, V.** International Order and the Balkans Following the Collapse of the Cold War Balance of Power, 403–421; **Savova, Chr. and Th. Thomov.** Two Graffiti Drawings from the Ottoman Period of Ayasofya, 422–452; **Rodriguez Suarez, A.** Bells and Bell Ringing in Medieval Serbia and Bulgaria, 453–504.

Palaeobulgarica/ Старобългаристика. БАН, Кирило-Методиевски научен център, Гл. ред. проф. Светлина Николова. ISSN 0204-4021.

2021, № 2: Райнхарт, Й. *Sermo de morte et de iudicio* от Теофил Александрийски (CPG 2618) в старобългарски превод, 7–32; **Темчин, С. Ю.** Древнерусская *Служба прп. Иоанну Рильскому* (19 октябрия) как переработка переводных византийских песнопений прп. Макарию Египетскому (19 января) и иным святым, 33–48; **Ефимова, В. С.** Некоторые соображения о старославянских номинациях субстантивированными причастиями, 49–64; **Станков, Р.** Еще раз к проблеме так называемой „преславской лексики“, 65–84; **Мирчева, Е.** Едно рядко значение на оульца в контекста на старата славянска книжнина, 85–102; **Пузина, М. А.** Языковые особенности *Парижского стихираря*, 103–156; **Белякова, Е. В.** К вопросу об изменении лексики славянских церковноправовых текстов в процессе миграции памятников, 157–178; **Макеева, И. И.** О некоторых лексических особенностях соборных правил и толкований в составе *Кормчей книги* ранней русской редакции, 179–194.

2021, № 3: Зашев, Е. Още веднъж за бератския реликварий, 3–32; **Попов, Т.** Българската гранична крепост Рас (IX – XI в.) 33–44; **Похилько, Н. П.** Слово о православной вере Михаила Синкелла Иерусалимского в славянских компиляциях, 45–78; **Йонова, М.** Темата за женската злина в *Слово за премъдрия Езон*, 79–92; **Илев, I. I.** On Lexical Choices in the Slavonic Tradition of Hippolytus' *De Christo et Antichristo*, 93–110; **Thomov, Th.** Notes on Graffiti-Inscriptions and Drawings in Hagia Sophia/Ayasofya: A Bibliographical Survey, 111–122.

Scripta & e-Scripta. Bulgarian Academy of Sciences, Institute of Literature. Ed.-in-Chief: Anissava Miltenova, ISSN 1312-238X.

2021, 21: Dombrowski, Q. From Annotation to Modeling: Computational Horizons for Medieval Slavic Studies, 11–22; **Miklas, H.** Interdisciplinary Analyses of the Codex Marianus, Vienna Part (Cod. Vind. slav. 146), 23–40; **Polomac, VI.** Towards Fundamental Principles for Creating Electronic Corpus of Serbian Medieval Charters and Letters, 41–54; **Dimitrova, Tsv.** On Sentence Segmentation in Diachronic Texts, 55–68; **Azarova, I., E. Alekseeva, A. Lavrentiev, E. Rogozina and K. Sipunin.** Content structuring in St Petersburg Corpus of Hagiographic Texts (SCAT), 69–78; **Besters-Dilger, J. and A. Rabus.** Neural Morphological Tagging for Slavic: Strengths and Weaknesses, 79–92; **Sitchinava, D. and A. Dyshkant.** Integration of the Old East Slavic Epigraphical Databases, Corpora and Indices, 93–106; **Baranov, V. A. and R. M. Gnutikov.** Eliminating variation of linguistic units of the Slavonic historical corpus to facilitate search, demonstration and statistical analysis, 107–122; **Mishina, E.** The annotation of verbal aspect in diachrony: parameters, algorithms and problems, 123–138; **Gorban, O., M. Kosova, E. Sheptukhina, A. Svetlov, A.**

Komendantov, A. Matveev and D. Filimonov. Administrative documents of the Don Cossack Host in the 18th – 19th centuries: the issue of the creation of a linguistic corpus, 139–150; **Vernyaeva, R.** Collocations with a component -ЪН(о) in Russian Chronicles: the quantitative-statistical analysis (based on the corpus of Russian Chronicles of the IAS „Manuscript“), 151–164; **Zhdanova, E.** Texts of corpus of Russian dialects of Udmurtia as a source of linguistic and culturological information, 165–176; **Lavrentiev, A. and L. Kurysheva.** A Bilingual Digital Edition of *La Belle et la Bête* and its Russian Translation by Kh. Demidova, 177–190; **Tikhonov, A. and Roland Meyer.** Scribe vs. authorship clustering in historic manuscripts with LiViTo: A case study with visual & linguistic features, 191–206; **Neumann, Vl.** Deep Mining of the Collection of Old Prints ‘Kirchenslavica digital’, 207–216; **Thompson, W. R.** Using Handwritten Text Recognition (HTR) Tools to Transcribe Historical Multilingual Lexica, 217–232; **Arkhipov, A., A. Barinskaya and R. Shtefura.** Using Handwritten Text Recognition on bilingual Evenki-Russian manuscripts of Konstantin Rychkov, 233–244.

ДИСЕРТАЦИИ

Дисертации, защитени през 2021 година

ЕЗИК И ЛИТЕРАТУРА

Костантин Руменов АДИРКОВ. Дон Жуан: приемственост и трансформации в литературата на XIX и XX век. София, 2021.

Олег Будьониев АЛЕКСАНДРОВ. Типични грешки при усвояването на словоредата на второстепенните части на немското изречение от български обучавани. София, 2021.

Соня Андонова БОЖАНИНА. Елизията в съвременната българска медийната реч. Благоевград, 2021.

Маргарита Бранимирова ГЕРГИНОВА. Стилони и жанрови модели на некролога, епитафията и посмъртните слова през Възраждането. София, 2021.

Николай Андреев ЖЕЛЕВ. Идеята за илиризма. Поява, развитие и отражения в българската култура на XIX в. София, 2021.

Юлиана Кирилова КАРПУЗОВА. Прякорните имена в Кюстендил. Благоевград, 2021.

Методий Първанов КИРИЛОВ. Българският модернизъм в обучението по литература – културни контексти и модели на четене. София, 2021.

Кристина Колева КОЛЕВА. Болестта в кратките белетристични форми на българската литература от първата третина на XX век (Места, роли и употреби). София, 2021.

Михаела Димитрова МОСКОВА. Конклузивът в съвременния български език. София, 2021.

Христо Стефанов РАЯНОВ. Героят-злодей между художествения образ и сюжетната функционалност (Портрети на дявола, Дракула, Мориарти и Хук в литературата и киното). София, 2021.

Мария Севдалинова СТЕФАНОВА. Когнитивно-стилистичната динамика в езика на българската драма с оглед на художествените концепти страдание и вяра. Велико Търново, 2021.

Александър Христов ХРИСТОВ. Елин Пелин – между прозата и поезията. Книгата „Черни рози“ в творчеството на писателя и в контекста на българската и преводната литература. Велико Търново, 2021.

Вероника ШВЕДЕК. Блага Димитрова и Вислава Шимборска – творчески мост и рецепционен диалог. Велико Търново, 2021.

ИСТОРИЯ, ЕТНОЛОГИЯ, ФОЛКЛОРИСТИКА И ИЗКУСТВОЗНАНИЕ

Милен Петев АЛАГЕНСКИ. Влияние на европейския неоекспресионизъм върху българската живопис от 90-те години на XX век. Велико Търново, 2021.

Станислава Борисовна АНГЕЛОВА. Пластичният език в творчеството на Борис Гондов. София, 2021.

Анани Любомиров АНТОНОВ. Селищно и икономическо развитие на провинция Вътрешна Дакия през Късната античност. София, 2021.

Евгения Атанасова АТАНАСОВА-ТЕНЕВА. Категорията „време“ в творчеството на Кристо и Жан-Клод. София, 2021.

Иво Петков БАРЗОВ. Двустранни отношения България – Италия в периода 1989 – 2017 година и ролята на почетния консул за тяхното развитие. Велико Търново, 2021.

Радостина Георгиева БЛАГОЕВА. Следстоличният некропол на територията на Големия царски дворец във Велики Преслав XI – XIV век. София, 2021.

Верка Янева БОЖКОВА. Трансформация на танцовия език – от българския фолклор към сценичното изкуство на фолклорна основа. Благоевград, 2021.

Елена Христова ВИТАНОВА. Съвременни интеркултурни образователни програми за етнографски и исторически музеи в България. София, 2021.

Силвия Иванова ГАНЧЕВА. Стилистична и идейна проблематика в българската живопис от периода на „Доктрината на многообразието“ (80-те години на 20 век). София, 2021.

Генчо Божинов ГЕНЧЕВ. Погребални обичаи в Свищов и Свищовско в периода на постсоциализма. Велико Търново, 2021.

Петър Бориславов ДЕНЧЕВ. Употреба и функция на пространството в театралния спектакъл от 1968 година до наши дни. София, 2021.

Любомил Николчев ДРАГАНОВ. Монументалистът Димо Заимов. София, 2021.

Ямен Ърфан ДУБАЗ. България и Турция (1944 – 1956): политически отношения, противопоставяне, пропагандни образи. София, 2021.

Иван Иванов ДУМИНИКА Църковният живот на българите в Бесарабия (1812 – 1918). Велико Търново, 2021. ДН

Методи Димитров ЗЛАТКОВ. Селищната система на Мелнишко през XI – XVII в. София, 2021.

Самуил Мунир КАМБУРОВ. Мечове, саби и кинжали (украси и конструктивни елементи) от VII/VIII – XI век в днешните български земи. София, 2021.

Лало Пацев КАМЕНОВ. Рефлексивна картина на дискриминационни фактори в сферата на средното образование (2012 – 2017 г.). София, 2021.

Румяна Ангелова КАРАСТАМОВА. Международно биенале на графиката, Варна – история, цели и роля в развитието на графичното изкуство в България. София, 2021.

Кристиян Иванов КОВАЧЕВ. Средновековният Охрид между Изтока и Запада (XI – XIV в.): въображение и образ. Благоевград, 2021.

Марио КОНОВ. Съвременна миниатюрна резба. Теми и сюжети в творчеството на български художници от края на XX и началото на XXI век. Велико Търново, 2021.

Живка Бойкова МАРИНОВА. Традиции, приемственост и съвременни практики в ателиетата по живопис в Национална художествена академия. София, 2021.

Велико Иванов МАРИНЧЕВСКИ. Графичното изкуство от началото на XXI в. в контекста на китайската културна стратегия. София, 2021.

Любка Николаева НАЙДЕНОВА. Либералната (Радославистка) партия (1908 – 1912). София, 2021.

Яни Петре НИКОЛА. Българо-албанските отношения в светлината на европейските интеграционни процеси. Благоевград, 2021.

Светлозар Ангелов ПЕТКОВ. Възникване и формиране на идеята за „Освободено пространство“ в творчеството на Едуардо Чилида. София, 2021.

Бистра Кунчева ПИСАНЧЕВА. Дантелата: културни технологии и социални практики. София, 2021.

Георги Михайлов СЕНГАЛЕВИЧ. Средновековна сграфито керамика с монограми и подглазурни съкращения от българските земи. София, 2021.

Радоил Димитров СЕРАФИМОВ. Поглед към пейзажа в съвременната живопис през периода 2005 – 2010 г. Велико Търново, 2021.

Ангел Димитров СИМИТЧИЕВ. Ембиънт музиката от периферията към центъра – функция, типология и жанрови взаимодействия. София, 2021.

Елиза Валентинова ТАНЕВА. България и Балканският пакт 1934 – 1941 г. София, 2021.

Асен Иванов ТЮТЮНДЖИЕВ Президентската институция през мандатите на президента Желю Желев (1990 г. – 1997 г.). Велико Търново, 2021.

Нона Тошева ЦЕКОВА. Иновативни методи на биониката и биомиметиката и техните трансформации в съвременната архитектура. София, 2021.

Стефан Димитров ЯНАКИЕВ. Траките и римското провинциално общество между Истрос и Хемус през I – III век. София, 2021.

НАУЧНИ ФОРУМИ

2021 г.

Библиотеки – четене – комуникации

XX национална научна конференция
Народна библиотека „Петко Р. Славейков“
17 ноември 2021 г. – Велико Търново, онлайн
12 доклада
Видеозапис на докладите: <https://rb.gy/erb91m>

Българистиката в дигиталната ера

Научна конференция
Съвет за чуждестранна българистика
25 ноември 2021 г. – София, онлайн
8 доклада

Българите в Урал и Сибир

Международна научна конференция
Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей при БАН
5 – 6 октомври 2021 г. – София, онлайн
27 доклада
Програма: <https://rb.gy/iepfob>

България, българите и Европа – мит, история, съвремие

XVI научна конференция
Исторически факултет на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“
2 ноември 2021 г. – Велико Търново, онлайн
32 доклада
Програма: <https://rb.gy/1hxdyx>

Българска граматика

Осми форум
Институт за български език при БАН
21 – 22 октомври 2021 г. – София, онлайн
28 доклада
Програма и записи на докладите: <https://ibl.bas.bg/forum2021/>

Градът Ловеч като център на Българския централен революционен комитет, столица на Васил Левски и роден град на поборника Тодор С. Кирков

Национална научна конференция

Регионален исторически музей – Ловеч и Общобългарски комитет „Васил Левски“ – Ловеч

24 – 25 юни 2021 г. – Ловеч

19 доклада

Програма: <https://rb.gy/yv7vjf>

XXV Интердисциплинарен колегиум по старобългарска литература и култура в памет на Петър Динеков и Стефан Кожухаров

Секция „Стара българска литература“ на Института за литература при БАН

11 – 12 ноември 2021 г. – София, онлайн

31 доклада

Програма: <http://www.ilit.bas.bg/bg/1828-2021-11-11>

XII Арнаудови четения

Научен център по фолклор, литература и лингвистика „Св. Димитър Басарбовски“ Катедра по български език, литература и изкуство на Русенския университет „Ангел Кънчев“, Регионален исторически музей – Русе, Регионална библиотека „Любен Каравелов“ – Русе и Фондация „Стефан Гечев“

8 октомври 2021 г. – Русе, онлайн

43 доклада

Програма: <https://www.uni-ruse.bg/Departments/BELI/news>

Диктатура и литература: Българската литература в епохата на Георги Димитров и Вълко Червенков (1948 – 1958)

Национална научна конференция

Департамент „Нова българистика“ на НБУ

19 ноември 2021 г. – София, онлайн

22 доклада

Програма: <https://rb.gy/qigkls>

Дни на науката 2021

Годишна национална научна конференция, посветена на 200 години от рождението на Георги Стойков Раковски и 180 години от рождението на Климент Браницки и Търновски (Васил Друмев)

Съюз на учените в България, клон Велико Търново

29 октомври – Велико Търново, онлайн

23 доклада

Програма: <https://rb.gy/4b9efa>

Добруджа като гранична област в късната Османска империя, България и Румъния: История и памет

Кръгла маса

Институт за исторически изследвания при БАН и Институт за югоизточноевропейски изследвания на Румънската академия на науките

4 ноември 2021 – София, онлайн

8 доклада

Програма: <https://rb.gy/hwcwrb>

Езици, култури, комуникации

Международна научна конференция

Филологически факултет на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“

11 – 12 ноември 2021 г. – Велико Търново, онлайн

22 доклада

Програма: <https://rb.gy/knhbo3>

Етнологични изследвания на традиционни и съвременни технологии и специализирани производства

Научен семинар

Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей при БАН

18 ноември 2021 – София, онлайн

3 доклада

Програма: <https://rb.gy/bozbuq>

Иваново – Червен – Търнов – наследството на Средновековието

Национална научна конференция

по повод 800 години от основаването на Скалния манастир „Св. Архангел Михаил“ при село Иваново от св. Йоаким Търновски

Организационен комитет по повод 800 г. Ивановски скални църкви, Регионален исторически музей – Русе, Регионален исторически музей – Велико Търново, онлайн

16 – 19 юни 2021 г. – Русе и Велико Търново, онлайн

33 доклада

Идентичност и идентификация. Методологични проблеми и интердисциплинарни перспективи

Кръгла маса

Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей при БАН

30 октомври 2021 г. – София, онлайн

12 доклада

Програма: <https://nie-bg.com/?p=150>

Изучаването на световната история и българската историческа наука

Научна конференция

Институт за исторически изследвания при БАН

5 октомври – София, онлайн

32 доклада

Програма: <https://rb.gy/jk9czl>

Кино, канон, готика

Катедра по теория на литературата на СУ „Св. Климент Охридски“

Форум в чест на доц. Огнян Ковачев

26 – 27 ноември 2021 г. – София, онлайн

39 доклада

Програма: <https://rb.gy/rtgpnz>

Климентови четения за млади изследователи

Катедра по кирилometодиевистика към Факултета по славянски филологии на СУ

„Св. Климент Охридски“

17 ноември 2021 г. – София, онлайн

8 доклада

Програма: <https://rb.gy/fkozun>

Литературни форми на границата между документално и художествено

Научна конференция

Факултет по славянски филологии на СУ „Свети Климент Охридски“

17 и 18 ноември 2021 г. – София, онлайн

36 доклада

Програма: <https://rb.gy/jwdrjd>

Между центъра и периферията – регионални връзки и стопански мрежи в българската история (XV – XX в.)

Национална научна конференция

Регионален исторически музей – Силистра

12 – 13 ноември – Силистра, онлайн

15 доклада

Международни отношения и геополитика: исторически и съвременни перспективи

Кръгла маса

Секция „Съвременна история и геополитика“ на Института за исторически изследвания при БАН

25 ноември 2021 г. – София, онлайн

4 доклада

Програма: <https://rb.gy/eiarga>

Места на паметта за социализма

Кръгла маса

Катедра „Нова и най-нова история на България“ към Историческия факултет на ВГУ

19 ноември 2021 г. – Велико Търново, онлайн

Миграция и обществено развитие

Научна конференция

Институт за исторически изследвания при БАН

6 декември 2021 г. – София, онлайн

17 доклада

Програма: <https://rb.gy/oefdqr>

1869

Над него ден изгрява, или за образа на Слънцето в българската литература и фолклор

Факултет по славянски филологии на СУ „Свети Климент Охридски“

16 – 17 декември 2021 г. – София, онлайн

35 доклада

Програма: <https://bglitertech.com/sun-programme/>**Нематериално културно наследство: Капаните на града**

Международна научна конференция

Катедра „Етнология“ на ПУ „Паисий Хилендарски“

1 – 2 октомври 2021 г. – Пловдив

13 доклада

Програма: <https://rb.gy/cp1x0s>**Новото българско игрално кино**

Кръгла маса

Сектор „Екранни изкуства“ при Института за изследване на изкуствата при БАН

29 септември 2021 г. – Варна

Паисиеви четения 2021

Юбилейна научна конференция, посветена на 60-годишнината на ПУ „Паисий Хилендарски“

11 – 12 ноември 2021 г. – Пловдив, онлайн

101 доклада

Програма: <https://rb.gy/yk1l9d>**Периферии на империите и националните държави в Централна и Югоизточна Европа през XV – XX в.: власт, институции, общество, адаптация**

Международна научна конференция

Институт за исторически изследвания, съвместно с Българо-унгарската историческа комисия и Институт за история към Изследователския център по хуманитаристика – Будапеща

14 септември – София, онлайн

20 доклада

Програма: <https://rb.gy/n2blte>**Петко Стайнов и значението му за развитието на българската музикална култура**

Национална научна конференция

Национална музикална академия „Проф. Панчо Владигеров“

26 ноември, онлайн

Пълен запис на конференцията: <https://rb.gy/nr2s1i>**Писането за себе си и неговите жанрове. Писма, дневници и други форми на автобиографичния разказ в европейската писмена практика (XVIII – XX век)**

Българо-френска научна конференция

5 ноември 2021 г. – София, онлайн

17 доклада

Програма: <http://www.ilit.bas.bg/bg/1911-2021-11-05>

По следите на българската книга. Описи. Находки. Библиология

Научен колоквиум

Народна библиотека „Иван Вазов“

16 ноември 2021 г. – Пловдив

29 доклада

Програма: <https://rb.gy/tbgfcg>

Политически, градски и демографски промени в балканските провинции през Късната античност

Международна научна конференция

Институт по балканистика с Център по тракология „Проф. Александър Фол“ при БАН и Регионален исторически музей – Силистра

10 – 12 септември 2021 г. – Силистра, онлайн

34 доклада

Програма: <https://rb.gy/ejeqgp>

Пътят на Кирил и Методий – пространствени и културно-исторически изменения

Международна научна конференция

Кирило-Методиевски научен център при БАН

27 – 29 октомври – София, онлайн

40 доклада

Програма: <https://rb.gy/y9zkpu/>

Запис на заседанията: <https://fb.watch/9BLx57qQta/>

Рицари на тишината

Кръгла маса, посветена на 80-годишнината на Екатерина Йосифова и Иван Цанев.

Секция „Нова и съвременна българска литература“ към Института за литература при БАН

1 декември 2021 г. – София

Пълен запис на научния форум: <http://www.ilit.bas.bg/bg/1907-2021-12-01>

Светият отец Антоний от Крепчанския манастир: 1100 години монашество в българските земи

Международна научна конференция

15 – 17 октомври 2021 г. – Опака

25 доклада

Програма: <https://rb.gy/73hdd4>

Светът на българина през XX век

III национална научна конференция

Регионален исторически музей – Димитровград

17 – 18 юни 2021 г. – Димитровград, онлайн

42 доклада

Програма: <https://rb.gy/lht38j>

„Смело на село“. Миграцията към селото – социокултурни измерения и изследователски перспективи

Кръгла маса

Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей при БАН

11 юни 2021 г. – София, онлайн

10 доклада

Програма: <https://rb.gy/0lreyu>

100 години от смъртта на Патриарха на българската литература Иван Вазов

Международна научна конференция

Институт за литература при БАН

14 – 15 октомври 2021 г. – София, онлайн

48 доклада

Програма: <https://rb.gy/jxf42t>

180 години светско образование в Стара Загора

Кръгла маса

Регионален исторически музей – Стара Загора

17 септември 2021 г. – Стара Загора

5 доклада

Програма: <https://rb.gy/dum9l6>

120 години Тодор Боров – живот отдаден на знанието

Научна конференция

Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“

9 – 10 декември 2021 г. – София, онлайн

17 доклада

Съвременни теренни изследвания на културноисторическото наследство – 2021

Научен семинар

Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей при БАН

15 ноември 2021 г. – София, онлайн

13 доклада

Програма и резюмета на докладите: <https://rb.gy/srgahu>

Творческа автономност и власт

Национална конференция с международно участие в чест на 80 години от рождението на писателя Георги Марковски (1941 – 1999)

Институт за литература при БАН, Департамент „Нова българистика“ на НБУ и НАТФИЗ „Кръстьо Сарафов“

14 септември 2021 г. – София

22 доклада

Програма: <https://rb.gy/rixjvr>

Трявна и тревненци в националната история и култура

Седма национална научна конференция

Специализиран музей за резбарско и зографско изкуство гр. Трявна

23 септември 2021 г. – Трявна

20 доклада

<https://www.gabrovonews.bg/culture/178843/>

Търновска книжовна школа – традиции и послания

XII международен научен симпозиум

ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“

12 – 14 ноември 2021 г. – Велико Търново, онлайн

44 доклада

Програма: <https://rb.gy/7xhysg>

Филологията – традиция и предизвикателства в новата реалност

Юбилейна международна научна конференция

Филологически факултет на ЮЗУ „Св. Неофит Рилски“

7 – 9 октомври 2021 г. – Благоевград, онлайн

169 доклада

Юбилейни четения в чест на 80-годишнината на Иван Цанев

Нов български университет, Издателство „Жанет 45“, Издателство „Кралица Маб“, „Литературен вестник“, Столична библиотека

30 ноември 2021 г. – София

Image and Text as a Means of Cross-Cultural Transfer

Международен колоквиум

Институт за литература при БАН и Институт за словенска литература и литературознание към Изследователския център на Словенската академия на науките

26 ноември 2021 г. – София, онлайн

13 доклада

Програма: <https://rb.gy/hlornv>

Territorialities of Multilocality

V международна научна конференция

Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей при БАН

25 – 26 ноември 2021 г. – София, онлайн

24 доклада

Програма: <https://rb.gy/pmtvgd>

The Sunset of the Balkan Middle Ages

Международна конференция

Институт за исторически изследвания при БАН

22 – 23 октомври 2021 г. – София, онлайн

Програма: <https://rb.gy/n2blte>

ХОРИЗОНТИ

60 години българистика в Китай

След установяването на дипломатическите отношения между Китай и България през 1949 г. започва широко сътрудничество между двете държави в различни области. Всичко това създава благоприятна обстановка за културния обмен между двата народа, включително и в сферата на образованието, най-вече езиковото обучение. В началото на 50-те години на XX век в България е изпратен лектор по китайски език, който осигурява основа за обучение по китайски език в България и предпоставя създаването на специалността *Китаистика* в Софийския университет „Св. Климент Охридски“, паралелно с което са изпратени и китайски студенти да следват в България различни специалности, сред които и *Българска филология*. Първите, завършили българска филология в България, стават и най-ранните преподаватели в китайски университети. От създаването си досега българистиката в Китай има вече шейсетгодишна история и се развива бързо след въвеждането на китайските инициативи „Един пояс, един път“ и „Сътрудничество между Китай и държавите от Централна и Източна Европа“. В момента вече три държавни университета в Китай обучават в специалността *Българистика*.

1. Първият китайски университет със специалност Българистика – Пекинският университет за чужди езици.

1. 1. Създаване на специалността *Българистика* в Пекинския университет за чужди езици и възпитаниците му.

През петдесетте години на миналия век образователният обмен между Китай и България е много активен, но след това настъпва период на съществени трудности – особено липса на собствени езикови кадри по български език за осъществяване на сътрудничество между двете страни в различни области.

Пекинският университет за чужди езици е създаден през 1941 г. и в него се преподават най-много чужди езици в Китай – 101. Университетът има репутация и често е наричан „люлка на дипломацията“, където са подготвени

повече от 400 посланици и над 2 000 съветници. През 1961 г. е създадена първата специалност по българска филология към ПУЧЕ, като по това време е и единствена в цялата страна. През есента на същата година е приета първата група студенти по български език. Те стават най-ранните кадри, допринесли по-късно за развитието на българистиката и за разпространението на българската култура в Китай. Няколко години по-рано в Китай са създадени специалности по полски и чешки в Пекиния университет през 1954 г., които след две години, през 1956 г., са преместени в Пекиния университет за чужди езици. Тези две специалности, заедно с новосъздадената през същата година специалност по румънски език към ПУЧЕ, съставляват Факултета по източноевропейски филологии към ПУЧЕ. През 1961 г. към Факултета са включени и катедри по албанска и унгарска филология, след две години през 1963 г. – и сръбска.

През последните 60 години – от 1961 г. насетне, специалността *Българистика* към ПУЧЕ е най-важната база за подготовка на специалисти българисти с най-високо ниво в Китай. От създаването ѝ до днес са възпитани тринайсет випуска студенти по българистика със степен бакалавър. В момента има две групи бакалавърски програми за четиригодишно обучение и една магистърска тригодишна програма, която започва от 1999 г. До днес вече са завършили 229 възпитаници с бакалавърска степен и 10 с магистърска степен от пет випуска. По време на следването си студентите имат възможности да учат в български университети за една учебна година – или цялата група заедно, или отделно.

**Година и брой на студентите по българистика в ПУЧЕ от 1961 г. до 2022 г.
(в образователно-квалификационна степен „бакалавър“)**

година	1961	1972	1984	1988	1992	1993	1997	1999	2002	2006	2010	2014	2017	2019	2021
брой на студентите	13	15	18	11	12	17	20	22	24	22	14	24	17	18	21

Възпитаниците на ПУЧЕ работят в много министерства, университети и институти, информационната агенция „Синхуа“, Радио „Китай“ и др. органи и предприятия главно в областта на дипломатията, образованието, културата, икономиката, медиите като елитни специалисти по българистика в Китай.

1.2. Преподаватели и техни трудове по българистика в Китай

При създаването си Катедрата по българистика към ПУЧЕ разполага само с един преподавател, възпитаник на Софийския университет „Св. Климент Охридски“, комуто се е налагало преодоляване на различни трудности,

особено що се отнася до липсата на готови учебни материали. До 1963 г. идват още двама преподаватели от китайското външно министерство, засилващи работата на Катедрата. Всички те са от първите млади българисти, завършили университет в България. В преподаването се включват и лектори, изпратени от България от 1963 г., главно от бившия Институт за чуждестранни студенти, Софийския университет „Св. Климент Охридски“, Югозападния университет „Неофит Рилски“ и Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“.

Българските лектори в ПУЧЕ и мандатите им:

Стефания Гинина:	1963 г. – 1966 г.
Снежана Гогова:	1984 г. – 1986 г.
Цветана Базова:	1988 г. – 1991 г.
Бора Беливанова:	1991 г. – 1992 г.
Лилия Илиева:	1994 г. – 1997 г., 2004 г. – 2006 г.
Илия Недин:	1998 г. – 2000 г.
Светлана Стойчева:	2000 г. – 2004 г., 2009 г. – 2011 г.
Мила Кръстева:	2006 г. – 2007 г.
Димитър Камбуров:	2007 г. – 2009 г.
Мариана Малинова:	2011 г. – 2013 г.
Люба Атанасова:	2013 г. –

Българските лектори не само преподават български, но също така участват в и подпомагат редактирането и съставянето на учебните материали и учебници. От деветдесетте години на миналия век от Катедрата са издадени различни помагала и учебници, някои от които получават награди от Пекинската комисия за образование и от Китайското министерство на образованието.

Публикации на Катедрата по българистика към ПУЧЕ (с годините им на издаване):

- „Български език“, 4 тома, 1994 г., 1995 г.
- „Граматика на българския език“, 1995 г.
- „Българско-китайски разговорник“, 1999 г.
- „Курс по превод от китайски на български и от български на китайски“, 1999 г.
- „Езикови упражнения по български език за работа с магнетофон“, 2004 г.
- „Българско-китайски речник“, 2007 г.
- „Начален курс по български език“, 2012 г.
- „Обзор на китайската култура“, 2021 г.

Създадени от Катедрата по българистика към ПУЧЕ също така са и учебник, речник, помагало, христоматия и превод на произведения на класически български писатели с общите усилия на най-компетентните преподаватели, включително и лекторите, изпратени от България.

1.3. Сътрудничество на Катедрата към ПУЧЕ с България

В началото на петдесетте години между китайското и българското правителство е подписано споразумение за обмен и сътрудничество в областта на културата и образованието. След промените (1989 г.) България е и сред първите страни от Централна и Източна Европа, подписали споразумение относно взаимното признаване на дипломи, научни степени и сертификати. Всичко това създава много благоприятни условия за обмен и сътрудничество за ПУЧЕ с български университети. Студентите от всеки випуск по българистика имат възможност да учат в България най-малко една учебна година. Основните български университети, които ги приемат, са Софийският университет „Св. Климент Охридски“, Югозападният университет „Неофит Рилски“ и Великотърновският университет „Св. св. Кирил и Методий“, с които има и сътрудничество в научното поле, както и с Университета за национално и световно стопанство, институти към БАН, като например Института за държавата и правото. Със Софийския университет „Св. Климент Охридски“ е създадена и най-новата програма за съвместна подготовка на магистранти по превод, която започна от 2019 г.

1.4. Реформи и иновации в хода на развитието на българистиката в ПУЧЕ

Развитието на българистиката в Китай винаги се концентрира върху култивирането на таланти с висока професионална квалификация и широка академична визия, отговарящи на изискванията на съответната работа и адаптиращи се за работа в различни области като дипломация, икономика и търговия, култура, образование, научни изследвания, журналистика и др. Върху богатата основа на традицията на Катедрата се направиха големи реформи в бакалавърската програма за 21. век. Подоброени и обогатени са учебните съдържания по литература, език, култура, двустранни отношения и странознание. От 2012 г. започнаха редица големи реформи и въвеждане на иновации в бакалавърската програма, като най-големи са стъпките в посока основаване на специални отделни дисциплини по китайска и българска култура, както и формирането на избираеми системни дисциплини, свързани с три китайски професионални направления: политика и дипломация, икономика и търговия и науката за превода, паралелно с традиционната филология.

Най-отличителните характеристики и предимства на Катедрата по българистика към ПУЧЕ са:

Свършена системна учебна програма: включват се курсове по език, литература, култура, изкуство, история, политика и дипломатия, икономика и търговия, четене и писане, превод и др. – с изграждане на езикови умения и професионални знания.

Компетентен преподавателски състав: всички преподаватели са учили и в България, четирима от петимата са с докторска степен, включително лекторът от България д-р Люба Атанасова.

Съвкупност от преподаване и научни изследвания: едновременно с преподаването Катедрата работи и по съставяне на учебници и помагала, провежда научни изследвания за България. Има голям принос за разпространяване на българската култура в Китай, особено в превода на елитни литературни произведения на много известни български писатели класици.

Обширно и задълбочено международно сътрудничество: всички студенти и преподаватели имат възможности да учат или работят в България, с български университети и научни институти са установени делови отношения. Сътрудничеството е свързано с подготовката на кадри, съставяне на учебни материали, превод на българската литература в Китай и обратно и др.

През 2019 г. специалността *Българистика* към ПУЧЕ е включена в списъка на водещите първокласни бакалавърски специалности на държавата. Но съществуват и трудности, главно във връзка със съставянето на специални учебници за съответните дисциплини. Това е нова задача и предизвикателство пред Катедрата по българистика към ПУЧЕ, разбира се, това е и главната посока на бъдещото сътрудничество между китайски и български университети и институти.

1.5. Създаване на Центъра по българистика в Китай

През 2017 г. е създаден специалният Център по българистика в ПУЧЕ, акредитиран от Китайското министерство на образованието. Изследователи към Центъра са всички преподаватели от Катедрата към ПУЧЕ, заедно с най-забележителните китайски българисти в областта на историята, журналистиката, международните отношения, литературата и др. От създаването си насетне Центърът е организиран много международни конференции, написани са множество доклади за България, разработени и осъществени са различни програми. Характеристика на Центъра е съвкупността от подготовка на кадри по българистика и изучаване на България и на китайско-българските отношения, за да обслужва сътрудничеството между двете страни в различни сфери. Често са канени много български преподаватели и учени да изнасят лекции по българската литература, култура и изкуство, икономическата реформа в България и китайско-българските търговски отношения, българското право за чужденци и за инвестиция и др. в ПУЧЕ като проф. Бистра Боева, проф. Нако Стефанов, проф. Николай Овчаров, проф. Пламен Павлов, проф. Светлана Стойчева, проф. Ирена Илиева, доц. Паскал Желев, българският

китаист Петко Хинов и др. Всичко това стимулира богат обмен между двете страни в научната сфера.

2. Новосъздадени катедри по българистика в Китай

При пълно съдействие на двете правителства, особено в рамките на инициативата „Един пояс, един път“ и инициативата за сътрудничество между Китай и държавите от Централна и Източна Европа, се появява голямо търсене на кадри по българистика в Китай. Повечето китайски университети за чужди езици започват да проявяват интерес към създаване на специалност *Българистика*. Днес броят им е по-голям – освен ПУЧЕ още два университета разполагат с катедри по българистика. Това са Вторият пекински университет за чужди езици и Тиендзинският университет за чужди езици.

Вторият пекински университет за чужди езици открива специалността *Българска филология* през 1965 г., която просъществува пет години – до 1970 г. През 2017 г. същата специалност е възстановена. От същата година е приета първата група с десет ученици от девети клас, което означава, че те учат български от десети до дванайсети клас за три години, после четири години по бакалавърска програма, общо седем години. През 2018 г. е приета една бакалавърска група от 15 студенти. Университетът има сътрудничество с български университети и студентите имат възможност да учат в България. В момента има една китайска преподавателка и двама лектори от България.

2.1. Тиендзински университет за чужди езици

Намира се в гр. Тиендзин, известно китайско пристанище. През 2018 г. е приета първата бакалавърска група по българистика с девет студенти; през 2021 г. програмата включва единадесет студенти. Провежда се форма на обучение „3+1“ – три години в Китай и една година в България. В момента там работят две китайски преподавателки, завършили магистратурата си в Софийския университет „Св. Климент Охридски“ и един лектор от България. Университетът има активни връзки с България. Със Софийския университет „Св. Климент Охридски“, Югозападния университет „Неофит Рилски“, Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“ и Шуменския университет „Епископ Константин Преславски“ са подписани споразумения за сътрудничество. Освен това преподавателите и студентите имат постоянен контакт с Тиендзинското агрономическо предприятие в България. Катедрата предоставя езиково обучение по български език на служителите от предприятието, работещи в България.

При шейсетгодишното си развитие българистиката в Китай е постигнала много и е най-развитата в Азия. През 2021 г. в Китай учат общо 87 студенти по българистика. И без съмнение в бъдеще ще бъдат създадени нови катедри по българистика.

**Чен Ин¹, Пекински университет за чужди езици
(Chen Ying, Beijing Foreign Studies University)**

Оригиналните материали са от:

Чен Ин, Архиви на катедрата по българистика към ПУЧЕ
Лин Уеншуан, Доклади на Центъра за българистика – 2017 г. – 2020 г.
Ян Бин, Архиви на катедрата по българистика към ВПУЧЕ
Уан Шъин, Архиви на катедрата по българистика към ТУЧЕ

¹ Чен Ин е преподавател по българистика в Пекинския университет за чужди езици. Завършва българска филология, бакалавърска степен в ПУЧЕ, след което получава магистърска степен и завършва докторантура по българска филология в Софийския университет „Св. Климент Охридски“. През 2009 г. получава докторска степен от ВАК. Работила е като заместник-декан на Факултета по европейски езици и култури към ПУЧЕ и Първи секретар по образование в посолството на КНР в РБ. От 2018 г. е ръководител на Катедрата по българистика към ПУЧЕ.

Преподаването на български език на китайски студенти в Хъбейския университет за чужди езици, провинция Хъбей, Китай (2015/2016 – 2020/2021 учебна година)

В настоящото изложение бих искала да споделя впечатленията си от преподаването на български език през последните години в Хъбейския университет за чужди езици, където, за съжаление, все още няма катедра по българистика, нито специалност „Българистика“. Към настоящия момент български език се изучава като втори чужд език в специалност „Корейски език“ със седмичен хорариум от десет учебни часа.

Когато става въпрос за преподаването на български език в Китай, е редно да споменем, че то не е много разпространено. До съвсем скоро български език тук се преподаваше единствено в Пекинския университет за чужди езици на ограничен брой студенти. Отскоро специалност „Българистика“ има в още няколко университета.

В провинция Хъбей български език се преподава от септември 2015 година. През 2015/2016 учебна година във връзка с подготовката за международна среща в град Таншан, провинция Хъбей, административното ръководство се заема със задачата да подготви кадри, които да участват в посрещането на чуждестранните гости и да улеснят техния престой в Китай по време на събитието.

Основен изпълнител на поставената задача става Хъбейският университет за чужди езици. Обучението по български език се въвежда под формата на допълнителен платен курс с хорариум десет учебни часа седмично.

През учебната 2016/2017 преподаването съществува под формата на допълнителен курс, но може би защото международната среща вече е преминала, отсъства особен интерес у студентите и техният брой е малък, а хорариумът – силно ограничен. От учебната 2017/2018 година българският език започва да се преподава като втори език в специалност „Корейски език“, в началото с хорариум шест учебни часа на седмица, по-късно с петнайсет, а впоследствие с десет, като този брой часове се задържа до края на обучението на този випуск. През учебната 2018/2019 година, във връзка с възможността на подготвените кадри да прилагат в практиката своите знания, българският език става втори език в специалност „Английски език“, със седмичен хорариум от десет часа. Академичната година 2019/2020, за съжаление, е нулева за преподаването на български език в Хъбейския университет за чужди езици, продължава само обучението на съществуващите студенти, нови

не са приети. През 2020/2021 академична година в специалност „Корейски език“ е приет нов курс, с втори език български, 53 първокурсници започват да изучават езика.

Към настоящия момент (2020/2021 учебна година) в Хъбейския университет за чужди езици се преподава български като втори език в специалност „Корейски език“ на петдесет и трима студенти в първи курс. Випускът от специалност „Английски език“, изучавал български език, в момента няма часове по български, а випускът, започнал да изучава български през 2017/2018 учебна година, вече се подготвя за дипломиране и няма учебни часове в университета.

В началото е редно да се спрем на няколко особености на обучението в Хъбейския университет за чужди езици, които оказват силно въздействие върху цялостното протичане на учебния процес. Най-напред е редно да споменем големия брой студенти. Тук практическият език се счита за теоретичен предмет, а не за такъв, който дава практически знания и умения. Вследствие на това няма никакви ограничения за броя на студентите в курса. Курсовете често са около 50 души, като не се делят на групи, целият курс влиза заедно на занятията по практически език. Втората много важна особеност е степента на натовареност на студентите. В Хъбейския университет за чужди езици те имат часове за самоподготовка всяка сутрин, без събота и неделя. Следват четири учебни часа, два часа почивка на обяд и още два учебни часа следобед. Ако студентите не посещават допълнителни курсове, те имат свободно време между 15:40 и 19:00. Ако посещават допълнителни курсове, тяхното свободно време е само между 17:30 и 19:00. От 19:00 до 20:30 часа е вечерният час за самоподготовка.

Тези условия изискват висока степен на адаптивност и въвеждане в преподаването на елементи като „време за учене“ по време на самите учебни часове, многократно повтаряне на едно и също в час, забавяне на скоростта на усвояване на учебния материал, което води до значително несъответствие между броя учебни часове и обективно преподадените и усвоени знания.

Третата особеност, която ще споменем, е отношението към студентите и отношението на студентите към учебния процес. В Китай студентите все още са деца на своите родители. Университетът често контактува с родителите, има часове за самоподготовка, преподавателите оказват натиск, често изпитват студентите за всевъзможни неща по време на семестъра, за да може учебният процес да дава резултати.

Част от студентите проявяват голям интерес и старание. Друга част, за съжаление, са в университета по желание на родителите си, понякога у тях самите липсва съзнанието, че трябва да усвоят знания, които ще са им нужни в бъдеще. Много често учат само ако знаят, че със сигурност ще бъдат изпитани. Т.е. дори вариантът всеки път да се изпитват по няколко души на ротационен принцип, на практика не работи. Независимо дали става въпрос

за нова лексика, или граматика, ако се изучава съществен елемент от езика, който непременно трябва да бъде усвоен, за да може да се продължи напред, е задължително да се изпита целият курс. Това изпитване трябва да бъде устно или на дъската. Писмено изпитване, за съжаление, не работи добре в нашите условия. Това води до допълнително забавяне на учебния процес, но е единственият начин, по който студентите чувстват, че техният труд е оценен, че преподавателят им обръща внимание, и се стараят повече.

Редно е също така да се отбележи, че студентите тук не избират да изучават български език, той просто е част от програмата, независимо от тяхното желание, което поражда необходимостта непрекъснато да бъдат допълнително мотивирани и поощрявани.

Нека сега да обърнем внимание на някои проблеми, на които лекторът се натъква в процеса на изучаването на български език и начините, които е намерил да ги разрешава.

Най-напред нека се спрем на учебниците или по-скоро на проблемите, които срещаме при използването на учебни пособия.

В началото започнахме работа по китайски учебник, което беше моето голямо желание, тъй като китайски учебник е адаптиран конкретно за работа с китайски студенти. За съжаление, този вариант много бързо се оказа неприложим за нашите условия. Учебникът вероятно работи добре в специалност „Българистика“, където студентите имат различни предмети, свързани с българския език, но при нас буквално се стигна до момент, в който просто няма как да продължим и по средата на семестъра се наложи да търсим български учебник.

В момента работим по български учебници, използвали сме различни за този период, откривали сме множество предимства и недостатъци в тях. Това, което се очертава като огромен недостатък за всички, е липсата на уводен фонетичен курс и на уводна част, в която постепенно се овладява писането на буквите от българската азбука. (Възможно е да съществува такъв учебник, просто до този момент ние не сме попадали на него.)

Фонетичната система на китайския език е много различна от тази на българския. В България, когато се изучават различни европейски езици, обикновено азбуката се преподава в един урок. Единствено при изучаването на китайски език сме попадали на подобен уводен курс. Също така, вероятно когато в европейските държави се изучава български език, такава част в учебника е излишна. Само че за китайските студенти тя е крайно необходима. За тях българският език е изключително различен и сложен. Без такъв уводен курс много често се губи мотивация и изучаването на български език става прекалено сложно за тях. От друга страна, изписването на буквите също се превръща в непреодолимо препятствие. С първия випуск преподадох азбуката така, както в Европа бихме я преподавали в един урок, за да можем да започнем да четем от учебника. Резултатът беше, че до края на учебната година

студентите продължаваха да пишат с безумна смесица от печатни, ръкописни букви и различни знаци, които сами са си измисляли.

При втория випуск започнахме да изучаваме буквите малко по малко. Печатните букви минахме в един урок, за да можем да започнем да използваме учебника, а ръкописните изучавахме по-бавно, като те пишяха много домашни, които бяха проверявани и поправяни. Научиха се да пишат много добре. Техните почерци по нищо не се различават от почерците на хора, отраснали в България, при това те пишат значително по-красиво от повечето българи, които познавам. Но по отношение на говоренето те имаха много големи трудности, а за неща като интонация беше изобщо много трудно да се говори.

След това се случи випуск, на който започнахме да преподаваме на по-късен етап от обучението им. Доколкото знам, те не са изучавали изписването на ръкописните букви. Масово бъркаха букви и не можеха да различат *п* и *л*, *г* и *т*, *ш* и *щ*, понякога *н* и *и*. Тук отново правя уговорката, че студентите в нашия университет не се отличават с особена мотивация в изучаването на български език и е напълно възможно този вариант да работи добре на други места. За съжаление, при нашите условия, моето мнение е, че не дава добри резултати.

С последния випуск, който започна тази учебна година, се опитахме да направим уводен курс и по отношение на писането на ръкописните букви, и по отношение на фонетиката на българския език. Около 3 – 4 седмици в началото на обучението им ние изобщо не използвахме учебник. От една страна, малко по малко изучавахме ръкописните букви, те пишяха домашни, които бяха проверявани и поправяни, а от друга, се упражнявахме да говорим, без да записваме нищо или те си отбелязваха това, което решат. В първия ден взехме само личните местоимения, след това спрежението на глагола *съм*, без да пишем, повтаряхме го в час, докато те го научат. След това постепенно взехме въпросите: *Откъде си?*, *Кой си?*, *Какъв си?*, *Как си?*. Вече на един по-късен етап: *Как се казваш?*”. Всичко се научаваше в час, с много повтаряне. Това не е типичният фонетичен уводен курс, няма безкрайно повтаряне на отделни срички. Целта е комуникативна от самото начало. По-скоро е постепенно навлизане в българския език, като се започва от най-елементарното. Това даде много добри резултати. Дори най-слабите студенти (а при нас слабите студенти са наистина слаби) се научиха да говорят, да не се притесняват да правят диалози наизуст пред целия курс и в сравнение с предишните випуски тяхното произношение е много по-добро. Но в момента, в който започнахме да работим по учебника, дори след този един месец, още в първата урочна единица попаднахме на словосъчетанието *преподавателка по български език* и това се оказа непреодолима трудност (дълги думи със струпани съгласни са изключително трудни за носителите на китайски език). В същата урочна единица се появиха въпроси като: *Какъв сте по народност?*,

Какъв сте по националност? Отделни студенти, най-добрите, в общи линии се справят, но за останалите това са невероятно сложни неща и тук отново се сблъскваме с основния проблем, че учебникът ни просто не е адаптиран за китайци. Но на този етап няма как да напишем учебник сами, така че се опитваме, доколкото можем, да адаптираме наличните материали към своите нужди в процеса на работа.

Друг проблем, свързан с учебниците, който ще спомена съвсем мимоходом, е, че аудиото в записите е прекалено бързо за нас, говори се с нормална скорост от първия урок, което за китайски студенти е нещо невъзможно. Упражненията за слушане с разбиране невинаги, но в повечето случаи, също са абсолютно неприложими за нашите условия. Отделна тема е, че за да се изгради добро произношение, в началото е необходимо да има повече слушане, отколкото четене, писане и говорене. А в най-добрия случай в учебниците има едно или две упражнения за слушане в урочна единица, която при нас се изучава за три до пет седмици, т.е. учебниците изобщо не предоставят необходимото количество материал за слушане. Което, пак искаме да подчертаем, не означава, че учебниците не са добри по принцип, а просто, че не са подходящи за нашите условия.

Вторият голям проблем, на който искам да се спра в своето изложение, е липсата на подходящо за нашите условия медийно съдържание. Той има два аспекта. Първата и много голяма трудност, с която се сблъскваме в Китай, е, че Youtube и Facebook не са достъпни за нашата територия. Студентите са свикнали да използват китайски платформи и не се опитват да търсят чужди, въпреки че има някои, като Vimeo например, които са достъпни. В китайските платформи за видеосъдържание са качени основно изпълненията на чалга певици, много често със заглавия от типа на *Почти гола певица от България*, а най-популярен е Азис. Т.е. за китайските студенти единственият леснодостъпен компонент от българската култура и основен неин представител е Азис. За щастие, малко по малко се появяват и все повече други неща. Кристиян Костов участва в телевизионно предаване в Китай, което изключително много подобри ситуацията, в китайските платформи за слушане на музика малко по малко се появяват и други български изпълнители, но за съжаление, и до този момент челното място в класацията по популярност все така държи Азис.

Вторият аспект на този проблем е свързан с големите културни разлики между Китай и България. Китайското общество все още е много консервативно, медийното съдържание, особено щом се отнася до насилие и интимни отношения, се контролира. А българското медийно съдържание е доста освободено и разкрепостено и по отношение на насилие, и по отношение на физическа близост, показана на екрана.

Ще си позволя една вметка защо говоря за медийно съдържание, когато основната тема на разговора е образование. Всеизвестна истина е, че език, в

отсъствието на реална езикова среда, се учи най-лесно в медийна. При нашите условия студентите имат огромна нужда да слушат български език, а медийното съдържание е най-добрият начин това да се постигне. Особено като се има предвид, че в учебниците има съвсем малко количество материал за слушане, а дори и предоставеното често е неподходящо за нашите условия.

Поради това ние сме зависими от и употребяваме голямо количество медийни материали по време на часовете. В самото начало използваме видеа от музикални формати като *Гласът на България*, тъй като там има момент, в който участници и жури се представят и си задават въпроси, свързани с представяне, което е точно материалът, който ние изучаваме. За съжаление, след това идва огромна празнина откъм медийно съдържание с подходяща лексика. Използваме двата филма на Ники Илиев, които са достъпни с английски субтитри на канала му в Youtube. Има още два български филма, *11А* и *12А*, чието съдържание без проблем може да бъде гледано в час, но те, за съжаление, нямат никакви субтитри, така че студентите просто гледат и разбират каквото могат. След това има огромна празнина – голи сцени, сексуални сцени, насилие. Реално погледнато, няма медийно съдържание, което да може да бъде използвано в час. Казвали са ми, че щом студентите са навършили 18 години, няма значение. Аз съм склонна да не се съглася. Ако избират в свободното си време да гледат нещо, няма значение. Но аз, като преподавател, не мога да ги задължа да гледат подобни неща в час. Когато се притесняват и не познават добре преподавателя, те не смеят да изказват мнение, но когато се почувстват достатъчно комфортно, за да изразяват чувствата си, крещат, гледат настрана, реагират много бурно и на сцени с насилие, и на сцени с романтика. Предвид факта, че това е съдържание, което оказва влияние на човешката психика в една или друга форма, според мен не е редно те да бъдат изложени на него без право на избор по време на час. Възможно е отделни студенти да харесват подобно съдържание, не казвам, че не се харесва на никого, но преобладаващият брой изучаващи български език млади хора много силно се притесняват от него.

В опити да запълним тази огромна празнина от подходящо медийно съдържание, гледаме корейски сериали, дублирани на български език, американски филми, дублирани на български, търсим всякакви варианти за неща, които да им бъдат интересни и които да харесват и да гледат, все пак слушайки български език, тъй като за нас най-важното в случая е да свикнат да слушат, да възприемат и разбират български език в реални езикови условия.

От друга страна, аз съм на мнение, че досегът с една чужда култура не трябва да става изведнъж и насила, а малко по малко, така че да доставя удоволствие, а не да буди у изучаващия даден език дискомфорт. Дори и в този смисъл горепосочените четири филма са подходящи за нашите условия, студентите ги харесват много, обсъждаме културни разлики, докато ги гледаме, разбират по-голямата част от историята, която се случва във филма.

Но след това отново се изправяме пред огромно количество филми, за разбирането на които е необходимо да има вече добре изградена представа за българската култура и за българското общество. По настояване на колега сме показвали *Мисия Лондон*, при това с китайски субтитри. Студентите не се смяха и не разбраха абсолютно нищо от филма. В общи линии, през цялото време се опитвах да разбера какво точно гледат. Което в никакъв случай не означава, че филмът не е добър, просто не е подходящ за нашите условия. Прожектирането му на студенти, които са ходили в България, обчували са с много българи и познават добре българската действителност, при всички случаи би дало много по-различни резултати.

Използваме, също така, стари видеоуроци по български език, заснети през 70-те или 80-те, тъй като по-нови не сме успели да намерим. Но не разполагаме с всички епизоди и въпреки че са много полезни, обемът на материала не е достатъчен. Освен това се налага да обясняваме елементи от културата и бита буквално от миналия век. Чували сме, че БНТ е излъчвала уроци по български език и по-късно, но за съжаление, не сме успели да ги намерим. Епизодите, на които сме попадали в YouTube, са предназначени за доста напреднали, което ги прави неподходящи за нас.

В заключение искам да отбележа, че някои от проблемите, на които се натъкваме, са специфични за нашия регион и за нашите условия на преподаване, но други вероятно са характерни за повече учебни заведения, където се преподава български език като чужд. В този смисъл би било добре, ако от съответните институции се помисли за разрешаването им. Изучаването на български език от чужденци е изключително важно както за имиджа на България, така и за защитата на нейните интереси в чужбина и би било добре да се радва на по-голямо внимание и на целенасочена политика.

Неделина Георгиева¹
Лектор по български език в Хъбейския университет
за чужди езици

¹ Завършила е китаистика в Софийския университет и приложна лингвистика в Тиендзинския педагогически университет, град Тиендзин, Китай. Няколко години преподава китайски език в Пловдивския университет.

НАУЧЕН ЖИВОТ

Тържествено академично честване „100 години след Иван Вазов“

През 2021 г. се навършват 100 години от смъртта на Патриарха на българската литература Иван Вазов – писателя, който в най-голяма степен изпълва със смисъл понятието „български класик“, а творчеството му е неразделна част от непреходното европейско духовно наследство.

По повод 100-годишнината от кончината на Иван Вазов, включена в календара на ЮНЕСКО за 2021 г., Българската академия на науките и Институтът за литература организираха тържествено академично честване, което включи и двудневна международна научна конференция. Форумът обнови четенето на Вазовите текстове през съвременни литературоведски парадигми, интерпретира факти и документи от житейската и творческата биография на Патриарха в контекста на българския културен живот от началото на XX в., представи неизвестни архивни материали и оригинални изследователски разработки.

Честването се откри на 14 октомври (онлайн) с приветствени думи на акад. Юлиан Ревалски, който въведе с Вазовите ценности – опияняващата любов към българското, към родния език и природа, към родната история и култура, към духа на родното – любов – послание, любов – връзка между поколенията, любов – мост между епохите. Любов, която Вазов изрази и обезсмърти чрез Словото. „Ние имаме нужда от това да си припомним, че да служи на своето Отечество чрез *Словото* за Иван Вазов е било свещена мисия“, посочи акад. Ревалски. Словото, което създаде цял модел на национална литература по думите на доц. Елка Трайкова, словото, което променя времето, което обезсмърти поета, защото той обезсмърти словото. Вазов е името на оная любов към българското, без която не можем. „За България той каза: „Не ще загине!““. България каза за него: „Не ще загине!“ (Светлозар Игов).

Вазовото слово обедини следосвобожденското ни общество, като преобнови представите за националните ни културни ценности и комуникира чрез тях с европейските и общочовешките. Честването реализира тази сплотяваща философия на думите, като формира едно надгранично интелектуално пространство за обмен на идеи и знания с впечатляващ брой академични

и образователни, национални и европейски институции: Българска академия на науките, СУ „Св. Климент Охридски“, НБУ, НЛИМ, УниБит, НБКМ, ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, ШУ „Епископ Константин Преславски“, ПУ „Паисий Хилендарски“, Бургаски университет „Проф. Асен Златаров“, РУ „Ангел Кънчев“, НАТФИЗ, Университет Хайделберг, Университет „Комплутенсе“ в Мадрид, Тринити колидж, Университет в Гент, Американски колеж в София, 91. НЕГ „Проф. Константин Гълъбов“, Втора английска езикова гимназия „Томас Джеферсън“, 32 СУ „Св. Климент Охридски“. Пленарен доклад изнесе проф. Милена Кирова на тема „Иван Вазов и началата на модерната българска литература“. В представения текст – по същество цялостна изследователска програма – проф. Кирова дефинира същината на Вазовото културно присъствие, потърси мащаба на иначе неравномерното му в художествено отношение творчество чрез ситуирането му в началото на 80-те години на XIX в. – времето, когато се поставят основите на новата българска литература, открий участието на Вазов в почти всички жанрови и тематични посоки, които ще се развиват през следващите 40 години. Докладът проследи типичните случаи, в които Вазов с „неподражаема“ интуиция „дава форма на неоформеното, глас на неизреченото и сигнал за проблеми, на които предстои да станат видими в обществения живот и в литературата на България“. „Точният писател в точното време“ го нарече проф. Кирова във финала на доклада си, отчитайки огромната роля на историческия момент в създаването на класика.

Докладът на проф. Михаил Неделчев „Иван Вазов в сред останалите европейски патриаршески фигури“ проследи знаковото развитие на титулатурите на Вазов от първия му юбилей от 1895 до последните два – от 1920 и 1921 г., отнасянето му към старозаветните партиарси, към аврамическата традиция и нейната семантична полоса в нашата езикова традиция, създаването му като патриаршеска фигура с типична социокултурна конфигурация чрез механизмите на литературния персонализъм. Конституирането на Вазовата фигура е необходимост за националната ни литература, нещо повече, тя ѝ придава достолепие, става фактор на институционализирането на литературата, има държавническа функция. Националната културата и националната патриаршеска личност са свързани, посочи проф. Неделчев.

Към началата на каноничното Вазово присъствие отведоха Катя Зографова и доц. Мая Горчева с изследванията си върху ролята на издателските практики и честването на юбилеите за създаването на културния статус на народния поет, пряко свързано със създаването на националния литературен канон. Катя Зографова се върна към първите издания на Вазовите книги, като представи и чуждестранните художници, подготвили илюстрациите им; запозна с някои от първите издатели на Вазов като Тодор Чипев, който въвежда практиката с илюстриране на Вазовите романи и разкази, и с Александър Паскалев, който, освен че реализира поемите му с разкошни илюстрации, е издател на първите събрани Вазови съчинения. „Под игото“ е първата худо-

1869

жествена книга с илюстрации у нас и Зографова предложи паралелен прочит на различни издания през естетическите особености на техните илюстрации, потърси техните прототипи. Изследването на Мая Горчева отведе към съвременни издателски практики и експерименти, посочи противопоставящи се разбирания в книгоиздаването до днес: „възсъздаване на богатството на оригинала“ срещу „опитите за осъвременяване“, които будят остри и разнопосочни реакции, засягайки формирането и пре-устояването на колективните нагласи.

В края на официалното откриване ученици от 9 клас на 91 НЕГ „Проф. Константин Гълъбов“, с ръководител д-р Наташа Христева, преподавател по български език и литература, прочетоха христоматийните „Аз съм българче“, „Питат ли ме де зората“, „Отечество любезно“, „Българският език“, одата „Опълченците на Шипка“, осъществявайки безценния мост между поколенията.

Академичното Вазово честване бе отбелязано и със съвместна изложба на Института за литература, Научния архив и Централната библиотека на БАН – в 12 постера тя представи съхранявани в Централна библиотека първи издания на Вазови пътеписи и поеми с автографи на автора, публикации на първите Вазови стихотворения – „Борба“ (1870) и „Борът“ (1872) на страниците на „Периодическо списание“ на Българското книжовно дружество, първи издания на Вазови стихосбирки, на романа „Под игото“ с ръкописни поправки от автора, обложки на Вазови повести, разкази, драми и комедии. Постерите показаха и неизвестни за широката публика архивни документи от фонда на Иван Вазов в Научния архив на БАН като: първото завещание на Вазов от 1890 г., покана за сватбата на Вазов и Атина Болярска от 1890 г., писма от Атина Болярска и Евгения Марс, лични документи – снимки от различни периоди, визитки, удостоверения, грамоти. Важен дял от експонираните архиви формира и кореспонденцията на Вазов с активни интелектуалци – поети, актьори, учени, сред които П. К. Яворов, П. Ю. Тодоров, Кирил Христов, Адриана Будевска, Петко Росен, Александър Теодоров-Балан, както и с бележитите му братя Борис, Кирил и Георги.

Докладите в първата секция на конференцията рефлексираха върху механизмите на канонизация – върху това как Вазов канонизира и как Вазов е канонизиран чрез издания, чествания, преводи, тържествени слова, юбилейни сборници. Изследванията изведоха и дискутираха отношението канон – общност: какво е участието на Вазов в канонизацията на Паисиевата „История“ или как Вазов използва древния механизъм на легендата, за да създаде националния пантеон на героите, как канонът трансформира въобразената възрожденска общност в истинска и споделена, как се създава канонът Вазов чрез чуждокултурните му отражения: англоезичните и испаноезичните му преводи, каква е културната роля на смъртта за канонизирането на поета и доколко той може да управлява представата за нея, как тази представа го натоварва със свръхзначения. Внимание бе обърнато и върху типовете „сбогу-

вания“ с Вазов – сборника на Стилиян Чилингиров, отразил многобройните национални траурни чествания на неговата памет, и своеобразния шаржов начин, по който „Българан“ се разделя с дядо Вазов.

Канонът Вазов естествено се разви и към отношението Вазов и детето, Вазов и образованието днес. Изследователите потърсиха философските ескизи в стихотворенията на Вазов за деца, свръхфункцията на природните картини като участник и фон да пренасят послания за вселенската цялост, уменията на шриха, на наброската да отворят мисловни хоризонти. Бе предложено успоредяване на поколенчески възприятия – през 1960-те и днес, във времето на YouTube, на комикса по Вазовия роман „Под игото“, дело на Жак Наре, което отвори дума и за българския графичен роман. Сред най-интересните и проблемно заредени панели беше този за преподаването на Вазов днес, в който се включиха както гимназиални, така и университетски преподаватели. Докладите се интересуваха от начините на говорене за литературата в информационното общество и разглеждаха канонизираните текстове на Патриарха от диалога с литературните явления на XIX век до светоусещането на човека на XXI век. Обсъдени бяха възможностите за дизайн на уроците чрез полагане на Вазовите творби в по-широк художествен контекст, активиране на културна памет и вертикални връзки с предмети като философия, психология, история, мисленето на текста като интертекст – без дефинирани граници, без определеност на типа тълкуване. Споделени и обсъдени бяха различни подходи, сред които и игрови стратегии в усвояването; учители от средния курс коментираха учебниковата селекция на текстове и съпровождащата ги критическа рецепция, като последвалата дискусия бе доминирана от темата „клише“ – pro или contra. Полезно или вредно е клишетото, дали трябва да разрушим напълно клишетата, за да провокираме възприятие и мислене, дали всъщност клишетата не са полезни и не са ли необходимата основа на възприятието.

Артистичната презентация на Никита Нанков „Майка“ се превърна в емблема на извънклишираното възприемане, въведе в разговора експерименталните сценични практики, проектирани с образователна и научна цел от различни ВУЗ-ове, стана повод за разговор върху иновативни методически подходи в мисленето и преподаването на литературата – като игра, представление на действителност, върху ролята на учителя като своеобразна мултимедия.

Вторият конферентен ден осъществи панорамен жанрово-тематичен изследователски поглед върху Вазовото наследство – от образите на Вазов към образите у Вазов. Как Вазов мисли себе си и как се осъществява. Вазов – който едновременно дефинира ролята на поета и се самоосъзнава като такъв. Поетът, който следва определена – дидактична – функция на изкуството, създава историята и понятието за историческо като ценностно-задаващо. Вазов бе интерпретиран убедително като основополагащ не просто на модела на новата българска литература, но и като разработващ модернистките й

парадигми независимо от антимодернистките му манифести – негови книги и от 1880-те, и от първото десетилетие на 1900-те се оказват пробиви на интровертния, импресионистичния изказ, засрещат модерната светонагласа с консервативната и оспорват нейната непропускливост; обикнатите поетизми на символистите Вазов преоткрива в диалектната лексика. Препрочетени бяха посланията в хрестоматийни творби като „Аз съм българче“, което зад привидната детскост на изказа възжелава порастването, възмъжаването, укрепването на колективното национално самосъзнание в ситуацията на срив след трите войни от началото на века и в нашето българско днес. Докладите проблематизираха богато нюансираното Вазово схващане за история и на историята в динамична ценностна парадигма – от благоговейната, но и умилително-снизходителна усмивка до скепсиса към борбите, до оценъчното отношение към баталията в контекста на българския национализъм и на разпространените през XIX и унаследени от ранния XX век схващания за естеството на войната и военните действия. Вазовата концепция за историята и съвременното обогати и анализът на „чернознаменния“ сонет за Македония, поместен в антологията „Македония в песни“ от 1941 г. Докладите допълваха Вазовия образ с много документални факти, сред които по-слабо проучените контакти със Свищов, които бележат обаче първите му следосвобожденски прояви, свързват се и с по-късните му мемоарни творби от първите десетилетия на XX век, с адаптацията на драмата „Борислав“ през 1910 г. и др., с важни личности в житейския и творческия му път като проф. Иван Шишманов например. В богат архивнодокументален разказ бе възстановено и представено Вазовото пребиваване в Букурещ през 1876 – 1877 г., когато и където е написал „Тъгите на България“ и „Пряпорец и гусла“.

На Вазов в и за театъра и киното бе посветен специален блок от изследвания, които създадоха широко проблемно поле – от ролята на театралното представление в „Немили-недраги“ и „Под игото“ като проиграване на предстоящото, същинското „представление“ – въстанието, до канонизирането на Вазови произведения за сцена от страна на комунистическия режим, употребите на Вазовата фигура в и за Народния театър в качеството му на „витрина“ на партийната доктрина и функционирането на тези употреби днес. Проблематизирани бяха и качествата на Вазов като драматург, магията на възприемането му. Подробно и аналитично бяха разгледани филмовите интерпретации по Вазови текстове между оригинала и режисьорското „дописване“. Във фокуса бяха поставени и тематични акценти на отделни негови поетически и прозаични творби – боваризмът, антибоваризмът и ибсенизъмът в софийските му разкази и повестта „Нора“, особената фланьорска перспектива, с която разказвачът се движи и наблюдава, Вазовото художествено майсторство бе сравнено с Чеховото, не бяха отминати и просветващите в текстовете му биографични и автобиографични факти. Докладите в тази секция предложиха митологично-библейски ключове за прочит на отделни творби (напр. стихотворението „При Рилския манастир“), съставянето чрез

тях на своего рода речник на българските културни символи, развиха мрежа от противопоставяния и взаимодействия между митологични представи и християнски вярвания, които творбата разширява и обогатява в резултат на социокултурно – българско и общочовешко – развитие. Не само тематични, но и структурни особености на Вазовия стих бяха изследвани, като стиховедският анализ се насочи към метриката на „Епопея на забравените“.

Разглеждането на Вазовите стихотворни модели естествено отведе до образците, които Патриарха и неговият приятел и съратник Константин Величков избират да представят на българската публика в двутомната „Българска христоматия“, за да създадат представа за световна литература, да моделират вкус към литературното чрез образци за художествено качество – антично, западноевропейско, българско. Проблематичен и многозначителен се оказва за изследователите изборът на български автори, които двамата съставители включват в и според своята визия за литература.

Както читателската, така и критическата рецепция на Вазов съпътстваше постоянно, повече или по-малко явно цялостния дискурс на конференцията. Както и днес, така и своевременно Вазовото възприемане не остава еднозначно, но канонизирането на поета не страда от негативните оценки на художественото му майсторство. Показателен пример за амбивалентно възприемане се оказва статията на Васил Пундев в „Демократически преглед“ от 1921 г. – емоционален отклик на смъртта на Патриарха. Пундев обезценява Вазовата драма и белетристика, за него те не са нито етапни, нито „дълбоки“, нарича лириката му поповодна, възпитателна, колективна и най-сетне безфантазна (при все че определя лирическият му талант като най-ярък), стиха – несъвършен и то от небрежност. Вазовият творец поучава и води, но не създава нови разбираня, не е пророк, „тържествено уединен“ спрямо обществото, той се слива с природата – негова светиня и олтар. Но Вазов е голям, защото цялото му творчество е една голяма ода за България. „Той е народен не само защото е пял за народа, а и защото е станал негов изразител. В поезията му е жива не само част от нашата история, но и от нашия национален дух. Тук е най-голямото значение на Вазов“, заключава Васил Пундев.

Вазовото честване и двудневната научна конференция реконструираха активната творческа и обществена дейност на Патриарха, запознаха с един по-малко познат, но документално-автентичен негов образ, актуализираха изследователското осмисляне на текстовете му, обновиха възприемането на Вазовите творби и от младото поколение. Чрез своите културни инициативи и трайните си интелектуални продукти – документална изложба и научен сборник от конференцията – тържественото честване ще съхрани в слово и визия паметта за Народния поет, а чрез нея ще преобнови и националното ни културно самосъзнание.

Александра Антонова
Институт за литература, Българска академия на науките

Международна научна конференция „Залезът на Балканското средновековие“

На 22 и 23 октомври 2021 г. в София се проведе международна научна конференция под надслов „Залезът на Балканското средновековие“. Събитието протече онлайн и бе организирано по инициатива на секция „Средновековна история“ към Института за исторически изследвания, при Българската академия на науките. Съорганизатори на проявата бяха партньорите от сръбска страна – катедра „История на Византия“ към Философския факултет на Белградския университет и Архивът на Сръбската православна църква. Форумът бе посветен на една важна годишнина, свързана с историята на средновековните Балкани – 650 години от битката при Черномен, от смъртта на царете Йоан Александър и Стефан Урош V.

Международната конференция бе открита от проф. дин Илия Илиев, ръководител на секция „Средновековна история“ и председател на Научния съвет на Института за исторически изследвания при БАН. От сръбска страна приветствени думи към участниците отправи проф. д-р Влада Станкович, преподавател във Философския факултет на Белградския университет. Събитието предизвика интереса на широк кръг изследователи от България, Сърбия, Гърция, Русия, Полша, Италия, Република Сръбска, САЩ. Участие заявиха над петдесет учени, работещи в различни области на медиевистиката – историци, филолози, изкуствоведи, археолози и пр. Докладите от конференцията, подредени в програмата тематично, засегнаха множество теми, свързани с миналото на Балканите в периода XIII – XV в.

Специално внимание бе отделено на въпросите, отнасящи се до историческото развитие на полуострова в рамките на фиксирания период. В тази поредица от доклади трябва да отбележим изложението на сръбски медиевист Р. Радич (Философски факултет на Белградския университет), базирано на няколко кратки хроники от втората половина на XIV в. Изследването се фокусира върху противопоставянето между трите християнски държави – Византия, България и Сърбия от една страна, и реалната опасност за Балканите, идваща от засилващата се османска заплаха – от друга. В. Станкович (Философски факултет на Белградския университет) разгледа някои национални и наднационални аспекти от политиката на Балканите преди битката при Черномен от 1371 г. Внимание заслужава и докладът на Д. Поливяний (Институт за хуманитарни науки, Ивановски държавен университет), който представи ключови събития от балканската история през XIV век., превърнали се в „отправна точка“, водеща до залеза на Средновековието. В изложението си Ф. Дал’Алио (Институт за исторически изследвания, БАН) обърна внимание на ролята на историята в политическата идеология на цар Йоан Александър.

Важен момент от средновековното минало на Балканите представляват военните кампании, провеждани в региона. Тази тема намери широко място и бе отразена в няколко доклада. В съобщението си Д. Цийман (Department of Medieval Studies, Central European University) засегна въпроса за кампанията на Амедей VI Савойски, организирана през 1366. А. Николов (Исторически факултет, СУ „Свети Климент Охридски“) разкри пред аудиторията моменти от османското завоевание на полуострова и концепцията за „ретюркизация“ на България. Интересен материал бе представен и от В. Иванов (Институт за балканистика с Център по тракология, БАН), който очерта ролята и значението на крепостта Галиполи съобразно хода на битката при Черномен. А. Стоянов (Институт за исторически изследвания, БАН) обърна внимание на ранноосманската армия на Балканите, а докторант Г. Гълъбова (Правно-исторически факултет, ЮЗУ „Неофит Рилски“) представи в детайли османската експанзия по средното и долното течение на река Марица.

Особен интерес сред многобройната онлайн аудитория предизвикаха докладите, посветени на отделни книжовници или книжовни средища, свързани с историята на Балканите в периода XIII – XV в. В тази мащабна тема на проучване се обединиха усилията на широк кръг от специалисти – филолози, историци, изкуствоведи. Тук на първо място заслужава да отбележим доклада на А. Милтенова (Институт за литература, БАН), която представи нови данни, отнасящи се до книжовния кръг около деспот Стефан Лазаревич, Търновската книжовна школа и атонските манастири. Тя очерта, от една страна, кръга на преводните съчинения, свързани със Света гора, които се усвояват от балканските манастири, и от друга – образците, свързани с Търново. В поредицата от изследвания, посветени на книжовната традиция на Балканите, се открояват още няколко ценни доклада. На първо място това е проучването на М. Йовчева (Богословски Факултет, СУ „Св. Климент Охридски“), която представи пред аудиторията *Търновския служебен миней* от XIII в. и неговите български и сръбски наследници. Не по-малко внимание предизвика и докладът на Е. Мусакова (Институт за изследване на изкуствата, БАН), посветен на *Песнивеца* на цар Йоан Александър и хипотезите, свързани с неговата история. Изложението на М. Петрова (Институт за литература, БАН) бе посветено на *Летовника* на Георги Амартол и балканската аристокрация от XIV в. Н. Гагова (Институт за литература, БАН) представи пред научния форум интересен щрих към книжовния живот на Сер от 70-те години на XIV в., свързан с преводаческия кръг на стареца Исай и придворния философ кир Теодор Педиасим. Друг доклад, отразяващ книжовната традиция на Балканите, бе този на Т. Илиева (Кирило-Методиевски научен център, БАН). Нейното проучване бе посветено на нов, непроучен досега свидетел за книжовното наследство на Константин Костенечки. Въз основа на един ценен извор за историята на средновековна България – *Руския хронограф* – Д. Петрова (Институт за исторически изследвания, БАН) проследи някои моменти от падането на България под османска власт.

1869

Редом до споменатите по-горе български учени, изкушени от богатата темата за писмената традиция на средновековните Балкани, трябва да отбележим и докладите на колегите от чужбина. Внимание заслужава изследването на А. Деликари (Философски факултет, Солунски университет „Аристотел“), която представи духовните връзки между Византия и България по времето на цар Йоан Александър, базирани върху славянската версия на житието на Григорий Синаит. Един от съорганизаторите на форума – Р. Филипович (Архив на Сръбската православна църква) разгърна изложението си, основавайки се на сръбската летописна традиция и перцепцията в нея на сръбския елит от втората половина на XIV в.

С изброеното по-горе не се изчерпват докладите, фокусирани върху богатите писмени свидетелства от епохата на Средновековието. К. Павлиянов (Факултет по класически и нови филологии, СУ „Свети Климент Охридски“) разгледа въпроса за ктиторския хрисовул на серския деспот Йован Углеша, издаден в полза на светогорския манастир „Симонопетра“ (1369 г.), и проследи въпросите, свързани с неговата автентичност. Б. Бабич (Философски факултет на Университета в Баня Лука) разкри пред аудиторията представите на сръбските средновековни автори за битката при Марица и за цар Стефан Урош. В доклада си колегата К. Ненов (Институт за исторически изследвания, БАН), който бе главен организатор и модератор на конференцията, се позова на Историята на Йоан Кантакузин като извор за географията на Балканския полуостров през Средновековието. Оживена дискусия сред участниците предизвика темата на колегата от Полша К. Маринов (Институт по история, Лодзки университет). Авторът се спря на хипотезите, свързани с превземането на Търновград от османските турци през 1393 г., като не пропусна да отбележи и собственото си становище по избраната проблематика. Фокусиран върху историческите съчинения бе и докладът на В. Ангелов (Институт за исторически изследвания, БАН), разкриващ края на средновековната българска държава, съобразно сведенията на византийската историопис от XV в. Специално внимание заслужава и изложението на младия колега Д. Русев (Институт за балканистика с Център по тракология, БАН), който представи отделни събития и личности, намерили място в разказа на османския историк Енвери, разкриващ завоюването на Балканите в периода 1352 – 1402 г. Това представяне бе предшествано от други два приносни доклада, също изцяло базирани на интересни исторически съчинения, даващи сведения за османската история и Балканите. Става дума за съвместното изложение на И. Попова, и Т. Тодоров (Исторически факултет, СУ „Свети Климент Охридски“), разкриващо ранната османска история, представена от Николо Сагундино в „Liber de Otthomanorum familia“. Вторият доклад на колегата П. Данова (Институт за исторически изследвания, БАН) бе посветен на завладяването на Константинопол, отбелязано в хрониката на Бенедето Деи. На свой ред Н. Шаранков (Факултет по класически и нови филологии, СУ „Свети Климент Охридски“) систематизира съществуващите до момента хипотези,

отнасящи се до разчитането на Шуменския надпис на Йоан Шишман. Докладчикът представи своя прочит на въпросния епиграфски паметник, превърнал се в извор за българското престолонаследие през XIV в. Сл. Бърлиева (Кирило-Методиевски научен център, БАН) разгледа любопитни данни от текст към стенопис от Италия, в който се споменават „Imperator de Bolgaria и episcopus de Bolgaria“.

Проучванията на колегите изкуствоведи добавиха нов шрих към темата за залеза на Балканското средновековие. Й. Ерделян (Философски факултет на Белградския университет) представи обширен доклад, разкриващ отношението на сръбския елит към изкуството и политиката в края на средните векове. Изложението бе базирано на няколко сръбски илюстрирани ръкописа от втората половина на XIV в. Н. Пиперски и Я. Джорджевич (Философски факултет на Белградския университет) представиха църквата „Св. Архангели“ край Призрен като „нов тип владетелски мавзолей“ на Неманичите. Друг един храм, издигнат в Търновград през XIV в., бе във фокуса на Д. Рабовянов (Национален археологически институт с музей, БАН). Археологът представи Църква 22 на хълма Трапезица в светлината на последните археологически проучвания.

На конференцията не липсваха и доклади, отразяващи в една или друга степен темата за църковната история и религиозната принадлежност през Средновековието. Тук се откроява изложението на Д. Чешмеджиев (Кирило-Методиевски научен център, БАН), който фокусира вниманието си върху един българо-византийски църковен конфликт по времето на цар Йоан Александър. Колегата от Сърбия Д. Марянович (Философски факултет на Белградския университет), който бе сред модераторите на конференцията, обърна внимание на ролята на сръбския патриарх Ефрем и залеза на Балканското средновековие. Л. Вилимонович (Философски факултет на Белградския университет) засегна темата за межкултурния обмен и политическите връзки между Византия, България и Сърбия (средата на XIV – ранния XV в.), базирани на социалната динамика и исихасткия пиетет към Богородица. Докладът на колегата от Прищина Д. Гашич (Философски факултет, Университет в Прищина) със заглавие „Вавилонските реки“ на късносредновековните православни Балкани“ също предизвика засилен интерес сред аудиторията.

Брачното партньорство и брачната дипломация на средновековните владетели от Балканите бе една от мащабните теми, засегнати на международната конференция. Г. Бойкович (Институт за српска култура, Прищина – Лепосавич) разгледа някои въпроси, свързани с женитбата на цар Урош. Колегата С. Георгиева (Институт за исторически изследвания, БАН), като специалист с дългогодишен опит в разработването на темата, в изложението си засегна проблема за последните царици на средновековна България. Макар и да не е пряко свързан с брачната дипломация, тук трябва да обърнем внимание и на още един доклад – този на сръбската колега Л. Винулович (Философски

факултет на Белградския университет). Авторката представи ктиторството и владетелската идеология на царица Елена – съпруга на цар Стефан Душан и сестра на цар Йоан Александър.

Друга открояваща се обща тема, около която се обединиха няколко учени, участващи в международния форум, бе тази за стопанската история на средновековните Балкани в периода XIV – XV в. Тук внимание заслужава изследването на докторант Т. Георгиева (Кирило-Методиевски научен център, БАН), която представи някои аспекти от икономическото развитие на българската държава през XIV век. С. Хинковски (Факултет по класически и нови филологии, СУ „Свети Климент Охридски“) проследи развитието на черноморската дипломация, следвана от Република Генуа в периода XIV – XV в. Още един доклад отрази въпросите, отнасящи се до икономическото развитие на Балканите в епохата на средните векове. М. Репайич (Философски факултет на Белградския университет) обърна внимание на темата за дълга, бедността и социалните конфликти, отразени в късноримската политическа теория.

Заслужава да отбележим още три интересни доклада, представени на международния форум. На първо място ще посочим изложението на Т. Димитров (Исторически факултет, СУ „Свети Климент Охридски“), който обърна внимание на въпроса за Черната смърт във Византия и византийския свят (1347 – 1453). Авторът проследи проблемите, свързани с избухването, разпространението и демографските ефекти от разпространението на болестта. Не по-малко любопитно бе и изложението на Й. Бенчева (Исторически факултет, СУ „Свети Климент Охридски“), която разгледа един щрих от живота на средновековния човек – изворови сведения за използването на водата през Късното балканско средновековие. На последно място тук, но не по значение, трябва да споменем и представянето на Р. Градева (Институт за балканистика с Център по тракология, БАН). Авторката разгледа историята на град София на границата между две епохи – от втората половина на XIV до началото на XVI век.

Двудневната конференция протече при засилен интерес от страна на колеги и гости от България и чужбина, като аудиторията наброяваше повече от 50 участници. В дискусиите всички изразиха задоволството си от съвместната работа. Приятно впечатление направи фактът, че във форума, освен утвърдените учени, участваха и колеги от по-младото поколение медиевисти. Докладите ще бъдат публикувани в поредицата *Bulgaria Mediaevalis*, т. 12 за 2021 г. На страниците на предстоящото издание участниците във форума ще дадат своя принос към изясняването на редица проблеми, свързани със залеза на Балканското средновековие.

Елена Костова
Институт за исторически изследвания,
Българска академия на науките

ХІІ международен научен симпозиум „Търновска книжовна школа“ (Велико Търново, 12 – 14 ноември 2021 г.)

Търновската книжовна школа е върховно проявление на духовния подем в средновековната българска държава през XIV век. Създаденото след завръщането от Света гора на бъдещия патриарх Евтимий през 1371 г. книжовно средище в манастира „Св. Троица“ става център на усилията за реформиране на литературата и езика, започнали десетилетия по-рано. Избирането на Евтимий за патриарх през 1375 г. води до разширяване на реформаторската дейност и превръщането ѝ в общокултурно преустройство. В резултат на усилията на Евтимий и неговите следовници се създават ненадминати в художествено отношение творби в отделните жанрове на старата българска литература. Книжовната продукция на Търновската книжовна школа оказва огромно влияние върху литературата и езика на Сърбия, Румъния, Русия, а старобългарският книжовен език от тази епоха утвърждава значението си като трети класически език в средновековна Европа.

Като културна и образователна институция, откритият през 1963 г. Висш педагогически институт „Братя Кирил и Методий“ се явява продължител на традициите на Търновската книжовна школа и се превръща в център на изследванията върху постиженията ѝ. По повод 600 години от основаването на школата през 1971 г. за пръв път е организиран Международен симпозиум „Търновска книжовна школа“. На заключителното заседание на 13.10.1971 г. е взето решение такива научни форуми да се провеждат периодично – през 4 или 5 години, а същия ден с указ на Държавния съвет Висшият педагогически институт във Велико Търново е обявен за университет.

През последните години са проведени 11 симпозиума и са издадени 11 тома със статии, студии и съобщения по проблемите на Търновската книжовна школа. Сборниците от едноименната поредица са сред най-цитираните в областта на изследванията върху средновековната българска книжнина, култура, археология, история.

Между 12-и и 14-и ноември 2021 г. във Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“ под патронажа на ректора проф. д-р Христо Бонджолов се състоя Дванадесетият международен научен симпозиум „Търновска книжовна школа“. Организатори на форума бяха ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“ и Научноизследователският център „Търновска книжовна школа“, съвместно с Филологическия и Историческия факултет на великотърновската Алма матер. Научното събитие протече под надслов „Традиции и послата

ния“, тъй като за Великотърновския университет 2021 г. премина под знака на годишнините от три знаменателни събития – 650 години от основаването на Евтимиевото книжовно средище в манастира „Св. Троица“, 50 години от обявяването на Висшия педагогически институт „Братя Кирил и Методий“ за университет и 50 години от Първия международен симпозиум „Търновска книжовна школа“. Поради множеството тържествени годишнини Академичният съвет на Великотърновския университет взе решение през 2021 г. с Международната Евтимиевска награда, която традиционно се връчва по време на симпозиума, да бъдат удостоени четирима знакови за висшето учебно заведение учени – проф. дфн Димитър Петров (Кенанов), проф. дфн Иван Харалампиев, проф. дфн Невяна Дончева-Панайотова и проф. д-р Мария Спасова. Наградата им бе връчена лично от вицепрезидента на Република България г-жа И. Йотова на тържествено заседание в навечерието на Деня на народните будители. Отличието се присъжда „за високи научни постижения в областта на медиевистиката, за популяризиране на ролята и мястото на Търновската книжовна школа в духовния живот на православния славянски свят, за преподавателската им работа, за активната дейност в Научноизследователския център „Търновска книжовна школа“, за издигане и утвърждаване на авторитета на Филологическия факултет и на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“ (Решение на Академическия съвет на ВТУ от 25. 10. 2021 г.).

В престижния форум участваха повече от 50 утвърдени учени и млади изследователи от университети у нас и в чужбина (България, Русия, Полша, Молдова и др.). Научните заседания бяха организирани в четири тематични направления: „Литературознание“, „Езикознание“, „История и археология“, „Богословие, изкуствознание и народна култура“.

Симпозиумът бе открит с тържествено слово на доц. д-р Невена Гавазова, директор на Научноизследователския център „Търновска книжовна школа“ при ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, и с приветствия от ректора на ВТУ проф. д-р Хр. Бонджолов и от присъстващите официални гости. Проф. дфн Димитър Кенанов, носител на Международната Евтимиевска награда, произнесе встъпително академично слово, озаглавено „650 години Търновска държава на Духа. Научноизследователска програма „Търновска книжовна школа“. След това работата на симпозиума продължи по тематични направления. Ето и обзор на участниците и заявените и представени доклади по секции:

I. Секция „Литературознание“: Татьяна Попова (Северный (Арктический) федеральный университет – Северодвинск, Русия) – *Библейские цитаты в Деч. 71*; Венелин Грудков (ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“) – *Етноцентризм в литературата от времето на Асеневици*; Невена Гавазова (ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“) – *За духовното учителство и смисъла на книжовния труд (Върху материал от словата на преп. Григорий Синаит)*; Антоанета Буюклиева (БУ „Проф. д-р Асен Златаров“) – *Писателското по-движничество на митрополит Григорий Цамблак – традиции и послания*;

Юлиян Великов (ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“) – *„Богословие на сълзите“* в *„Беседа за поста и сълзите, и за честните икони“* на Григорий Цамблак; Христо Трендафилов (ШУ „Константин Преславски“, България) – *Житието на Константин-Кирил и полемиките в сборниците на Владислав Граматик*; Александър Николов (ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“) – *„Молитва към Богородица“* от Димитър Кантакузин: *превод и анализ*; Диана Атанасова (СУ „Св. Климент Охридски“) – *От слово към действие: структура и прагматика на молитвеника амулет*; Лили Щамлер (БАН – ИЛ) – *Въпросо-ответното съчинение в Житието на Андрей Юродиви във византийската и средновековната българска традиция*; Пламена Костова (СУ „Св. Климент Охридски“) – *Успението на св. Йоан Богослов“: жанрови и повествователни особености*; Ценка Иванова (ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“) – *За разцвета на средновековната славянска книжнина в България: публикации в сръбски научни издания от средата на XIX век.*

II. Секция „Езикознание“: Анна Новикова (МГУ М. В. Ломоносов – Москва) – *К вопросу о наименовании IV редакции Евангелия по Г. А. Воскресенскому и ее языковых особенностях*; Татяна Илиева (КМНЦ) – *Наблюдения върху старобългарския превод на Книгата на св. пророк Йезекиил*; Събка Богданова (СУ „Св. Климент Охридски“) – *Бележки върху два преписа на Пандектите на Никон Черногорец*; Мария Спасова (ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“) – *Старобългарска лексика, свързана с конни състезания и хазартни игри (Върху материал от Златоустовия Шестоднев)*; Камен Димитров (ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“) – *Семантични промени в българския език през периода IX – XIV в. (Върху материал от Дионисиевия превод на Словата против аномеите от св. Йоан Златоуст)*; Петя Карамфилова (ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“) – *Апостолските цитати в среднобългарския превод на словата на Йоан Златоуст „Против юдеите“*; Захари Мишев (ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“) – *Сложните думи в Дионисиевия превод на Словата за Лазар и богаташа от св. Йоан Златоуст*; Теодора Илиева (Тракийски университет – Стара Загора) – *Книжовна норма и иновации при съществителните имена от среднобългарския хомилетичен свитък „За серафимите“* в превод на Дионисий Дивни; Екатерина Дикова (БАН – ИЛ) – *Превод на ритъма в стихови памети*; Диана Иванова (ПУ „Паисий Хилендарски“) – *За характера на книжовноезиковия идиом на Христаки Павлович в „Писменник общеполезен“ (1835) (С оглед на морфологията)*; Иван Илиев (ПУ „Паисий Хилендарски“ – Филиал Кърджали) – *За някои съответствия между „Троянската притча“ и българския юнашки епос и за произхода на последния*; Явор Иванов (СУ „Св. Климент Охридски“) – *Народната лексика в превода от XIV в. на Диалозите на папа Григорий Велики*; Милена Обретенова (ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“) – *Още веднъж за православната славянска книжовноезикова традиция*; Христина Тончева (ПУ „Паисий Хилендарски“) – *Глаголическо наследство в Трескавечкия евхологий от XIII в.*

III. Секция „История и археология“: Милиана Каймакамова (СУ „Св. Климент Охридски“) – *Идеята за приемственост в българската историопис през XIII – XIV в.*; Бистра Николова (БАН – ИИИ) – *Българската църква през втората половина на XIV век. Възход преди края*; Кирил Маринов (Университет в Лодз) – *Старата българска столица Търново според Георги Акрополит*; Николай Руссев (Университет в Кишинев) – *Митрополиты Киприан и Григорий Цамблак – преобразования, чтобы спасти и сохранить*; Деница Петрова (БАН – ИИИ) – *Извадката от хрониката на Йоан Зонара в славянския превод на Хрониката на Симеон Логотет*; Янко Христов (ЮЗУ „Неофит Рилски“) – *Няколко думи за Гл. 72 от Antirrheticus III на константинополския патриарх Никифор I (806 – 815) и значението ѝ като източник на сведения за средновековната българска история*; Анчо Калоянов (ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“) – *Отново за Воденския надпис на цар Самуил от 989 г.*; Пламен Павлов (ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“) – *За създаването и ранната история на Погановския и Темския манастир*; Георги Атанасов (РИМ при БАН – филиал Силистра, България) – *Топографска приемственост в скалните манастири в Добруджа и Североизточна България от Късната античност и Средновековието (V – XVII в.)*; Теодора Георгиева (БАН – КМНЦ) – *Развитието на манастирите като стопански единици през XIII – XIV век*; Николай Кънев (ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“) – *Някои бележки за естеството на съборното решение за патриаршеския статут на Българската църква в Лампсак през 1235 г.*; Момчил Младенов (ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“) – *Цар Йоан Александър пълководецът*; Мирко Робов (НАИМ при БАН – Филиал Велико Търново) – *Новооткрита архиепископска резиденция на Трапезица*; Деян Рабовянов (НАИМ при БАН – Филиал Велико Търново) – *Натрупване на святост и колективно ктиторовство в средновековно Търново през XIV в. по данните от Църква 22 в крепостта Трапезица*.

IV. Секция „Богословие, изкуствоведение и народна култура“: Константин Рангочев (СУ „Св. Климент Охридски“, ААЕФ „Онгъл“) – *Модел за организация на сакралното пространство (Източен Рупчос, Средните Родопи – скали, пещери, аязма, параклиси, свети места)*; Росен Малчев (ААЕФ „Онгъл“) – *Фолклорна вяра и обективна действителност. Пожарите в землището на село Югово, Средни Родопи*; Тодор Моллов (ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“) – *Фолклорният контекст на песента за цар Иван Шишман (Устойчиви формули и образи на сравнението)*; Владислава Илиева (БАН – ИЕФЕМ) – *За един неизвестен ръкопис от село Завет (Разградско) и евангелските поучения-притчи на Неда Йорданова „за човеците, вярващи и невярващи“*; Кристиан Ковачев (СУ „Св. Климент Охридски“) – *Плачът във визуалната култура на Второто българско царство*; Миглена Прашкова, Тодор Енчев (ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“) – *За една византийска икона на св. Димитър Мегас Дукс от Велико Търново*.

За съжаление, поради сложната епидемична обстановка заседанията на конференцията бяха проведени в онлайн среда. Представянето на докладите и презентациите беше ограничено във времето и липсваше непосредственият контакт между учените. Това обаче не попречи на участниците във форума да споделят новите си научни наблюдения и открития и да проведат ползотворни дискусии. Крайният срок за предоставяне на докладите, оформени според изискванията на организаторите, е 01.09.2022 г., след което ще започне подготовката по издаването на дългоочаквания том XII от поредицата „Търновска книжовна школа“.

Камен Димитров
Великотърновски университет „Св.св. Кирил и Методий“

Международна българистична конференция „Българският език, литературата и културата на България: Пътища през мултикултурния свят“ (Неапол, 18 – 21.11.2021)

В Италия се провеждат ежегодни *Пролетни дни на България в Италия* „*Conosci la Bulgaria? / „Познаваш ли България?“*“, които включват международна академична българистична конференция, организирана за първи път през май 2016 г. от българистите в Катедрата по устен и писмен превод с Лекторат по български език, литература и култура в Болонския университет (Кампус Форли) по идея на лектора д-р Ласка Ласкова от СУ „Св. Климент Охридски“. През 2020 г. конференцията трябваше да се състои в Неапол съвместно с Катедрата по славянска филология, български език и българска литература с Лекторат по български език, литература и култура в Университета „Ориентале“. Ръководители и на двете катедри са български преподавателки – доц. д-р Светлана Славкова във Форли и доц. д-р Татяна Лекова в Неапол. През 2022 г. се навършват 80 г. от основаването на българистиката в „Ориентале“ от видния славист, българист и преводач Енрико Дамиани, положил началото на италианската филология в Софийския университет. Конференцията е заключително събитие от богата поредица културни и научни изяви в Италия, организирани под патронажа на Посолството на Република България с участието на Българския културен институт в Рим, Асоциация „България – Италия“ и местните български общности. От България официална подкрепа оказват Министерството на образованието и науката и Националното издателство за образование и наука „Аз-буки“. През 2021 г. в организацията се включиха Асоциацията на лекторите по български език, литература и култура със седалище в София и Асоциацията за българска култура „Будител“ в Неапол. Координатор на форума бе лекторката по български език, литература и култура в Университета „Ориентале“ в Неапол д-р Мая Падешка.

Петата конференция се състоя след няколко отлагания заради пандемията от COVID-19 от 18 до 21.11.2021 при строги и променящи се санитарни мерки, което възпрепятства присъствието на част от колегите. Технически проблеми осуетиха предварително заявеното дистанционно участие на част от докладчиците, както и програмата на Българския културен институт в Рим, редуцирани бяха и дискусиите.

Основната част в програмата включваше работа в сесии и тематични секции с доклади на преподаватели от университети в България, от български лекторати в Европа и от институти на БАН. Работни езици бяха българ-

ският, руският, италианският и английският. Тъй като текстовете на докладите, включени в програмата, ще бъдат публикувани, тук представям темите, които прозвучаха в конферентната зала на Ректората на Университета „Ориентале“.

Пленарната сесия с модератор Анна Влаевска (Пиза – Рим), откри Амелия Личева (СУ „Св. Климент Охридски“) с концептуалния доклад *Конвертируема ли е съвременната българска литература?*. Георги Минчев от Университета в Лодз сподели изследванията си по тема, свързана с Италия. Той разгледа въпроса за богомилството в българската историография след 1944 г. Марина ди Филипо от домакинските представи интересната тема за отношението *езикова норма – творчество* в руския език в доклада *Il sillabo della lingua russa: quando la norma potenzia la creatività*. Два доклада бяха представени дистанционно. Елка Трайкова (ИЛ – БАН) демонстрира е-ресурсите на Института по литература с доклада си *Виртуалното пространство – новото битие на литературната история*. Петя Осенова (СУ „Св. Климент Охридски“) представи предизвикателствата и перспективите пред новата програма „Трансгранична българистика“.

В първата сесия програмата бе организирана в две секции. В лингвистичната „Българският език като чужд. Методически траектории“ участваха преподаватели в европейски университети и български лектори. Утвърденият тандем Надежда Сталянова (СУ „Св. Климент Охридски“) – Елена Крейчова (Масариков университет в Бърно) представиха своите дидактически академични пособия в помощ на преподаването на български език като чужд за напреднали. Младият българист Лоренцо Тестини (Болонски университет, Кампус Форли) онагледя с примери от практиката си предизвикателствата и предимствата в обучението по български език като чужд език от гледна точка на преподавател италианец. Биляна Тодорова представи съвместния си с Гергана Падарева-Илиева (ЮЗУ „Неофит Рилски“) доклад за предизвикателствата и перспективите при преподаване на български език за чуждестранни студенти в Благоевградския университет. Интерес предизвика споделяният опит на Йорданка Велкова (лектор от СУ в Лондонския университетски колеж) за мнемоническите техники в обучението по български език като чужд. Мая Падешка (лектор от СУ в университета домакин) говори за някои синтактични особености на българския език като чужд. Антония Радкова (лектор от СУ в Лисабонския университет) засегна важната и дискуссионна тема за праговите равнища в обучението по български език като чужд. Тя обърна внимание, че в нашата практика липсва точно описание на равнищата на владеене на езика според изискванията на Общата европейска референтна езикова рамка. Ивана Давитков (от тази учебна година преподавател в Нов български университет) говори за глаголните времена в учебниците по български език като чужд за сръбските студенти. Илияна Димитрова (ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“) разгледа темата за социокултурната информация в

учебници по български език за чужденци и начините на представянето ѝ. Илияна Генов-Пухалева (Варшавски университет) представи лексикалните колекции в обучението по език и значението им за социокултурната компетентност на обучаващите се.

Работата във втората секция – „Литература и култура – изследователски подходи“ представи рецепцията на българската литература зад граница. Антоанета Алипиева (лектор от ПУ „Паисий Хилендарски“ в Белградския университет) обърна внимание на актуална тема в доклада си *Помаците в българската литература. Генчо Стоев и романите му „Цената на златото“ и „Завръщане“*. Темата на Стилиян Стоянов (ЮЗУ „Неофит Рилски“) бе *Литературоцентризмът като проблем при възприемане на българската литературна класика*. Таня Стоянова (лектор от ЮЗУ в Солунския университет) говори за природата и функциите на фантастичното в романа „Човекът, който вижда всичко“ от Емил Коралов. Новият лектор в Болонския университет, Кампус Форли, Александър Панов (ИЛ – БАН) предизвика интерес с доклада си *Христо Ботев, Карло Пизакане и Луиджи Меркантини: три забележителни фигури на европейското духовно единство, които днес са „перфектните непознати*. Специфична проблематика представи Цветана Георгиева (УНИБИТ) в изложението си *Пан в българската литература на Fin de siècle*. Димитър Камбуров (лектор от СУ в Тринити колидж – Дъблин) се фокусира върху темата *Българи, пишещи зад граница: внос и (ре)експорт на външната продукция*. Той представи резултата от съвместен проект, в който с колегата си Михаела Харпър съставиха и редактираха книгата *Bulgarian Literature as World Literature* (New York: Bloomsbury Academic, 2020). Йордан Ефтимов (Нов български университет) привлече вниманието на аудиторията с атрактивния си стил в изследването си *Радецки пристигна с гръм: Наративът за изучилите се в чужбина българи – от Вазов и Алеко до Алек Попов*. „С гръм“ пристигна лекторът от ПУ в Университета във Фрайбург Младен Влашки, придружаван от Манол Пейков (ИК „Жанет 45“), чието активно присъствие бе част от културната програма на форума. Пловдивчанинът Младен Влашки представи литературния образ на родния си град в българската белетристика – тема, пряко свързана с битието му на литературен критик и историк на литературата. Дискусиите по докладите от двете секции продължиха в неформална обстановка.

Във втората сесия „Езикът – теоретични и приложни траектории“ бяха представени тези два аспекта на лингвистичните изследвания. Ласка Ласкова (СУ „Св. Климент Охридски“) запозна колегията с проекта *TimeML за български*. TimeML е система от правила за електронно кодиране на документи с цел да се създаде стандартен език за маркиране на времеви събития в документ. Светлана Славкова (Болонски университет, Департамент Форли) представи изследването си *За българския глагол ‘ходя’ и неговите съответствия в руски и италиански през призмата на корпусните данни*. Георги

Христовски (Лисабонски университет) говори за сонорите в българския език (*Two tests for the identification of the underlying representations of root-final obstruent-sonorant clusters in Bulgarian*). Много интересен бе докладът на Руска Станчева (Институт за български език – БАН) *Йерархизиране на книжовните норми според езиковите нагласи на българите*, резултат от академичен проект. Тема на доклада на специалистката по медиен език и стил Андреана Ефтимова (СУ „Св. Климент Охридски“) бе *Достоверност – недостоверност в медийния текст*.

Важно място в научната програма зае студентският форум. Младите посланици на българската култура по света са възпитаници на лекторатите по български език, литература и култура. Те се познават от ежегодните международни семинари по български език и култура, организирани от СУ „Св. Климент Охридски“ и ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, както и на живо или онлайн от традиционните българистични форуми за студенти, докторанти и постдокторанти, резултат от активната работа на лекторатите. Част от най-перспективните млади изследователи взеха участие в конференцията в Неапол и представиха интересни теми, илюстрирани с помощта на дигиталните технологии. От Италия: Ребека Джили (СУ „Св. Климент Охридски“) – *Мемоаристика и българска читателска публика*; Федерико Донадио (Университет „Ориентале“) – *Cenni di epigrafia paleoslava: le lapidi di Mostič e di Synkel*. Най-много представители за пореден път имаше от Атинския университет „Каподистрия“: Манолис Марагос – *Comparison between the possessive pronouns of the Russian and Bulgarian languages, and teaching the phenomenon to Greek students*; Анти Караити – *Видове алтернативен туризъм и потенциал за развитие в България*; Хрисула Кирицу и Себастиани Данали – *The region of Macedonia and its claim. The Macedonian issue and the Balkan countries' roles*; Екатерина Марагудаки и Алфия Хюсеинова – *The reception of modern Greek poetry in Bulgaria through anthologies of Bulgarian publications during the second half of the 20th century*. Докладът на студентката с български корени от Украйна Карина Топович (СУ „Св. Климент Охридски“, МДПУ „Богдан Хмелницки“) представи темата *Съхранените български традиции в Бесарабия и Таврия*.

Вълнуващо събитие бе награждаването на италиански студенти българисти, участвали във втория конкурс за млади преводачи „Леонардо Пампури“. Наградите на Асоциация „България – Италия“, определени от петчленно жури в състав Амелия Личева, Дария Карапеткова, Джузепе дел'Агата, Светлана Славкова и Лоренцо Тестини бяха за Федерико Донадио (Университет „Ориентале“, Неапол), Лука Молинари (Университет „Ка'Фоскари“, Венеция, Варшавски университет) и за класираните на трето място Джада Фрагини (Университет за чужденци в Перуджа) и Николета Кадето (Университет „Ка'Фоскари“, Венеция). Те бяха връчени (заедно с комплект книги от издателството на Софийския университет и ИК „Жанет 45“) от инициатори-

те на конкурса Светлана Славкова (Болонски университет, Кампус Форли) и Ласка Ласкова (СУ „Св. Климент Охридски“), бивш лектор във Форли, председател на Асоциацията на лекторите по български език, литература и култура.

Награди получиха и италианските студенти преводачи по време на Кинофорума „Месец на българското кино“ в Рим. Първо място зае Ребека Джилли (Университет в Пиза), която продължава обучението си в Софийския университет. Жана Яковлева, директор на Българския културен институт в Рим, приветства участниците и им връчи наградите на Института в присъствието на български дипломати.

Всички студенти, участващи в конференцията, получиха книги от представителите на МОН – Р България.

Форумът продължи с кръглата маса „Лекторатите – лаборатории за съвременна българистика“. В нея доклади за спецификата на лекторатите, в които работят, изнесоха Илиана Чекова (Кьолнски университет) и Генчо Банев (Атински университет „Каподистрия“). Красимира Колева (МДПУ „Богдан Хмелницки“) се спря на българския опит в европейските практики във висшето образование и науката в Мелитополски университет, оценен с най-висока награда от МОН – Украйна през 2021 г.

След кръглата маса при закрити врата се състоя среща на лекторите с експерти в Дирекция „Образование на българите зад граница и училищна мрежа“ в МОН, организирана от АЛБЕЛК.

Конференцията приключи с докладите в секция „Литературни и културни проекти. Антропология и фолклор“ с участието на Гинка Бакърджијева (Карлов университет, Прага), която говори по темата *Защо собствените имена създават затруднения при превод?*. Венета Янкова (ЕЛТЕ университет, Будапеща) представи изследването си *Визуални образи на България за унгарците (30-те и 40-те г. на ХХ в.)*. Мария Жерева (СУ „Св. Климент Охридски“), бивш лектор в Университета в Сегед, коментира съвременната българска езикова ситуация в Унгария. Настоящият лектор в Сегед Григор Григоров се спря на особеностите на текстовете на медицински рецепти от Българското средновековие.

Натоварената програма на конференцията показва убедително, че българистиката зад граница продължава да е активна образователна и научна територия, обединяваща единадесетни, подкрепени от държавни институции и неправителствени организации. Българистиката в Италия е сред водещите на континента благодарение на партньорството с университетите в България и Европа и, разбира се, в Италия, където, благодарение на обединените усилия на преподаватели, дипломати и българи, живеещи в страната, България става все по-разпознаваема. Работата в полето на езика и културата, които ни сближават, беше в сграда с важно значение за Неапол и „Ориентале“ – Palazzo du Mesnil. Дворецът е построен във втората половина на ХІХ в. по

поръчка на собствениците – двама братя, благородници от белгийски произход, предприемачи и градостроители, разширили континенталната част на града, отвоювайки от Тиренско море и Неаполитанския залив брега, на който е и дворецът, използван от тях за представителни цели. От 2000 г. той е собственост на Университета и е седалище на Ректората. В сградата се помещава и историческият архив на Университета, използван като библиотека. През 2012 г. в приземния етаж е открит Ориенталският музей на Умберто Скерато. В съседство се намира Почетното консулство на Р България. Знамената на Италия, България и ЕС се виждат отдалече от крайбрежието и са знак за миналото, което свързва Ориента, Балканите и Средиземноморието, както и за общото ни европейско бъдеще.

Красимира Колева
Шуменски университет „Епископ Константин Преславски“
лектор по български език, литература и култура
в Мелитополския университет „Богдан Хмелницки“

Научен колоквиум „Българистиката в дигиталната ера“ 25 ноември, 2021 г.

Съветът за чуждестранна българистика към Управителния съвет на БАН проведе еднодневен научен колоквиум (онлайн, в платформата Zoom), посветен на приложението на информационните технологии в полето на съвременната българистика. При откриването участниците бяха приветствани от доц. д-р Елка Трайкова, научен секретар на направление „Културно-историческо наследство и национална идентичност“ и от председателя на Съвета чл.-кор. дин Александър Костов.

Модератор на първата част беше проф. д-р Ценка Иванова от Велико-търновския университет „Св. св. Кирил и Методий“. Доц. д-р Явор Милте-нов представи доклада „Електронни ресурси, корпуси и инструменти, разработвани в Института за български език при БАН“. Специален акцент бе поставен върху разнообразните дейности по инициативата на Института „Написаното остава. Пиши правилно!“, в рамките която се предоставят на свободен достъп разнообразни речници и учебителни материали, свързани с българската лексика, граматика и правопис, организират се езикови игри и викторини в десетки български училища, изготвят се уроци, упражнения, диктовки, тестове, езикови задачи за различни възрасти. В следваща част от презентацията бяха представени компютърни и електронни речници и справочници, достъпни на страницата на Института <https://ibl.bas.bg/>, сред които тълковният Речник на българския език, граматическият *Лексит*, речникът на синонимите, антонимите и фразеологизмите *Инфолекс*, Старобългарският речник, Етимологичният речник, българският *Уърднет*, Българският национален корпус, справочникът „Езикови справки“ и др.

Доц. д-р Мая Петрова-Танева и доц. д-р Елка Трайкова представиха темата „Електронни ресурси в областта на българската литература и култура (бази-данни, терминологични речници и енциклопедии), разработвани от Института за литература при БАН“. Създадените в областта на медиевистиката електронни ресурси са различни по своя обхват, характер и предназначение. Ръководени най-често от проф. А. Милтенова, те са осъществени благодарение на обмяната на опит в рамките на редица международни инициативи и проекти и на постоянните консултации с водещи специалисти като проф. Д. Бирнбаум (Университет в гр. Питсбърг, САЩ), проф. Р. Клеминсън (Оксфорд, Великобритания), проф. А. Бояджиев (Софийски университет) и др. Репертоарът на старобългарската литература и книжнина с компютърни

средства (<http://repertorium.obdurodon.org/>) е богата база данни за балкански кирилски ръкописи и за поместените в тях творби. В електронното издание на Супрасълския сборник от X в. (<http://suprasliensis.obdurodon.org/>) са обединени снимки с висока резолюция с транскрипция на старобългарския текст в електронна форма, паралелен гръцки текст и критически апарат. Електронното издание на популярното през Средните векове богословско съчинение *Физиолог* (<http://physiologus.proab.info>) е осъществено от проф. А. Стойкова на основата на 23 ръкописни преписа. Сред електронните ресурси на ИЛ, насочени към онлайн образование и по-широка аудитория, могат да се отбележат: Дигиталната библиотека за старобългарска книжнина *SCRIPTA BULGARICA* (<http://www.scripta-bulgatica.eu/bg>), съдържаща речник на термините в областта на палеославистиката на няколко езика, енциклопедични статии за оригинални и преводни творби на старата българска литература, заедно с публикации на текстовете им по ръкописни източници; виртуалният музей „Южните и източните славяни: многообразие и взаимодействие на писмените култури XI – XXI век“ (<https://sesdiva.eu/>) представя проявите на многовековните литературни и културни контакти между България, Сърбия и Русия и е създаден от учени от България, Русия и Белгия; интернет порталът *Encyclopedia slavica sanctorum* (<http://www.eslavsanct.net/>), разработван заедно с Катедра „Кирилometодиевистика“ на СУ и Асоциацията за антропология, етнология и фолклористика „Онгъл“, дава информация за почитта към християнските светци в България от Средновековието до наши дни, засвидетелствана чрез писмени паметници, устни предания, култови практики, изображения. В областта на съвременната българска литература бе представен проектът „Българската литературна класика – знание за всички. Неизвестни архиви и културни контексти“ (<https://lit.libsofia.bg/bg/index.php>). Основната цел на проекта се изразява в реконструкция, систематизация и съхранение чрез дигитализация на непознато и уникално културно наследство, което е от значение за националната и европейската хуманитарна култура. Предназначен е за много широк кръг потребители, учащи се, преподаватели и работещи в областта на културата. Друг проект в развитие е „Речник на българската литература след Освобождението“, който обхваща автори, творби, библиография и архивни материали (<http://dictionarylit-bg.eu/>). Проектът „Дигитална библиотека *Българска литературна критика*“ представя в персонални профили 20 от най-значимите български литературни критици и историци на XX век (<https://bglitcritics.org/>).

Във втората част, с модератор доц. Елка Трайкова, последваха докладите „Електронни ресурси за българския език, разработени от преподаватели в Софийския университет „Св. Климент Охридски“ от проф. Красимира Алексова, „Българистиката като споделено познание“ и „Стратегии и възможности на една дигитална академична програма“ от проф. дфн Любка Липчева-Пранджева (Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“).

Докладът „Иновативни концепции за международни академични мрежи и образователни програми за езикови и межкултурни комуникации (с оглед на чуждестранната българистика)“ на проф. д-р Ценка Иванова бе посветен на съвременния контекст и на разнообразните формати, в които функционира българистиката извън България: университетска задгранична българистика, образователни програми по български език и култура в средното и висшето образование сред българските исторически общности зад граница, в училищната мрежа на българските съботно-неделни училища в чужбина; като компонент на културно-образователни дейности в български задгранични културни институти и в обществени организации на българската диаспора. Във всички тези формати присъства с различен обхват и успеваемост дигитализацията на учебния и изследователския процес – обстоятелство, което може само да подпомага разширяването на дейностите от областта на чуждестранната българистика. Съвременният свят предявява нови предизвикателства пред хуманитарното образование и приложенията, които намират израз в политическия или глобализационен въпрос за „малките“ езици, за равнопоставеното присъствие на създаденото и създаваното на и чрез тях. В анализа за съвременното обучение по български език и култура у нас и по света с оглед на цели и целеви групи бе поставен акцент върху спецификите на обучението в чуждоезикова среда и на територията на българската държава като функция на образователни политики и стандарти в учебното съдържание и системите за оценяване. От гледна точка на образователните политики по отношение на т.нар. „малки“ езици и тяхното културно наследство в изложението бяха споделени първи стъпки при създаването на между-университетски и международни мрежи за специализации и професионална реализация, ориентирани към нови професии с нови компетенции и умения на базата на компетенции по езикови и межкултурни комуникации. Такива са например възможностите за преодоляване на дефицити (вкл. за подготовка на чуждестранни българисти) чрез мрежова организация на учебния процес в рамките на една или две/няколко държави чрез вертикална интеграция по образователни степени между образователни институции или чрез мрежи между университети във и извън една държава с обща образователна програма (специалност) в т.нар. хоризонтална проекция с преподавателски екипи от няколко институции. Организацията на учебния процес чрез прилагане на съвременните технологии в хибриден модел на преподаване е една от очерталите се перспективи и за разгръщане на българистиката зад граница в съвременни интердисциплинарни формати.

В третата част, с модератори проф. Лора Тасева и чл.-кор. Александър Костов, бяха представени докладите „Новата платформа за електронно обучение в Университета на Упсала“ от д-р Даниела Асенова (Университет в Упсала, Швеция) и „Българистиката в Унгария в дигиталната ера“ на проф. дин Пенка Пейковска от Института за исторически изследвания при БАН.

В презентацията „Българистиката през XX век: дигитален корпус и обновяването му“ проф. д-р Андрей Бояджиев от Софийския университет „Св. Климент Охридски“ и проф. д-р Анисава Милтенова от Института за литература при БАН представиха електронната версия на статиите от енциклопедичния справочник (съставител А. Милтенова), отпечатан през 2008 г. от Академичното издателство „Проф. Марин Дринов“. Електронната версия на енциклопедичния справочник е изработена изцяло с компютърни продукти с отворен код от специалиста Атанас Георгиев (Факултет по математика и информатика, Софийски университет), от проф. Андрей Бояджиев (Факултет по славянски филологии, Софийски университет) и Емилия Волева (Централна библиотека на БАН). Електронният формат на справочника запазва изцяло структурата и съдържанието на публикувания том, като го обогатява в няколко направления: (1) създаване на специализирани индекси за топоними и организации; (2) възможности за индексирание на съдържанието по термини и ключови думи в текста; (3) създаване на списъци на дисертациите и хабилитациите на отделните учени; (4) индексирание на областите, в които работят изследователите и преподавателите; (5) посочки към различни награди на изследователите; (6) свободно, неспециализирано търсене в текстовете като цяло. Дигиталният корпус е създаден с проект „Българистиката в Европа: настояще и бъдеще“, спечелен с конкурс на национален фонд „Култура“ в (№ 115-8/04.12.2017) в рамките на Културната програма за българското председателство на Съвета на Европейския съюз 2018 г. Целеви групи на проекта са както специалисти, изследователи и учещи се, така и широка аудитория в България и в чужбина, която се интересува от развитието на българистиката през последните 100 години. Проектът полага началото на уеб пространство, в което в бъдеще може да се включи място за дискусии и блогове.

На конференцията присъстваха и доц. д-р Вихра Баева (ИЕФЕМ – БАН), доц. д-р Грета Стоянова (Шуменски университет „Еп. Константин Преславски“), доц. д-р Снежанка Ракова-Маринкьова (Югозападен университет „Неофит Рилски“), Снежана Горянова (НАИМ – БАН), д-р Красимира Колева (Шуменски университет „Еп. Константин Преславски“)

Научният форум завърши с ползотворна дискусия, в която не само бе оценено постигнатото досега, но се набелязаха и конкретни стъпки в бъдещата дейност на Съвета за чуждестранна българистика за експониране на изчерпателна информация и обмен на данни за развитието на различни инициативи в полето на българистиката. Чл-кор. А. Костов изтъкна, че разработването на електронни ресурси (енциклопедии, бази данни, терминологични речници, електронни издания) е дългосрочна планова задача и целенасочена политика в съвременността, която не само отчита всички предимства на дигитализираните източници, но създава плодотворни перспективи за развитието на хуманитаристиката.

ПРОФИЛИ

Синтия Вакарелийска на 70 години

Синтия Вакарелийска е учен със значителен принос в общата лингвистика, в изследването на средновековната славянска писмена култура, в историята на славянските езици и особено в българистиката. Тя (Synthia Semmler) е родена в Ню Хейвън, Кънектикът, САЩ. През 1973 г. завършва Принстънския университет с бакалавърска степен по руски език с отличие (*magna cum laude*), а през 1976 г. завършва магистратура в Юридическия факултет на Колумбийския университет. В продължение на пет години (1985 – 1990) преподава в Катедрата по славянски езици и литератури в Харвардския университет, където през 1990 г. защитава докторска дисертация. През 1986 г. тя е удостоена от Института Данфорт към Харвардския университет със сертификат за отличие в преподаването. По-късно работи като преподавател по руски език в Джорджтаунския университет (1990 – 1994) и преподавател по славянска лингвистика (1994 – 1997) в Университета на Орегон, гр. Юджийн, където става доцент по славянско езикознание (1997–1997), доцент по лингвистика (1998 – 2008), а от 2008 г. е професор в Катедрата по лингвистика на този университет. Чете курсове по старобългарски език, историческа фонология на славянските езици и ръководи изследователска практика на студенти по среднобългарски текстове, компютърна обработка на данни от средновековни славянски паметници, структура на литовския и руския език, невро- и джендър лингвистика. Често е канена като лектор в престижни университети и институти, сред които са Софийският университет, Университетът в Упсала и Гьотингенският университет в Швеция.

Публикациите ѝ са предимно по проблемите на историята на славянските езици в балкански и европейски контекст (фонология, лексикология, морфология и функционален синтаксис) и на сравнителното езикознание, на изучаването на средновековните славянски ръкописи, включително приложението на компютърни средства в лингвистиката. Също така тя има изследвания по проблемите на езиковите политики в Русия и Източна Европа, по обща лингвистика, включително невролингвистика (афазия и свързани с нея разстройства и тяхното проявление на езиково равнище).

В това кратко представяне ще се фокусираме върху нейните приноси в българистиката и изследването на българското и славянското ръкописно наследство.

По-ранните ѝ изследвания са посветени на невролингвистични проблеми, анализирани на базата на емпиричен материал от българския език въз основа на речта на болни, страдащи от афазия. На тази тема е посветена и нейната дисертация, защитена в Харвард през 1990 г. Тук трябва да посочим и няколко нейни статии (Vakareliyska 1990; 1994a; Вакарелийска 1991).

През 90-те години по време на специализация в Оксфорд тя се заема с проучване на славянските ръкописи в Британската библиотека, Лондон. Нейното внимание е привлечено особено от среднобългарското *Евангелие на лорд Кързън* от 1354 г. (Add. MS 39628), което дотогава почти не е изследвано. Синтия Вакарелийска го съпоставя с други среднобългарски евангелия и установява значителната близост между него и *Банишкото евангелие*, публикувано по-рано от Екатерина Дограмаджиева и Божидар Райков (1981). Също така тя открива, че тези две евангелия имат много общи черти с *Добрейшовото евангелие*, публикувано от Беньо Цонев (1906). В течение на повече от десет години Вакарелийска публикува редица статии, посветени на тези евангелия и на съпоставката между тях (Vakareliyska 1993; 1994b; 1996b, 1997; 2007a; 2007b; 2013; Вакарелийска 1994). През 1996 г. тя прави възстановка на липсващите части от *Банишкото евангелие* въз основа на *Кързъновото евангелие* (Vakareliyska 1996a).

Същевременно изследователката подготвя и публикация на *Кързъновото евангелие* с подробно изследване на всички равнища. През 2008 г. излиза нейното образцово издание на този ръкопис в два обемисти тома (Vakareliyska 2008), което е принос не само към проучването на този конкретен ръкопис, но и към изследването на текста на превода на евангелския текст през Средновековието в южнославянската среда в сравнение с гръцкия текст. Първият том (962 страници) съдържа палеографско и кодикологично описание на ръкописа. Той се датира като създаден през 1354 г. въз основа на пасхалната таблица в края му. По-нататък томът съдържа наборна публикация на ръкописа. Текстът на *Кързъновото евангелие* е придружен с четения, извлечени след критически анализ от четиринадесет внимателно подбрани източника. Привлечени са представители на различни традиции на евангелския текст (апракос и тетраевангелия), от различни периоди (от X до XIV в.) и от различни книжовни центрове (западно- и източнобългарски, сръбски, староруски). Все пак акцентът пада върху южнославянската и главно върху българската традиция, а *Остромировото евангелие* е привлечено като староруски паметник, който е твърде близо до своя старобългарски протограф. Първият том включва и *index verborum* с гръцки паралели, които са много полезни за изследване на техниките на превод и промените в литературния език през Средновековието.

Вторият том (316 страници) съдържа всестранно изследване на ръкописа, отново на широк сравнителен фон. В началото авторката доказва, че *Кързъновото*, *Банишкото* и *Добрейшовото евангелие* имат общ антиграф и предлага реконструкция на този общ източник. По-нататък са разгледани детайлно собеностите, които отличават *Кързъновото евангелие* в областта на графиката, правописа, граматиката и лексиката. Специално внимание е отделено на календара на *Кързъновото евангелие*, като за сравнителна база са използвани многобройни славянски, византийски и латински източници: евангелия, апостоли, служебни минеи, типичи. В резултат от детайлния анализ на месецеслова на широк сравнителен фон изследователката достига до извода, че в основата му стои древен византийски календар, свързан с италогръцката традиция.

Задълбоченото и компетентно изследване на ръкописа на всички нива – палеография, правопис, граматика, текст и структура, дава основа за компаративен подход към средновековните славянски ръкописи на Евангелието и за нови прозрения за историята на превода, за преписването и ревизията на евангелския текст в България. Книгата предлага изчерпателен анализ на ясно дефинирано семейство от ръкописи, което прави възможно да се разгледат внимателно практиките на книжовниците и степента на тяхната намеса в текстовете. Най-красноречиви свидетелства за важноста и трайния принос на изданието и изследването на *Кързъновото евангелие* и свързаните с него среднобългарски евангелски ръкописи са благоприятните рецензии на монографията, публикувани в престижни научни периодични издания, както и връчените отличия и награди: на Асоциацията по славянски изследвания (2010), наградата за книга за славянска лингвистика AATSEEL на Американската асоциация на преподавателите по славянски и източноевропейски езици (2009) и наградата в памет на Джон Д. Бел, присъдена от Асоциацията по българистика (2009).

По-нататък Синтия Вакарелийска продължава своите изследвания върху славянските календари, като насочва своя интерес към все по-широк кръг паметници: апостоли, сборници, уставни четения. Тя публикува проучвания върху репертоара от светци в отделни славянски (преди всичко български по произход) ръкописи, като сравнява техния състав с широк кръг славянски, гръцки и латински източници. Много ценни са нейните подробни наблюдения върху репертоара от светци в *Супрасълския сборник* от X в. (Vakareliyska 2012a) и в *Бдинския сборник* от XIV в. (Vakareliyska 2019). Други нейни публикации имат за изходна точка някои синаксари (*Уставът на Великата църква*, *Неаполитанският стенен календар*) и тяхното влияние, отразено в различни славянски източници (Vakareliyska 2012b; 2013; 2015).

Синтия Вакарелийска има съществен принос не само в изследването на средновековните славянски календари, а и в осъществяването на достъпа до тях в интернет. Още през 1998 г. тя представи идеята за информативен

сайт, който да съдържа информация от славянски календари (Vakareliyska, Horissian, Pankl 1998). По-късно, въз основа на богатия материал от славянски календари, събиран от нея в продължение на десетилетия, Синтия Вакарелийска разработи в сътрудничество с Дейвид Бирнбаум проект за дигитален корпус, на който се представят славянските месецослови (<http://menology.obdurodon.org/about.php>). Данните в корпуса на Синтия Вакарелийска са извлечени от повече от сто и петдесет непубликувани средновековни славянски календара на светци, съдържащи се в ръкописи от различни жанрове (минеи, псалтири с последования, евангелия, апостоли и други), които проф. Вакарелийска изследва de visu и ръчно транскрибира от 1992 г. до 2008 г. в архиви в Русия, България и Великобритания. Трийсетте най-значими календара са достъпни онлайн като база за сравнително изследване на допълнителни източници. Те включват основни ранновизантийски календари, най-ранните съществуващи славянски календари и най-ранното известно семейство от славянски календарни ръкописи. Базата от данни, изготвена от двамата учени, показва, че много от средновековните славянски календари са съставени въз основа на два или повече различни източника, което често води до повтаряне на паметта за светците в различни или последователни дати (Vakareliyska, Birnbaum 2008).

Проектът предлага и възможност за търсене на някои от най-важните непубликувани славянски календари в сравнение с византийския типик, на който се основават българската, сръбската и руската традиция. Също така резултатите от тази работа са много полезни поради информацията за ръкописи, които засега не са лесно достъпни. Резултатите, постигнати от проф. Вакарелийска, разкриват нови хоризонти за изследвания не само във филологията (история на езика и на литературата), но и в историята на културата, религията и изкуството. Идеята за XML-базирания корпус от информация с възможност за лесен достъп и извличане оказва положително влияние в процеса на дигитализация на средновековното наследство.

Синтия Вакарелийска отдава много сили на Асоциацията по българистика в САЩ, на която е член няколко десетилетия, многократно е била неин председател (1997 – 1999, 1999 – 2001, 2009 – 2010, 2011 – 2012, 2013 – 2016) и организатор на двустранните конференции. Съставител е на сборници със статии за развоя на българистиката (2010, 2015), които очертават приоритетите на направлението в световен мащаб. Поради широтата на научните ѝ интереси и високата ѝ професионална компетентност тя често е търсена за сътрудничество и съвет както от българските членове на Асоциацията, така и от славистите в САЩ и Европа. През юни 2012 г. е удостоена с наградата на БАН за изключителния ѝ принос към българистиката и към развитието на българо-американските академични контакти в хуманитарните науки. Синтия Вакарелийска се нарежда сред най-изявените учени със съществени при-

носи в изучаването на средновековната култура и историята на славянските езици. В изследванията си тя показва стремеж към максимална обективност и детайлно разглеждане на различни аспекти на изворите и прилага нови възможности на сравнителния подход.

Желаем ѝ много здраве, нови идеи и нови книги!

**Искра Христова-Шомова,
Софийски университет „Св. Климент Охридски“
Маргарет Димитрова,
Софийски университет „Св. Климент Охридски“
Анисава Милтенова,
Институт за литература, Българска академия на науките**

Цитирана литература

Книги

The Missing Folia From the Banica Gospel: Equivalent Passages from the Curzon Gospel, with Annotations. – *Палата книгописнага*, 30, 1996, 50–177 (monograph published as long article).

The Curzon Gospel. Vol. I: An Annotated Edition (961 pp.), vol. II: A Linguistic and Textual Introduction (316 pp.), Oxford: Oxford University Press, 2008.

Съставител на сборници

1. Miltenova, Anissava & Cynthia Vakareliyska, eds. Bulgarian-American Dialogues/ Българо-американски диалози. Proceedings of the Eighth Joint Meeting of Bulgarian and North American Scholars, Varna, Bulgaria, June 13 – 15, 2008 and of the Seventh Joint Meeting of Bulgarian and North American Scholars, Columbus, Ohio, USA, October 9 – 12, 2003, Sofia: Prof. Marin Drinov Academic Publishing House, 2010.
2. Flier, Michael S., David J. Birnbaum & Cynthia M. Vakareliyska, eds. Philology Broad and Deep: In Memoriam Horace Grey Lunt. Bloomington, Indiana: Slavica, 2014.
3. Anissava Miltenova, Cynthia Vakareliyska, & Christine Holden, eds. Rethinking the Past – Looking to the Future: Proceedings of the Ninth Joint Meeting of Bulgarian and North American Scholars, Eugene, Oregon, May 31 – June 1, 2012. Institute for Literature, Bulgarian Academy of Sciences. Sofia: Boyan Penev, 2015.
4. Alexander Kulik, Catherine Mary MacRobert, Svetlina Nikolova, Moshe Taube & Cynthia M. Vakareliyska, eds., The Bible in Slavic Tradition. Boston: Brill, 2016.

Статии и студии

1. Vakareliyska, C. Deep-structure subjects and rule ordering in the speech of a Bulgarian aphasic. – *Harvard Studies in Slavic Linguistics*, I, 1990, 44–74.
2. Вакарелийска, С. Дълбокият подлог в българския език: тенденции в речта на един болен с акустико-мнестическа афазия. – *Съпоставително езикознание*, XVI, 1991, 3, 31–39.
3. Vakareliyska, C. A Preliminary Comparison of the Curzon and Banitsa Gospels. – *Oxford Slavonic Papers*. New Series. XXVI, 1993, 1–39.
4. Вакарелийска, С. Съвпадения и разлики в текста и в месецослова на два близки евангелски ръкописа: Кързоновото (Видинското) и Банишкото евангелие. – *Palaeobulgarica*, XVIII, 1994, No 1, 58–67.
5. Vakareliyska, C. A Model for the Dative/ Accusative Opposition in Slavic Languages Based on Data from Aphasia. – *Съпоставително езикознание*, 1994, 3–4, 7–16.
6. Vakareliyska, C. The Missing Folia from the Banica Gospel: Equivalent passages from the Curzon Gospel, with Annotations. – *Полата кънигописнага*, 30 (1996), 50–177.
7. Vakareliyska, C. The Textology of the Curzon Gospel. – In: V. Friedman, M. Belyavski-Frank (eds.). *Gedenkschrift in Honor of Professor Zbigniew Goląb*. Chicago, 1996, 394–416.
8. Vakareliyska, C. Twin Serbian Menologies. – *Die Welt der Slawen*, 42, 1997, 137–149.
9. Vakareliyska, Horissian, Pankl 1998: Vakareliyska, C., K. Horissian, H. Pankl. A Computer Collation of Medieval Slavic Menologies. – *Palaeobulgarica*, XXII, 1998, No. 2, 14–25. 1301.
10. Vakareliyska, C. Parallels between thw Savvina Kniga and Curzon Gospel Versions of the Walking on Water Lection. Mt. 14:22–34. – *Palaeoslavica*, XV, 2007, 1, 340–344.
11. Vakareliyska, C. On –Ѣ, –А, –А, –Ѣ Vowel Letter Alternation in the Curzon Gospel. – *Balkan Linguistics/ Linguistique Balkanique*, XLVI, 2007, 2–3, 219–241.
12. Vakareliyska, C. A typology of Slavic menology traditions”, in David Bethea and Christina Y. Bethin, eds., *American Contributions to the XIVth International Congress of Slavists (Ohrid 2008)*. Vol. I: *Linguistics*. Bloomington: Slavica 2008, 227–44.
13. Vakareliyska, C., D. Birnbaum. A Computerized Database of Medieval Slavic Gospel Menologies. – In: *Слово: към изграждане на дигитална библиотека от южнославянски ръкописи. Доклади от международната конференция, 21–26 февруари, 2008*, София, България. Ред. Х. Миклас, А. Милтенова. София: Институт за литература, 2008, 220–226.
14. Vakareliyska, C. Western Bulgarian or Macedonian? The Dobrejšo Gospel (XIII c.). – *Slovo* (Uppsala), 50, 2010, 13–26.
15. Vakareliyska, C. Archaic Constantinople Typikon Commemorations in the Menologion to Apostolus Dečani-Crkolez No 2. – *Palaeobulgarica*, XXXVI, 2012, No 3, 92–103.

16. Vakareliyska, C. Shared Orthographic patterns in the Curzon and Vratsa Gospels. – In: M.S. Flier, C. Betin eds. *American Contributions to the 15th Congress of Slavists (Minsk 2013)*. Bloomington: Slavica, 2013, 145–162.
17. Vakareliyska, C. The preservation of the Synaxarion to the Constantinople Typikon in the medieval Bulgarian calendar tradition. – *Старобългарска литература*, 45–46, 2013, 144–164.
18. Vakareliyska, C. The Neapolitan Wall Calendar from a medieval Slavic perspective. – *Scripta & e-Scripta*, 14–15, 2015, 131–152.
19. Vakareliyska, C. Relationships between the Greek Prologue of 1295 and nine South and East Slavic calendars. – In: *Vis et sapientia: Studia in honorem Anisavae Miltenovae. Нови извори, интерпретации и подходи в медиевистиката*. София, 2016, 350–394.
20. Vakareliyska, C. Assignment of Saints to Calendar Dates in Bdinski Sbornik. – In: *Sapere aude. Сборник в чест на проф. дфн Искра Христова-Шомова*. София, 2019, 323–339.

**Искра Христова-Шомова, Софийски университет „Св. Климент Охридски
Маргарет Димитрова, Софийски университет „Св. Климент Охридски
Анисава Милтенова, Институт за литература, Българска академия на науките**

Катрин Мери Макробърт на 70 години

Катрин Мери Макробърт е дългогодишен преподавател по руска и славянска филология в Оксфордския университет и понастоящем е *Emeritus Fellow* на колежа „Лейди Маргарет Хол“ и асоцииран старши изследовател в колежа „Съмървил“. Основните ѝ научни интереси се простират в полето на историческата и сравнителната граматика на славянските езици и средновековните славянски преводи от гръцки. Голяма част от нейните научни дирения и публикации са посветени на текстовата традиция на славянския Псалтир – област, в която проф. Макробърт е утвърден авторитет.

Въпросите на старославянската граматика, особено тези, засягащи спецификите и развитието на глаголната система, както и въпросите на езиковите взаимовлияния са неизменна част от академичните ѝ дирения – като се започне от нейната дисертация и ранните ѝ публикации върху историята на българския синтаксис (1981, 1982 и др.) и се стигне до наскоро излезлите от печат нейни наблюдения по проблеми на глаголната система в ранния църковнославянски (2021). Своеобразно признание за нейната експертиза на палеославист са съставените от нея езиковедски статии за престижни енциклопедични издания (1988, 1994, 2005). Като талантлив лингвист тя предлага надеждни методологии (2012) и нови подходи към общоприети в науката тези, както показва например нейният анализ върху класическата старобългарска *Азбучна молитва*, който води до убедително реконструиране на състава на глаголическата азбука, донесена от Моравия в България през 80-те години на IX в. (2019).

По-голямата част от публикациите на проф. Макробърт са посветени на историята на славянския превод на най-четената през Средновековието библейска книга – Псалтира. Приносите ѝ в тази област са безспорни, обхващат разнообразни аспекти на проучване и осветляват редица въпроси, свързани с изучаване на различните етапи от битуването на Псалтира в славянска среда. Усилията на Макробърт са насочени към идентифициране на отделните версии и редакции и изясняване на релевантните методологически подходи при тяхното разграничаване (1991, 1993, 1995, 1997, 1998, 2005, 2006, 2010), към установяването на гръцките варианти на псалтирния текст, използвани от славянските преводачи (1990). Занимават я общи проблеми на превода и трансмисията на текста в различните славянски традиции, текстологичните съотношения между богослужебните и тълковните псалтири и техните редакции (1993, 2005), както и едиционните принципи за електронно представяне на псалтирни преписи (1995). Друга важна насока в изследователската ѝ работа е детайлното проучване на отделни ключови свидетели на славянския Псалтир – добре известни в науката или пък по-малко или напълно неизслед-

вани свидетели. Сред ръкописите, на които тя обръща специално внимание, са глаголическите Синайски псалтир и Псалтирът на Димитър (2016, 2018), Печкият псалтир № 68 (1989 и др.), Михановичевият псалтир (2016), Атинският псалтир (2016), босненският Хвалов псалтир (2012, 2013), хърватският глаголически Оксфордски псалтир (1994, 2000) и други.

Проучванията ѝ на отделни преписи се основават на задълбочен разбор на начина, по който е съставено дадено копие, внимателен анализ на правописните му особености, обяснения на грешките на преписвачите и на поправките, нанесени от читателите. Солидните ѝ филологически познания се допълват от уменията ѝ да открива значимите кодикологически и палеографски особености на всеки един ръкописен свидетел и задълбочено разбиране на литургическите практики и самостоятелното молитвено четене, за които е била предназначена Книгата на псалмите. Изучавайки литургичните аспекти на употребата на Псалтира, Мери Макробърт обръща внимание и на традицията на някои небиблейски текстове, които намират място в богослужебните псалтири (1991, 1992, 2009, 2000). От погледа ѝ не убягват любопитни моменти в работата на преписвачите, което добавя живителна нотка в иначе строго научния подход за реконструиране на портретите на средновековните книжовници. Наред със солидните анализи и заключения върху установяването на различните редакции на славянския Псалтир, Мери Макробърт никога не пропуска да вземе под внимание факта, че копистите често записват текста по памет, което е и една от причините за голямото разнообразие на текста в различните преписи. Освен за очертаване на образите на книжовниците, тя прилага своите лингвистични и филологически анализи и на контекстуалното ниво на историко-културните условия през съответната епоха (2015, 2018, 2021).

Богатият ѝ опит в проучването на славянския Псалтир я превръща в най-търсен и незаменим участник в големи научни инициативи, сред които трябва да бъде отбелязано нейното съавторство в наскоро публикуваното текст-критично издание на Псалтира на Димитър (2021), както и участието ѝ в проекта по изданието на Радомировия псалтир, предприето от братството на Зографския манастир.

Приносите на проф. Макробърт разкриват един изцяло посветен на научното изследване брилянтен учен, който притежава таланта да споделя и представя с лекота своите знания и открития. И тя го постига не само чрез своите публикации, но и като вдъхновяващ преподавател, оратор и събеседник – винаги с неизменна усмивка и проникателен поглед, пълен с въпроси. Да ѝ пожелаем здраве и още дълги години плодотворни дирения, от които да се завръща с открити за нас тайни от необятната вселена на старите ръкописи!

**Дилиана Радославова, Институт за литература,
Българска академия на науките
Елисавета Мусакова,
Академия за изобразителни изкуства**

Библиография

Монографии

- The decline of the infinitive in Bulgarian*. Thesis for the degree of Doctor of Philosophy. Oxford, Somerville College, 1981.
- Psalterium Demetrii Sinaitici. 2: monasterii sanctae Catharinae codex slav. 3/N, adiectis foliis medicinalibus*. Ed. H. Miklas, C. M. MacRobert, A. N. Sobolev et al. Vienna: Holzhausen, 2021.

Статии и студии

1. The Balkan Type of Linguistic Contact. – *Papers in Slavonic Linguistics*, 1, University of Aston, 1982, 141–162.
2. Syntactic Differentiation in the Bulgarian Documents of Fourteenth- and Fifteenth-Century Wallachia. – *Oxford Slavonic Papers, n.s.*, 16, 1983, 10–32. [същото и на български в *Език и литература*, 38, 1983, 4, 35–52.]
3. Foreign, naturalized and native syntax in Old Church Slavonic. – In: *Transactions of the Philological Society*, 1986, 142–166.
4. Two for the Price of One: the Psalter MS Peć 68. – *Oxford Slavonic Papers, n.s.*, 22, 1989, 1–33.
5. The Greek Textological Basis of the Early Redactions of the Church Slavonic Psalter. – *Palaeobulgarica*, 14, 1990, 2 1990, 7–15.
6. The Systems of Supplementary Penitential Texts in the Psalter MSS Peć 68, Belgrade 36 and Pljevlja 80. – *Oxford Slavonic Papers, n.s.*, 24, 1991, 1–22.
7. What is a Faithful Translation? Changing Norms in the Church Slavonic Version of the Psalter. – *The Slavonic and East European Review*, 69, 1991, 3, 401–417.
8. Two Lykewake Psalters: the MSS Västerås/UUB5/UUB6 and Jaroslavl' 15482. – *Scando-Slavica*, 38, 1992, 108–127.
9. A Missing Link in the Early Tradition of the Church Slavonic Psalter (the Tolstoy, Sluck, Eugenius and Vienna Psalters and MS 34 of the Moscow Synodal Typography. – *Wiener slavistisches Jahrbuch*, 29, 1993, 57–81.
10. Translation is Interpretation: Lexical Variation in the Translation of the Psalter from Greek into Church Slavonic up to the 15th Century. – *Zeitschrift für slavische Philologie*, 53, 1993, 2, 254–284.
11. The Textual Tradition of the Oxford Serbian Psalter MS e Mus 184. – *Полата къногoписънага*, 21–22, 1994, 146–154.
12. A TEI view of MS Peć 68. – In: *Computer Processing of Medieval Slavic Manuscripts, Proceedings, First International Conference, 24 – 28 July, 1995, Blagoevgrad, Bulgaria*, Sofia, 1995, 79–88.
13. Problems in the study of the 'Athonit' redaction of the Psalter in South Slavonic manuscripts. – In: *Studies of Medieval South Slavic Manuscripts. Proceedings of the 3rd International Hilandar Conference held from March 28 to 30, 1989*. Belgrade, 1995, 195–213.
14. The classificatory importance of headings and liturgical directions in Church Slavonic psalters of the 11th–15th centuries. – *Byzantinoslavica*, 57, 1996, 156–181.

15. Какав је био псалтир српских средњовековних књижевника? – В: *Српска књижевност и Свето писмо* (Научни састанак слависта у Вукове дане, 26.1) Београд, 1997, 25–32.
16. The historical significance of the Frolov Psalter (Russian National Library, F.п.I.3). – *Die Welt der Slaven*, 42, 1997, 34–46.
17. Church Slavonic. – In: *The Encyclopedia of the Languages of Europe*. Oxford: Blackwells, 1998, 85–87.
18. The Textual Tradition of the Church Slavonic Psalter up to the Fifteenth Century, in *Interpretation of the Bible*. Ljubljana–Sheffield, 1998, 921–942.
19. What was the izvod Svetogorski? – In: *Русь и южные славяне. Сборник статей к 100-летию со дня рождения В. А. Мошина (1894–1987)*. Санкт Петербург, 1998, 272–283.
20. In search of a Canon: the dissemination in 14th-century East Slavonic manuscripts of prayers and hymns attributed to Kirill of Turov. – *Slavica Bergensia*, 2, 2000, 175–195.
21. The linguistic and textual peculiarities of the Glagolitic psalter auctioned at Christie's on 3 June 1998. – *Palaeobulgarica*, 24, 2000, 2, 3–39.
22. The Linguistic Basis of Textual Segmentation in Serbian Church Slavonic Sources of the 14th – 15th centuries. – *Oxford University Working Papers in Linguistics, Philology and Phonetics*, 7, 2002, 207–224.
23. The compilatory Church Slavonic catena on the Psalms in three East Slavonic manuscripts of the fifteenth and sixteenth centuries. – In: *CyrilloMethodiana 2005 ad honorem Zdeňka Ribarova et Ludmila Pacnerová*. (Slavia, 74: 2–3) Prague, 2005, 213–238.
24. 'Church Slavonic' and 'Old Church Slavonic'. – In: *The Encyclopedia of Language and Linguistics*. 1st ed. Oxford – New York, Pergamon / Aberdeen University Press, 1994. 2: 554–555; 5: 286–288; 2nd ed. Boston: Elsevier, 2005, 2: 417–418, 9: 21–22.
25. On the Problems of Identifying a Preslav Redaction of the Psalter. – In: *Studia in honorem professoris Angelinae Minčeva*. (Acta palaeoslavica, 2) Sofia, 2005, 39–46.
26. The variable treatment of clitics in 14th-century South Slavonic psalter translations. – В: *Многократните преводи в јужнославянското средновековие. Доклади от меѓународната конференција. Софија, 7–9 јуни 2005 г.* Софија, 2006, 373–396.
27. Alphabetic suspension in Glagolitic and Cyrillic manuscripts. – *Slovo*, 56–57, 2007, 319–332.
28. On the role of memory and oral tradition in the early transmission of the Church Slavonic psalter text. – В: *Христијанска агиологија и народни вјарвања. Сборник в чест на ст.н.с. Елена Коцева*. Софија, 2008, 340–355.
29. A Hymnographical Curiosity: Troparia Composed for the Psalter. – In: *Bibel, Liturgie und Frömmigkeit in der Slavia Byzantina. Festgabe für Hans Rothe zum 80. Geburtstag* (Studies on Language and Culture in Central and Eastern Europe, 3). Munich – Berlin: Verlag Otto Sagner, 2009, 243–266.
30. The impact of interpretation on the evolution of the Church Slavonic psalter text up to the fifteenth century. – In: *Congress Volume Ljubljana 2007* (Supplements to Vetus Testamentum, 133). Leiden – Boston: Brill, 2010, 423–440.
31. "Remember me in your prayers": Reading the Church Slavonic Psalter as an act of commemoration. – In: *Aspects of the Performative in Medieval Culture*. (Trends in Medieval Philology, 18) Berlin — New York: De Gruyter, 2010, 39–59.

32. The textual peculiarities of the Luck Psalter of 1384 (Acquisti e Doni MS 360, Biblioteca Medicea Laurenziana, Florence). – *Ricerche Slavistiche, n.s.*, 8 (54), 2010, 101–125.
33. Slavonic Manuscripts at Sinai. – In: *St Catherine's Monastery at Mount Sinai: Its Manuscripts and their Conservation. Papers given in memory of Ihor Ševčenko*. Saint Catherine Foundation, 2011, 61–68.
34. On Using P. A. Gil'tebrandt's *Spravočnyj i Ob'jasnitel'nyj Slovar' k Psaltiri*. – In: *Schnittpunkt Slavistik. Ost und West im wissenschaftlichen Dialog. Festgabe für Helmut Keipert zum 70. Geburtstag*. 1. *Slavistik im Dialog – einst und jetzt*. Bonn, 2012, 473–482.
35. Pogovor. – In: *Bosanski Psaltir iz zbornika Hvala Krstjanina*. (Forum Bosnae, 60/12) Sarajevo, 2013, 263–282. [shorter English version: How well did Hval know the Psalter? v *Bosanskohercegovački slavistični kongres. Zbornik radova*. 1. *Lingvistika*. Sarajevo, 2012, 109–117.]
36. The linguistic peculiarities and textological importance of the Novgorod antiphonal psalters. – *Slovene*, 2, 2013, 2, 31–51.
37. The competing use of perfect and aorist tense in Old Church Slavonic. – *Slavia*, 82, 2013, 4, 387–407.
38. The problem of the negated imperative in Old Church Slavonic. – В: *Miklosichiana Bicentennialia*. Зборник у част двестоте годишнице рођења Франца Миклошича. Београд, 2013, 277–291.
39. On the headings and marginal notes in the two Glagolitic psalter manuscripts in S. Catherine's Monastery on Mount Sinai. – In: *Philology Broad and Deep: In Memoriam Horace Gray Lunt*. Bloomington, IN: Slavica, 2014, 175–185.
40. Maximos the Greek: Imprisoned in Polemic. – In: *Polemic. Language as Violence in Medieval and Early Modern Discourse*. Ashgate, 2015, 165–180.
41. The place of Dimitri's Psalter (MS Sinai 3N) in the early transmission of the Church Slavonic Psalter. – In: *The Bible in the Slavic Tradition*. (Studia Judaeslavica, 9) Leiden – Boston: Brill, 2016, 89–106.
42. The place of the Mihanović Psalter in the fourteenth-century revised versions of the Church Slavonic Psalter. – *Studia Ceranea*, 6, 2016, 75–99.
43. The enigmatic Athens Psalter (Greek National Library, MS 1797). – In: „Слова и золота възь”. *Сборник статей памяти В. М. Загребина (1942 – 2004)*. Санкт Петербург, 2016, 273–281.
44. Maksim Greek in linguistic context, in *Latinitas in the Slavic World*. (Specimina Philologiae Slavicae, 192). Berlin: Peter Lang, 2018, 173–205.
45. Re-evaluating the *Psalterium Sinaiticum*: the limitations of internal reconstruction as a text-critical method. – In: *Habent sua fata libelli, Poznańskie Studia Slawistyczne*, 14, 2018, 149–167.
46. Methodological implications of Nahtigal's remarks on the Acrostich Prayer. – In: *Rajko Nahtigal in 100 let slavistike na Universi v Ljubljani*. (Slavica Slovenica, 5) Ljubljana, 2019, 111–123.
47. A Church Slavonic adaptation of the calendar in stichera by Christopher of Mitylene. – *Byzantinoslavica*, 77, 2019, 1–2, 76–98.

1869

48. Observations on the Liturgical Psalter in MS Canon. Liturg. 172 (Bodleian Library, Oxford). – *Slovo*, 70, 2020, 77–91.
49. Present events: the interaction of verbal aspect and non-past tense in early Church Slavonic.– In: *Medieval Temporalities. The Experience of Time in Medieval Europe*. Cambridge, 2021, 159–182.
50. The Greek Source of Maksim Greek’s Church Slavonic catena on the Psalms. – В: *Лингвистическое источниковедение и история русского языка*. (Труды Института русского языка им. В. В. Виноградова, 26) Москва, 2021, 223–232.

Йоханес Райнхарт на 70 години

Професор Йоханес Райнхарт е един от най-видните представители на палеославистиката, автор на над 100 статии и студии, откривател на неизвестни славянски текстове, неуморим изследовател на славянското ръкописно наследство, изтъкнат специалист по етимология.

Роден е на 2 март 1951 година във Виена, където се дипломира, защитава докторска дисертация и преподава. Със своята ерудиция и прецизност проф. Райнхарт, ученик на видния учен Франтишек Мареш, е типичен представител на прочутата виенска славистика, чиито основи бяха поставени от големия славист Ватрослав Ягич.

Също като своите учители и предшественици Йоханес Райнхарт има широки интереси в областта на палеославистиката, като съчетава чисто лингвистични проучвания с комплексни изследвания върху различни славянски паметници. Той е един от малцината учени, които познават еднакво добре средновековната източнославянска и южнославянска ръкописна традиция, кирилското и глаголическото ръкописно наследство.

Проф. Райнхарт се обръща често към въпросите на старобългарския и българския език в своите лекции. Той води дълги години основните курсове и упражнения по старобългарски език във Виенския университет. В други лекции той широко използва данните от старобългарския и българския език. Това са курсове и упражнения като: „Праславянска граматика“, „Историческо словообразуване в славянските езици“, „Славянският глагол“, „Сравнителна славянска морфология“, „Исторически синтаксис на славянските езици“, „Историческа семантика“, „Славянската етногенеза“, „Славянски езици и народи“, „Заемки в южнославянските езици“, „Славянските съществителни“, „Славянските езици“. Данните от старобългарските, среднобългарските и новобългарските текстове и литература намират своето място в курсове като: „Славянските преводи на Библията“, „Апокрифната литература при славяните“, „Славянските еретически движения“. Неговите курсове се отличават с прецизни съпоставителни наблюдения, както е при лекциите на тема „Богомили, патарени и хусити“ и „История на славянските секти“. Широките интереси и енциклопедичните познания на Райнхарт му позволяват да направи и обзор на развитието на славянското езикознание с привличането на най-важните имена от българската славистика в курса му „Увод в славянското езикознание“.

Преподавател с широки научни интереси и задълбочена подготовка, той е научен ръководител на десетки дипломни и докторантски работи. Той помага като академичен наставник през последните 15 години на редица български докторанти като: Анета Димитрова, Иван Илиев, Иван Петров,

Ирина Кузидова, Явор Милтенов, както и на студенти от Факултета по славянски филологии. Проф. Райнхарт е редовен участник в научните форуми, организирани от Катедра „Кирилометодиевистика“ и самият той винаги радушно приема изследователите от Софийския университет на научни прояви, организирани от Института по славистика на Виенския университет. В това интензивно преподавателско и научно сътрудничество той се отличава с уменията да отделя изключително внимание на младите изследователи, да ги насочва умело методически към различни възможни интерпретации на изворите, да ги формира у тях критически усет.

Приносите на Йоханес Райнхарт в палеославистиката са многостранни, като се открояват неговите значителни постижения в изследването и публикуването на глаголически паметници, свързани както с най-ранната глаголическа старобългарска традиция, така и по-късно запазените хърватски и чешки извори. Той е отличен познавач на старите славянски текстове от всички жанрове – библейски, апокрифни, литургически, агиографски. Това, което отличава неговите проучвания, е точното характеризиране на различни техни особености и контекстуализирането им в средновековната европейска и славянска книжнина.

Основните му изследвания са посветени на връзките между най-ранните кирилометодиевски и старобългарски преводи и техните следи в хърватската глаголическа традиция. Той пръв открива, че хърватският глаголически паметник от XII век, Башчански пергаментни фрагменти, които съдържат Мат. 26: 37–48, свидетелства, че хърватските глаголаши са започнали сравнително рано да редактират в съответствие с кирило-методиевските новозаветни преводи, направени от гръцки. Така също той установява, че тази редакция не е изолирана, а промените в Башчанските листи съвпадат с обичайния текстологичен и езиков облик на перикопата в реформираните францискански мисали, известни като Мисали по закона на Римския двор. Като сравнява голям корпус от хърватски глаголически мисали с български глаголически и кирилски евангелия и с кирилски апостоли, за които се смята, че пазят ранния превод, Йоханес Райнхарт разкрива как хърватските глаголаши са редактирали ранния превод на евангелския и апостолския текст, направен от гръцки. Освен новозаветните текстове той изследва и старозаветни четива в хърватските глаголически ръкописи и тяхното отношение към старобългарския и латинския. Например в една кратка статия той говори за двата основни текстологични варианта на перикопата от Даниил в двете групи хърватски мисали и бревиари: северна (по-архаична) и южна (по-нова).

Значителни са приносите на проф. Райнхарт и в изследване на кирилското ръкописно наследство. Още в своята докторска дисертация, посветена на славянския превод на Беседите на Григорий Велики, той демонстрира типичните и за по-нататъшната му работа изследователски качества: прецизност и акуратност при излагане на материала, проникателност при ана-

лиза, широка ерудиция и уважение към чуждото мнение. На този корпус от текстове той посвещава редица свои публикации, като го изследва от различни аспекти: лексикален, синтактичен, стилистичен, текстологичен. Ученият разширява изследванията си върху славянските преводи на Григорий Велики, като продължава делото на своя учител Фр. Мареш върху проучването на Диалозите на св. Григорий, известни като Римски патерик. Въз основа на детайлен анализ на отделните преписи той определя броя на преводите и предлага текст-критична стема на разпространението на най-ранния превод на тази книга. Изводите си той аргументира със задълбочен езиков анализ, при който показва редица грешки на преводача, които са резултат от неразбиране на гръцкия текст.

Австрийският учен има приноси и за изследването на славянските църковно-юридически текстове. Неговият анализ на библейските цитати в Синтагмата с 50 титула показва, че старобългарският превод следва гръцкия текст на библейските цитати, който в редица случаи се различава от текста в Септуагинта.

Проф. Райнхарт е един от най-добрите познавачи на славянското ръкописно наследство, учен, който неуморно открива, анализира и публикува неизвестни славянски текстове. Благодарение на него влязоха в научно обращение старобългарският превод на Словото на св. Йоан Златоуст преди заточение, старобългарският превод на Житието на Симеон Юродиви, старобългарският превод на Хомилията на Симеон Месопотамски, вторият славянски превод на Историческата палея, среднобългарският превод на Апокрифа за Йосиф и Асенета. Неговите лингвистични и текстологични анализи са съществен принос не само в изследването на конкретните текстове, а и за историята на славянските езици. Австрийският учен е вещ специалист в областта на историята на средновековната славянска лексика, както южнославянската (българска, сръбска и хърватска), така и руската. Лингвист по призвание, Йоханес Райнхарт е известен и със своите етимологични анализи, на които посвещава специални статии или ги включва в комплексни изследвания на конкретни текстове. Неговите приноси в областта на етимологията се простират от праславянски, през старобългарски и прабългарски до славянските езици от всички езикови групи: хърватски, чешки, руски.

Проф. Райнхарт е също автор на обобщаващи публикации, в които разглежда въпроси от историята на славянските езици, както и общи проблеми на индоевропейските и на ностратическите езици.

Трудовете на проф. Райнхарт са написани с много компетентност и ерудиция, с всестранен и задълбочен анализ на изследвания материал, с прецизност и акуратност. Той никога не предлага прибързани изводи, винаги аргументира твърденията си и често сам посочва възможните аргументи срещу предположенията си. Отнася се с уважение към чуждото мнение

и към постиженията на другите изследователи, но същевременно е силно критичен и към себе си, и към другите и не пести критиките към колегите си както в статиите си, така и в многобройните рецензии, написани винаги с лично отношение към разглежданата проблематика.

За своята научна и преподавателска дейност в областта на славянската медиевистика през 2021 г. проф. Йоханес Райнхарт бе удостоен със званието „почетен доктор“ (doctor honoris causa) на Софийския университет „Св. Климент Охридски“.

**Искра Христова-Шомова, Маргарет Димитрова, Андрей Бояджиев
Катедра „Кирилометодиевистика“, ФСФ, Софийски университет**

За проф. Йоханес Райнхарт

Бояджиев, Андрей. Райнхарт, Йоханес. – В: *Кирило-Методиевска енциклопедия*. Ред. Л. Грашева, 3. София: БАН, 2003. 433–436.

Димитрова, Маргарет и Искра Христова-Шомова. Йоханес Райнхарт на 60 години. – *Българистика* 23, 2011. 92–104.

Христова-Шомова, Искра. Достоен продължител на традициите на виенската славистика: Йоханес Райнхарт на 60 години. – *Palaeobulgarica / Старобългаристика* 35, 2011, 3. 125–131.

Избрана библиография на проф. Йоханес Райнхарт

Студии, статии, рецензии

1. Methodisches zu den lexikalischen Bohemismen im Tschechisch-Kirchenslavischen am Beispiel der Homilien Gregors des Großen. – *Wiener Slavistisches Jahrbuch* 26, 1980. 46–102.
2. Altkirchenslavisch съ/си redivivum. – *Wiener Slavistisches Jahrbuch* 27, 1981. 59–62.
3. Rekonstruktion des Archetypus der altkirchenslavischen Übersetzung der Dialoge Gregors des Großen auf der Grundlage zweier russisch-kirchenslavischer Handschriften des 16. Jahrhunderts. – In: W. Meid, H. Schmeja (Hrsg.), *Philologie und Sprachwissenschaft. Akten der 10. Österreichischen Linguistentagung*. Innsbruck: Institut für Sprachwissenschaft, 1983. 255–266.
4. Восточнославянское влияние в древнесербской Кормчей. – В: *Венские доклады к IX международному съезду славистов в Киеве*. Wien: Institut für Slavistik, 1983, 1–80.
5. Ein vernachlässigter Textzeuge des kirchenslavischen „Römischen Paterikons“. – In: J. Reinhart (Hrsg.), *Litterae slavicae medii aevi. Festschrift für F.V. Mareš zum 60. Geburtstag*. München: Otto Sagner, 1985. 275–297.
6. I cimeli glagolitici della letteratura paleoslava. – In: *Tre alfabeti per gli Slavi*. Roma, 1985, 24–35. (c F.V. Mareš).

7. Die „Dialoge“ Gregors des Großen in der kirchenslavischen Literatur. – *Österreichische Osthefte* 27, 1985, 2. 231–249.
8. Une figure stylistique dans la traduction vieux-slave des Homélie sur les Évangiles de Grégoire le Grand en comparaison avec les textes scripturaires. – In: J. Fontaine, R. Gillet, S. Pellistrandi (eds). *Grégoire le Grand. Chantilly, Centre culturel Les Fontaines 15–19 septembre 1982*. Paris: Édition du CNRS, 1986. 597–606.
9. The Sapiaiental Collection in the Croatian Glagolitic Missal. – In: *Proceedings of the Ninth World Congress of Jewish Studies*, Division D, Volume I (Hebrew and Jewish Languages — Other Languages). Jerusalem: World Union of Jewish Studies, Magnes Press, Hebrew University, 1986. 77–84.
10. Gab es ein urslavisches Wort *zъmja*? – *Die Sprache* 32, 1986, 1. 58–62.
11. Über den Ursprung des adjektivischen Wortbildungstyps *-telъnъ* im Kroatisch-Kirchenslavischen. – *Wiener Slavistisches Jahrbuch* 32, 1986. 65–70.
12. Nejstarší doklad stč. *Luňák*. – *Listy filologické* 110, 1987. 1, 40–41.
13. Holzwege der nostratischen Sprachwissenschaft. – In: Christian Zinko (Hrsg.), *Akten der 13. Österreichischen Linguistentagung*. Graz: Leykam, 1988. 275–285.
14. Райнхарт, Й. и А. А. Турилов. Будапештский глаголический отрывок: древнейший славянский список Жития Симеона Столпника. – *Slovo* 39–40, 1989–1990. 37–44.
15. (Рец.) Etymologický slovník jazyka staroslověnského. 1. Úvod, zkratky, *A–blagъ*, Praha 1989. – *Wiener Slavistisches Jahrbuch* 36, 1990, 246–252. (с Н. Eichner).
16. (Рец.) О. Kronsteiner, Житие владжендаго Медодиа архиепискоупа моравьскадаго / Das Leben des hl. Method, des Erzbischofs von Sirmium, Salzburg 1989. – *Wiener Slavistisches Jahrbuch* 36, 1990. 252–260.
17. (Рец.) Etymologický slovník jazyka staroslověnského. 2. *blagъ—dělo*, Praha 1990. – *Wiener Slavistisches Jahrbuch* 37, 1991. 237–242. (Н. Eichner).
18. (Рец.) Н. Trunte, *Словѣньскыи языкъ*. Ein praktisches Lehrbuch des Kirchenslavischen in 30 Lektionen. Band 1: Altkirchenslavisch, München 1990. – *Wiener Slavistisches Jahrbuch* 37, 1991. 255–260.
19. Die Geschichte des slawischen sigmatischen Aorists. – In: R. Beekes, A. Lubotsky, J. Wietenberg (Hrsg.). *Rekonstruktion und relative Chronologie. Akten der VIII. Fachtagung der Indogermanischen Gesellschaft (Leiden, 31. August – 4. September 1987)*. Innsbruck: Institut für Sprachwissenschaft, 1992. 367–381.
20. Zum urwestslavischen Verbum. – *Wiener slavistischer Almanach* 30, 1992. 287–327.
21. (Рец.) A. R. Corin, *The New York Missal: A Paleographic and Phonetic Analysis*. Columbus, 1991 (UCLA Slavic Studies, vol. 21). – *Wiener Slavistisches Jahrbuch* 39, 1993. 225–233.
22. Aksl. сурина – *сърпѣ*. – *Slavia* 63, 1994. 173–176.
23. Извлечения из Бесед на Евангелие Григория Двоеслова в Изборнике XIII века. Текстологические наблюдения. – *Пошта књигописњая* 25–26, 1994. 129–145.
24. (Alt)kirchenslavisch *tetegъ* ‘Sänfte’. – *Wiener Slavistisches Jahrbuch* 41, 1995. 135–142.
25. Zur Quellenkunde von Miklosichs *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum*: die Dezembermenäe der Österreichischen Nationalbibliothek (cod. Vindob. slav. 33). – *Wiener slavistisches Jahrbuch* 41, 1995. 193–197.

26. (Рец.) Brižinski spomeniki. Znanstvenokritična izdaja, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Razred za filološke in literarne vede, Dela 39), Ljubljana 1993. – *Südostforschungen* 54, 1995. 406–412.
27. (Рец.) Etymologický slovník jazyka staroslověnského, 3: dělo — gospodь, Praha 1992, S. 129–192; 4: gostь — istonšti, Praha 1994, S. 193–252 + I–IV; 5: istopiti se — kleti, Praha 1995. – *Wiener slavistisches Jahrbuch* 41, 1995. 274–282 (c H. Eichner).
28. (Рец.) Vesna Badurina-Stipčević, Hrvatskoglagojska legenda o svetom Pavlu pustinjaku, Zagreb 1992 (Znanstvena biblioteka hrvatskog filološkog društva, 22), 127 S. – *Zeitschrift für Slavische Philologie* 55, 1995–1996, 1. 213–218.
29. (Рец.) Etymologický slovník jazyka staroslověnského, 6: kleti — kudit, Praha 1996. – *Wiener slavistisches Jahrbuch* 42, 1996. 300–303 (c H. Eichner).
30. (Рец.) Древнерусская грамматика XII–XIII вв., Москва 1995. – *Wiener slavistisches Jahrbuch* 42, 1996. 303–307.
31. (Рец.) M. Eggers, Das Erzbistum des Method. Lage, Wirkung und Nachleben der kyrillomethodianischen Mission, München 1996. – *Wiener slavistisches Jahrbuch* 42, 1996. 292–300.
32. Zwischenslavische Übersetzungen im Mittelalter. – *Wiener Slavistisches Jahrbuch* 43, 1997. 189–203.
33. (Рец.) Etymologický slovník jazyka staroslověnského, 7: kudit — luna, Praha 1997. – *Wiener slavistisches Jahrbuch* 43, 1997. 297–300 (c H. Eichner).
34. Peryfrastyczne wyrażenie zaprzeczonego trybu rozkazującego w języku cerkiewno-słowiańskim: *ne brězi* + bezokolicznik. – In: Krystyna Szcześniak, Halina Wątróbska (red.), *Tematy. Księga jubileuszowa w 70. rocznicę urodzin profesora Leszka Moszyńskiego* (Sławistyka 9). Gdańsk: Wydaw. Uniwersytetu Gdańskiego, 1998. 173–179.
35. O jeziku *Naručnika plebanuševa* 1507. – In: Milan Moguš (ur.), *Senjski glagoljaški krug 1248–1508. Zbornik radova sa znanstvenoga skupa održanoga u Zagrebu 21. i 22. studenog 1994. godine u povodu 500. obljetnice misala iz 1494.* Zagreb: HAZU, 1998. 185–198.
36. (Рец.) Etymologický slovník jazyka staroslověnského, 8: luna — mьcati. Doplnky k bibliografickému aparátu II, Praha (Academia) 1998. – *Wiener slavistisches Jahrbuch* 44, 1998. 241–244. (c H. Eichner).
37. (Рец.) J. Rusek, Dzieje nazw zawodów w językach słowiańskich, Warszawa 1996, – *Wiener slavistisches Jahrbuch* 44, 1998. 213–217.
38. (Рец.) A. Zaradija-Kiš, Knjiga o Jobu u hrvatskoglagojskoj književnosti, Zagreb 1997. – *Wiener slavistisches Jahrbuch* 44, 1998. 217–221.
39. Biblejskie citaty v Mefodievskom perevode Sintagmy L titulov. – In: P. Ambros, H. Bauerová, M. Pojsl (Hrsg.), *Cyrillo-methodiana. Sborník k uctění památky Mons. prof. ThDr. Vojtěcha Tkadlčíka*. Olomouc – Praha: Euroslavica, 2000. 109–124.
40. Die Textologie der kirchenslavischen Übersetzung der Evangelien-homilien Gregors des Großen. – In: C. Voß, H. Warkentin, E. Weiher (Hrsg.). *Abhandlungen zu den Großen Lesemenäen des Metropoliten Makarij. Kodikologische, miszellenologische und textologische Untersuchungen*, Band 1. (= Monumenta linguae slavicae dialecti veteris, Fontes et dissertationes XLIV). Freiburg i. Br.: Weiher, 2000. 245–295.

41. (Рец.) Etymologický slovník jazyka staroslověnského, 9: мръкати – obrěsti, Praha: Academia, 1999. – *Wiener Slavistisches Jahrbuch* 46, 2000. 325–327. (с Н. Eichner).
42. Ein weiterer Bohemismus in den tschechisch-kirchenslavischen Homilien Gregors des Großen: *sněť* ‘folia’. In: Z. Hauptová, E. Šlaufová (eds), – *Slavia* 70, 2001, 3–4 (= *Cyrrilomethodiana in honorem Aemiliae Bláhová et Venceslai Konzal*), 439–446.
43. Die altkirchenslavische Übersetzung der Predigt Symeons von Mesopotamien „Quod semper mente versare debemus diem exitus de vita” (CPG 4035). – *Wiener Slavistisches Jahrbuch* 47, 2001. 159–176.
44. (Рец.) A. A. Alekseev, A. A. Pičhadze, M. B. Babickaja, I. V. Azarova, E. L. Alekseeva, E. I. Vaneeva, A. M. Pentkovskij, V. A. Romodanovskaja, T. V. Tkačeva, Hrsg., *Evangelie ot Ioanna v slavjanskoj tradicii*, Sankt-Peterburg 1998 (Rossijskoe biblejskoe obščestvo, *Novum testamentum palaeo-slovenice*, 1), 53 + 98 + 82 S. – *Zeitschrift für slavische Philologie*, 2001, 2. 425–432.
45. (Рец.) Etymologický slovník jazyka staroslověnského, 10: obrěsti — patěna, Praha (Academia) 2000. – *Wiener slavistisches Jahrbuch* 47, 2001. 291–296. (с Н. Eichner).
46. (Рец.) S. O. Vjalova, Hrsg., *Glagoljski fragmenti Ivana Berčića u Ruskoj Nacionalnoj biblioteci*. 1. Faksimili; 2. Glagoličeskie fragmenty Ivana Berčića: Opisanie, Zagreb 2000. – *Wiener slavistisches Jahrbuch* 47, 2001. 296–301.
47. (Рец.) Jože Krašovec, Hrsg., *Interpretation of the Bible / Interpretacija Svetega pisma*, Ljubljana – Sheffield: Slovenska akademija znanosti in umetnosti; Sheffield Academic Press, 1998, 1909 S. – *Wiener slavistisches Jahrbuch* 47, 2001. 301–305.
48. Ко је моравски краљ Методијевог Житија. У: З. Витић, Т. Јовановић, И. Шпадијер (ур.). – *Словенско средњовековно наслеђе. Зборник посвећен професору Ђорђу Трифуновићу*. Београд: Ћигоја штампа 2002. 541–553.
49. Morphologische Innovationen des Altkirchenslavischen. – *Wiener Slavistisches Jahrbuch* 48, 2002. 133–148.
50. (Рец.) Antonija Zaradija Kiš, Šimun Greblo i njegovo Tumačenje muke Kristove (1493.), Pazin 2001 („Josip Turčinović“ – Katedra Čakavskog sabora – Institut za etnologiju i folkloristiku – Pazinski kolegij), 129 S. – *Wiener Slavistisches Jahrbuch* 48, 2002. 299–303.
51. (Рец.) Словарь древнерусского языка (XI – XIV вв.), том VI (овадь – покласти), Москва 2000 („Азбуковник“), 604 S., Главный редактор: И. С. Улуханов, Ответственный редактор VI тома: В. Б. Крысько. – *Wiener Slavistisches Jahrbuch* 48, 2002. 303–306.
52. (Рец.) Christoph Koch (unter Mitwirkung von Eva-Maria Kintzel und Anke Schröder), *Kommentiertes Wort- und Formenverzeichnis des altkirchenslavischen Codex Assemanianus*, *Monumenta linguae slavicae dialecti veteris, Fontes et dissertationes*, tom. XLIII, Freiburg i. Br. (Weiber-Verlag) 2000, 909 S. – *Kratylos* 48, 2003. 146–154.
53. Межславянские переводы в период позднего средневековья и раннего нового времени (до конца XVI-го века). – В: *Славяне и их соседи* 11. Москва: Индрик, 2004. 111–135.
54. Urslavisch *oša(ja)ti se* ‘sich enthalten’ und *šaka* ‘Faust’. – In: P. Anreiter, M. Haslinger, H. D. Pohl (Hrsg.). *Artes et Scientiae. Festschrift für Ralf-Peter Ritter zum 65. Geburtstag*. Wien: Praesens, 2004. 391–399.

55. Biserka Grabar kao istraživač staroslavenske baštine kod Hrvata. – U: M.-A. Dürriegl, M. Mihaljević, F. Velčić (ur.). *Glagoljica i hrvatski glagolizam. Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa povodom 100 obljetnice Staroslavenske Akademije i 50. obljetnice Staroslavenskog instituta* (Zagreb – Krk 2.–6. listopada 2002.). Zagreb – Krk: Staroslavenski institut i Krčka biskupija, 2004. 67–80.
56. (Рец.) Tkonski zbornik: hrvatskoglagoljski tekstovi iz 16. stoljeća. Transliterirao i popratne tekstove napisao: Slavomir Sambunjak, Tkon 2001 (Izdavač: Općina Tkon). – *Wiener Slavistisches Jahrbuch* 50, 2004. 303–307.
57. The Croatian Redaction: Language and Literature. – *Incontri linguistici* 28, 2005. 31–82. (с М. Мihaljević).
58. Tekstološke primjedbe uz hrvatskoglagoljski prijevod rasprave o sedam smrtnih grijeha. – U: S. Damjanović (ur.). *Drugi Hercigonjin zbornik*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 2005. 355–366.
59. Die Bohemismen des altpolnischen Dorotheenliedes (Legenda o św. Dorocie). – In: E. Białek, J. Krucina, E. Tomiczek (Hrsg.), *Ad mundum poetarum et doctorum cum Deo. Festschrift für Bonifacy Miązek zum 70. Geburtstag*. Wrocław: Oficyna Wydawnicza, 2005. 145–154.
60. Eine Abschrift des kommentierten Propheten Oseas in der kroatisch-glagolitischen Tradition (Brevier des Vid von Omišalj von 1396). – In: M. Dimitrova, P. Petkov, I. Hristova (eds), *Acta Palaeoslavica. Vol. 2: in honorem professoris Angelinae Minčeva*. Sofia: Heron Press, 2005. 24–32.
61. Výklad desatera Tomáše ze Štítného v starochorvatské literatuře (Berčić Frag. č. II/15r). – *Slavia* 74, 2005, 2–3 (= FS Pacnerová – Ribarova). 313–327.
62. Древнеболгарский перевод Слова Иоанна Златоуста перед ссылкой (CPG 4397). – *Старобългарска литература* 33–34 (= Филологически изследвания в чест на Климентина Иванова), 2005. 167–178.
63. (Рец.) Stjepan Damjanović, Ivan Jurčević, Tanja Kušević, Boris Kuzmić, Milica Lukić, Mateo Žagar, Mali staroslavensko-hrvatski rječnik, Zagreb 2004. – *Wiener Slavistisches Jahrbuch* 51, 2005, 259–261.
64. (Рец.) L. Taseva, M. Jovčeva, C. Voss, T. Pentkovskaja, Hrsg., *Prevodite prez XIV stoletie na Balkanite – Dokladi ot međunarodnata konferencija*. Sofija 26–28 juni 2003, Sofija 2004. – *Wiener Slavistisches Jahrbuch* 51, 2005. 287–292.
65. (Рец.) Etymologický slovník jazyka staroslověnského, 11: patrachъ — patěna, Praha (Academia) 2002, S. 631–694; 12. Doplnky k bibliografickému aparátu III, Praha (Academia) 2004. *Wiener – Slavistisches Jahrbuch* 51, 2005. 278–281 (с Н. Eichner).
66. František Václav Mareš und seine Forschungen zur historischen Morphologie der slavischen Sprachen. – In: J. Reinhart (Hsg.), *Slavica mediaevalia in memoriam Francisci Venceslai Mareš*. Frankfurt am Main: Peter Lang, 2006. 95–105.
67. Древнерусское каригъ ‘шафер, дружка’: заимствование из протоболгарского языка. – В: А. Ф. Журавлев (отв. ред.), *Ad Fontes Verborum. Исследования по этимологии и исторической семантике. К 70-летию Жанны Жановны Варбот*. Москва: Индрик, 2006. 307–317.
68. Die Geschichte vom Jahreskönig (Tubach 2907: King, for a year) in der kroatisch-glagolitischen Literatur. – In: B. Symanzik (Hrsg.), *Studia Philologica Slavica, Festschrift für Gerhard Birkfellner zum 65. Geburtstag* (Münstersche Texte zur Slavistik 4.1). Münster: LIT, 2006. 575–591.

69. Kirchenslavisch кисерь 'Bimsstein'. – *Wiener Slavistisches Jahrbuch* 52, 2006. 147–151.
70. (Рец.) Alessandro Maria Bruni, Θεολόγος. Drevneslavjanske kodeksy Slov Grigorija Nazianzina i ich vizantijskie prototipy / I codici slavi antichi delle Orazioni di Gregorio di Nazianzo ed i loro prototipi bizantini, Moskva – Sankt-Peterburg / Mosca – Pietroburgo 2004. – *Jahrbuch der Österreichischen Byzantinistik* 56, 2006. 361–363.
71. (Рец.) К. А. Максимовиќ, Законъ судьни людьмъ. Istočnikovedčeskie i lingvističeskie aspekty issledovanija slavjanskogo juridičeskogo pamjatnika, Moskva 2004. – *Wiener Slavistisches Jahrbuch* 52, 2006. 262–265.
72. A Croatian Glagolitic Excerpt of the Slavonic Enoch (2Enoch). – *Fundamenta Europaea* 4, 2007, 6–7. 31–46.
73. Četira tisuća im Kroatisch-Glagolitischen. – In: *Varia Slavica (Sborník příspěvků k 80. narozeninám Radoslava Večerky)*. Brno: Nakladatelství Lidové noviny, 2008. 175–184.
74. Die älteste bezeugung der historischen Paläa in slavischer Übersetzung. – *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор* 73, 2008. 45–75.
75. Tumačenje deset zapovijedi iz *Somme le Roi* u dvama hrvatsko-glagoljskim fragmentima. – *Slovo* 56–57 (FS Anica Nazor), 2006–2007. 477–496.
76. История на старобългарския Паренесис при хърватите: Слово за прекрасния Йосиф. – *Преславска книжовна школа* 10, 2008, 106–124.
77. Речь философа ПВЛ и ее великоморавская и преславская предыстория. – *Wiener Slavistisches Jahrbuch* 54, 2008. 151–170.
78. Нумизматическая терминология в Древней Руси: славянское название фальшивомонетчика. – *Русский язык в научном освещении* 17(1), 2009. 134–141.
79. Старобългарският превод на Житието на Симеон Юродиви: текстология и лексика. – *Кирило-Методиевски студии* 18 (= Средновековието в огледалото на един филолог: Сборник в чест на Светлина Николова), 2009. 309–322.
80. Wie viele Übersetzer hatte das altkirchenslawische Römische Paterikon? – In: J. Besters-Dilger, A. Rabus (Hrsg.). *Text – Sprache – Grammatik. Slavisches Schrifttum der Vormoderne. Festschrift für Eckhard Weiher*. München: Sagner, 2009. 169–183.
81. The *Protevangelium Jacobi* in the Croatian Glagolitic Tradition. – In: G. Minzew, M. Skowronek, I. Petrov (eds). *Biblia Slavorum Apocryphorum. Novum Testamentum*. Łódź: Piktór, 2009. 93–109.
82. Апокрифният Апокалипсис на Йоан Богослов в хърватско-глаголически препис. – *Старобългарска литература* 41–42 (Юбилеен сборник в чест на 60-годишнината на Красимир Станчев и Александър Наумов), 2009. 172–197.
83. (Рец.) Etymologický slovník jazyka staroslověnského, 13: rasti – sice, Praha 2006. – *Wiener Slavistisches Jahrbuch* 55, 2009. 281–284. (с Н. Eichner).
84. Йосиф и Асенета в славянски превод. – В: М. Йовчева и др. (съст.). – *Пъние мало Гевургию. Сборник в чест на 65-годишнината на проф. дфн Георги Попов*. София: Боян Пенев, 2010. 478–491.
85. Hrvatskoglagołjski fragment s *Pripoviješću o prekrasnom Josipu*. – U: Davor Dukić, Mateo Žagar (ur.). *Knjige poštujuć, knjigama poštovan. Zbornik o 70. rođendanu Josipa Bratulića*. Zagreb: Matica hrvatska, 2010. 185–200.

86. Kombinacija dvaju mirakula u hrvatskoglagoljskom rukopisu (Grškovićeve zbornik, HAZU VII 32). – *Slovo* 60, 2010, 669–686.
87. (Рец.) Е. Мирчева, Германов сборник от 1358/1359 г. Изследване и издание на текста, София 2006, 847 S. – *Wiener Slavistisches Jahrbuch* 56, 2010. 270–276.
88. Biblijski citati na hrvatskoglagoljskim natpisima. – U: T. Galović (ur.). *Az grišni diak Branko pridivkom Fučić – I, the Errant Pupil Branko, Surnamed Fučić. Radovi međunarodnoga znanstvenog skupa o životu i djelu akademika Branka Fučića (1920.–1999.) / Conference Papers from the International Scholarly Seminar on the Life and Work of Academician Branko Fučić (1920–1999)*. Malinska – Rijeka – Zagreb: HAZU, 2011. 445–456.
89. Velkomoravské dědictví v jihoslovanském písemnictví. – In: Pavel Kouřil a kol. (red.), *Cyrlometodějská misie a Evropa. 1150 let od příchodu soluňských bratří na Velkou Moravu*. Brno: Archeologický ústav Akademie věd ČR, 2014. 338–344.
90. New and Renewed Old Church Slavonic Etymologies. – In: I. Janyšková & H. Karlíková (eds.), *Etymological Research into Old Church Slavonic. Proceedings of the Etymological Symposium Brno 2014, 9–11 September 2014, Brno*. Edited by. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2015. 319–324.
91. Древнерусский антииудейский трактат, его греческий оригинал и проблема его происхождения. – *Труды Института русского языка им. В. В. Виноградова*. Вып. 5. Лингвистическое источниковедение и история русского языка 2014–2015. Москва: РАН, 2015, 289–332.
92. Два старобългарски превода на Видение Константиново (BHG 396) и на Обретение на Кръста Господен (BHG 409). – В: А. Ангушева, М. Димитрова, М. Йовчева, М. Петрова, Д. Радославова (ред.), *Vis et sapientia: studia in honorem Anisavae Miltenova: нови извори, интерпретации и подходи в медиевистиката*. София: Боян Пенев, 2016. 471–478.
93. The Extent of the Works of St. Methodius: Syntactic Observations. – In: A. Kulik, C. M. MacRobert, S. Nikolova, M. Taube, C. M. Vakareliyska (eds.), *The Bible in Slavic Tradition*. Leiden – Boston: Brill, 2016. 393–412.
94. Rare words in the Rječnik crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije. – *Filologija* 68, 2017. 157–169.
95. Чудото на Богородица с каещия се иконом Теофил от Адан (BHG 1319–1320, 1322) – среднобългарски превод от XIV век. – *Търновска книжовна школа* 11, 2019. 150–163.
96. Старославянский перевод Мучения Анастасии Римлянки (BHG 76x, z). – В: В. С. Ефимова (отв. ред.), *Славянское и балканское языкознание*. Вып. 20: Палеославистика – 3. Москва: Институт славяноведения РАН, 2020. 177–198.
97. *Sermo de morte et de iudicio* от Теофил Александрийски (CPG 2618) в старобългарски превод. – *Palaeobulgarica*, 2021, 2, 7–32.

СЪСТАВИТЕЛСТВО

1. *Litterae slavicae medii aevi. Francisco Venceslao Mareš sexagenario oblatae* (Sagners Slavistische Sammlung 8). München: Otto Sagner, 1985, 427 s.
2. *Ethnoslavica. Festschrift für Herrn Univ. Prof. Dr. Gerhard Neweklowsky zum 65. Geburtstag – Beiträge des internationalen Symposiums des Instituts für Slawistik der Universität Klagenfurt in Zusammenarbeit mit dem Institut für Slawistik der Universität Wien, Klagenfurt, 7. bis 8. April 2006* (Wiener Slawistischer Almanach, Sonderband 65). Wien: ÖAW, 2006, 361 s. (c Tilmann Reuther)
3. *Slavica mediaevalia in memoriam Francisci Venceslai Mareš*. Frankfurt am Main et. al.: Peter Lang, 2006, 147 s.
4. *Hagiographica Slavica* (Wiener Slawistischer Almanach, Sonderband 82). München: Otto Sagner, 2013.

Анатолий Турилов на 70 години

Руският историк, археограф и палеославист Анатолий Аркадиевич Турилов е получил признанието на класик в областта на изследването на средновековните славянски ръкописи и на славянските литератури. Роден е в Ярославъл през 1951 г. Завършва Историческия факултет на Московския университет, специалност „Изворознание“ (Slavic sources study, 1973). Обучава се като аспирант в Института по славянознание и балканистика (1973 – 1976). Работи като старши библиотекар в Ръкописния отдел на Руската държавна библиотека в Москва (1977 – 1979). През 1980 успешно защитава кандидатска дисертация на тема „Болгарские и сербские источники по средневековой истории Балкан в русской книжности конца XIV – первой четверти XVI вв.“ Тази тема остава водеща през целия му път на учен. Работи като научен сътрудник и старши научен сътрудник в Археографската комисия към АН СССР, днес Руска академия на науките. Понастоящем е водещ научен сътрудник в Института за славянознание.

През периода 1983 – 1993 г. е научен секретар на редколегията на Сводния каталог на славянските ръкописи, запазени на територията на СССР. Той е отговорен редактор на Сводния каталог на славянските кирилски и глаголически ръкописи от XIV в. в книгохранилищата на Русия и бившите съветски републики (т. I, 1993). Член е на комисията за изворите по история на Балканите и Средиземноморието (СIBAL към ЮНЕСКО), на Библейската комисия към Международния комитет на славистите и др.

Още от началото на научната си кариера той се оформя като вещ познавач на славянските ръкописи и става един от малкото специалисти в света, които идентифицират според палеографски и кодикологически данни групи от кодекси със сходни характеристики, принадлежащи към определени школи, открива нови автори и творби. В центъра на вниманието му, освен историята на руската средновековна литература, е отражението на културните процеси във Византия в балканската книжовна традиция. Изследва и публикува нови факти за връзките между сръбската книжнина и другите балкански литератури („К отождествлению частей некоторых фрагментированных сербских рукописей XIV в.“ АП 26–27, 2004 – 2005, 123–154; „Сербские отрывки XIII – XVI вв. библиотеки Русского Пантелеймонова монастыря на Афоне.“ Ч. 1 (Рукописи XIII – XIV вв.). АП 28, 2006, 56–104; „К вопросу о сербском компоненте во „втором южнославянском влиянии“. *Russica Romana*. Pisa; Roma, 2008. Vol. 14 (2007), 23–37; „Заметки о сербских грамотах XIV–XV вв., написанных книжным письмом: проблемы писцов, подлинности и датировки актов (из предварительных наблюдений)“. *Стари српски архив*. Београд, 9,

2010, 193–216; „Общественная мысль Сербии конца XII – XIII вв. (Власть и общество в представлениях сербских книжников).“ Власть и общество в литературных текстах Древней Руси и других славянских стран (XII – XIII вв.). М., 2012, 125–168 (в съавт. с Б. Н. Флоря); „О датировке и происхождении двух сербских пергаменных списков Святосавской Кормчей.“ Славянский альманах 2012. М., 2013. 43–62 (Cyrillomethodianum. Thessaloniki, 2014. Vol. 19. 41–46); „Сербская средневековая литературно-книжная традиция в контексте православного славянского единства на Балканах.“ Русский взгляд на сербский язык, литературу и культуру. Научная конференция славистов в дни Вука Караджича (1971 – 2015). Белград, 2015, 345–351; „Потерявшиеся“ публикации 1914 – 1915 гг. русских исследователей о средневековых сербских рукописях.“ Српско-руске књижевне и културне везе: Епоха модерне. / Сербско-русские литературные и культурные связи: Эпоха модерна. Нови Сад; М., 2018, 9–31 и др.). Проникналите от Русия на Балканите текстове също са изследвани от него („Забытые и малоизвестные факты из истории древнейшего перевода Пролога у южных славян (*К проблеме „первого восточно-славянского влияния“*).“ Славяноведение, 2012, № 2, 8–26).

Изключителен принос представлява изследването му на славянските ръкописи в манастирите на Света гора. Участва в няколко научни експедиции, където първоначално описва ръкописите в манастира „Св. Панталеймон“ (1983), а по-късно, заедно с Л. В. Мошкова, изработва единствен по рода си своден каталог на славянските ръкописи в атонските манастири, претърпял две издания (1999 и 2016).

А. А. Турилов е автор на значими приноси в кирило-методиевската проблематика. Той изнася нови факти и открива неизвестни текстове на Кирило-Методиевите ученици след идването им в България по времето на цар Борис (852 – 889) и на цар Симеон (892 – 927). Между тях е канонът за Успение Богородично от Климент Охридски, издаден и коментиран съвместно с Л. В. Мошкова (1999). Особена стойност имат съобщенията от него месецословни указания (calendar notes), според които става ясна датата на антихристиянския бунт – 28 март 866 г. – и датите на папската мисия в края на същата година („Две забытые даты болгарской церковно-политической истории IX в. (К вопросу формирования болгарского варианта церковного календаря в эпоху Первого царства)“). Той идентифицира авторството на цикъла разкази за железния кръст (чудеса на св. Георги, свързани с българската история) и проследява неговото разпространение в руската традиция („Сказание о железном кресте как источник по истории и общественно-политической мысли Болгарии конца IX – начала X вв.“). Разкрива наследството на един непознат български автор от X в. – Григорий Философ („Неизвестный эпизод болгаро-византийско-русских связей XI в. (Киевский писатель Григорий Философ)“). Идентифицира и описва два пергаментни фрагмента като част от Изборника от 1073 г. Негово е откритието на преписа от Български апокрифен летопис в

1869

кодекс от сбирката на А. И. Хлудов („Кичевский сборник с *Болгарской апокрифической летописью* (Датировка, состав и история рукописи)“. Непреходно значение има установяването на кръг ръкописи на български книжовници („Новые рукописи болгарских книгописцев XIV в. Лаврентия и Грубана“; „Болгарские книжники раннего XIV в. между Тырновом, Святой горой и Святой землёй (по следам забытых и новейших атрибуций)“; „К изучению вклада митрополита Киприана в русскую культуру последней четверти XIV – XV вв. (новые факты и гипотезы)“ и др.).

Още в началото на творческия си път А. А. Турилов предлага оригинален подход за общата периодизация на славянските литератури и взаимния обмен на преводни и оригинални паметници между южните славяни и Русия („К вопросу о периодизации русско-южнославянских литературных связей XV – начала XVI вв.“ Руско-балкански културни връзки през Средновековието / Русско-балканские культурные связи в эпоху Средневековья. София, 1982, 68–74). В неговите трудове в три тома, излезли през 2010 – 2011 г.: „Slavia Cyrillomethodiana: Источниковедение истории и культуры южных славян и Древней Руси. Межславянские культурные связи эпохи средневековья“; „От Кирилла Философа до Константина Костенецкого и Василия Софиянина (История и культура славян IX – XVII вв.)“; „Межславянские связи эпохи Средневековья и источниковедение истории и культуры славян: Этюды и характеристики“ са включени изследвания на руско-балканските и балканско-руските книжовни връзки, подчертана е общата функционална, жанрова и стилистична основа на средновековните текстове. Настолни (a constant companion) за палеославистите са очерците в тритомника: „К изучению южнославянской рукописной традиции „Прогласа Константина Философа“; „Болгарские литературные памятники эпохи Первого царства в книжности Московской Руси XV – XVI вв. (заметки к оценке явления)“; „К истории украинско-болгарских художественных связей XVI в.“; „Переводная литература у южных и восточных славян в эпоху раннего Средневековья“; „Культурная консолидация болгар и сербов в эпоху османского завоевания и владычества (XV – XVII вв.) и ее восприятие в национальных историографиях“; „Эпизод болгаро-сербско-русских связей середины XVII в. Гипотеза о происхождении Карловацкой рукописи *Сказания о письменах* Константина Костенецкого“; „Служба Климента Охридского на Богоявление в составе „Николиной минеи“ („Минеи Томича“)“; „К истории бытования и изучения древнеболгарских рукописей в России первой половины – середины XIX в.: реконструированная Минея праздничная (РНБ, Ф. п. I. 72 + БРАН, 24.4.11) „Палаузовская“ или же „Априловская“?“ и др.

А. Турилов е участник и редактор в *Православная энциклопедия* (2001–), в която е автор на редица статии. Член е на редколегиите на речника на староруския език XI – XIV и XI – XVII век, на списанията „Археографски прилози“ (Белград), „Вестник церковной истории“, „Древняя Русь. Вопросы ме-

диевистики“ , „Словѣне / Slovene“ (Москва), „Стари српски архив (Белград)“, „Старобългарска литература“ (София), „Russica Romana“ (Рим – Пиза, до 2017 г.) и „Црквене студије“ (Ниш). Участва с доклади в десетки международни конференции и конгреси, дискутирайки ключови въпроси от Славянското средновековие.

Чуждестранен член е на Сръбската академия на науките и изкуствата (2012), Академия Амброзиана (Милано) (2015), на Националната академия („деи Линчеи“) Италия (2018). Член е на Свободното историческо общество (от 2016 г.). Удостоен е с почетния знак на БАН „Марин Дринов“ на лента (2019) както за научните му трудове, така и за изключителния му принос за популяризирането на средновековната литература и култура. Пожелаваме му нови открития и нови публикации!

На многа лѣта!

**Анисава Милтенова, Институт за литература,
Българска академия на науките**

За него:

Иванова, Кл. *Турилов, Анатолий Аркадиевич*. – В: Кирило-Методиевска енциклопедия. 4. 2003, София: АИ Марин Дринов, 205–209.

Избрана библиография на Анатолий Турилов¹

Книги

1. *Slavia Cyrillomethodiana: Источниковедение истории и культуры южных славян и Древней Руси. Межславянские культурные связи эпохи средневековья*. Москва: Знак, 2010. 486 с., указатели.
2. *От Кирилла Философа до Константина Костенецкого и Василия Софийнина (История и культура славян IX – XVII вв.): Сб. статей*. Москва: Индрик, 2011. 447 с., указатели.
3. *Межславянские связи эпохи Средневековья и источниковедение истории и культуры славян: Этюды и характеристики*. Москва: Знак, 2012. 805 с., указатели.
4. *Каталог памятников древнерусской письменности XI – XIV вв. (Рукописные книги) / Отв. ред. Д. М. Буланин*. СПб., 2014, 18–432, 627–875 (совм. с Д. М. Буланиным, А. А. Романовой, О. В. Твороговым и Ф. Томсоном).
5. *Каталог славянских рукописей афонских обителей*. Београд, 2016 (в реалн. – 2017). Изд. 2-е, испр. и доп. 560 с., указатели (В соавт. с Л. В. Мошковой).

¹ Включени са публикации след 2003 г., тъй като статията в Кирило-Методиевската енциклопедия обхваща издадените до тази година.

Студии и статьи

1. Новые рукописи болгарских книгописцев XIV в. Лаврентия и Грубана. – В: *Рукописная книга Древней Руси и славянских стран: от кодикологии к текстологии*. СПб., 2004, 145–165.
2. Ответы Георгия, митрополита Киевского, на вопросы игумена Германа – древнейшее русское „вопрошание“ – *Славяне и их соседи*. Москва, 2004. Вып. 11 (Славянский мир между Римом и Константинополем), 211–263.
3. Проблемы и перспективы отождествления хорватских глаголических книжных почерков. – В: *Glagolica i hrvatski glagolizam*. Zb. radova sa Medunarodnog znanstvenog skupa povodom 100. obljetnice Staroslavenske Akademije i 50. obljetnice Staroslavenskog Instituta. Zagreb; Krk, 2004. S. 285–294 (переизд. с испр. и доп.: № 353, 145–157).
4. Славянские рукописные и старопечатные книги на Афоне – *Древности монастырей Афона в России* (Из музеев, библиотек, архивов Москвы и Подмосковья) / Каталог выставки. Москва, 2004, 158–182, 183–195, 198–200, 202–205 (разд. III, № 1–16, 18–20, 22–24, 26–28, 31–35).
5. Забытая древнерусская гадательная книга „Зверинец“ или „Метник“ („Вопрошание о 12 месяцах“) – *Живая старина*, 2005, № 1, 14–17.
6. К истории тырновского „царского“ скриптория XIV в. – *Филологически изследвания в чест на Климентина Иванова, за нейната 65-годишнина*. София, 2005 (*Старобългарска литература*, 33–34), 305–328.
7. К определению объема книжно–литературного корпуса „первого восточнославянского влияния“ (тезисы) – *Древняя Русь. Вопросы медиевистики*. 2005. № 3 (Тезисы докладов участников III Международной конференции „Комплексный подход в изучении Древней Руси“), 106–107.
8. К отождествлению частей некоторых фрагментированных сербских рукописей XIV в. – *Археографски прилози*. Београд, 2004 – 2005. [Бр.]. 26–27, 123–154.
9. „Не где князь живет, но вне“ (Болгарское общество в конце IX в. по данным „Сказания о железном кресте“) – *Славяноведение*, 2005, № 2, 20–27.
10. Introduction – *Lofstrand E., Nordkvist L.* (With contribution by A. Turilov). *Accjunts an Occupied City. Catalogue of the Novgorod Occupation Archives 1611 – 1617*. Stockholm, 2005. Series 1, 13–26.
11. La Letteratura slava ecclesiastica delle origini storia e geografia della tradizione manoscritta – *Incontri linguistici*. Pisa; Roma, 2005. Vol. 28, 11–29.
12. Богородичник: история богослужбной книги – В: *Богородичник: Каноны Божией Матери на каждый день*. Москва, 2006, 511–515 (в соавт. с А. А. Лукашевичем).
13. К определению объема творческого наследия учеников Кирилла и Мефодия в составе славянского Требника (Предварительные наблюдения над южнославянской рукописной и старопечатной традицией) – *Slavica mediaevalia in memoriam Francisci Venceslao Mares*. Frankfurt am Mein: Peter Lang, 2006 (Schriften über Sprachen und Texte. Bd. 8), 107–123.
14. К уточнению объема и состава древнейшего славянского оригинального гимнаграфического корпуса в древнерусской рукописной традиции (на материале минейных служб) – *Старобългарска литература*, София, 2006. Кн. 35–36, 22–37.

15. Кирилл и Мефодий (Кирилл (Константин) Философ – 827–860; Мефодий (810 или 820–885) – создатели славянской письменности – В: *Исторический лексикон*. V – XIII вв. Москва, 2006. Кн. 1, 652–663.
16. Савва (Растко (Рагимир) Неманич – 1175–1235), архиепископ Сербский – В: *Исторический лексикон*. V – XIII вв. Москва, 2006. Кн. 2, 293–301.
17. Сербские отрывки XIII – XVI вв. библиотеки Русского Пантелеймонова монастыря на Афоне. Ч. 1 (Рукописи XIII – XIV вв.) – *Археографски прилози*, Београд, 2006. Бр. 28, 56–104 (переизд. № 369, 406–422).
18. „Читал“ ли древнерусский книжник миниатюры лицевых рукописей? (об одном фантоме в изучении лицевого книгописания) – *Вереница литер: К 60-летию В. М. Живова*. Москва, 2006, 318–326.
19. Description of three Manuscripts containing the Oktoechos–Homilies of Gregory the Philosopher – *Полата књигописњая*, 2006, № 35, 19–50.
20. А.И. Соболевский и палеография – В: *А. И. Соболевский и русское историческое языкознание (к 150-летию со дня рождения ученого)*. Тезисы докладов. Москва, 2007, с. 65.
21. Заметки дилетанта на полях Словаря русских иконописцев XI–XVII вв. – *Древняя Русь. Вопросы медиевистики*, 2007, № 2 (28), 116–133; № 4 (30), 112–126.
22. К истории древнерусской рукописной традиции сочинений, связанных с Ферраро–Флорентийской унией – В: *Флоря Б. Н. Исследования по истории Церкви. Древнерусское и славянское средневековье*. Москва, 2007. Прилож. 1, 437–442.
23. К 85-летию Игоря Ивановича Шевченко – *Византийский временник*. Москва, 2007. Т. 66 (91), 303–305 (совм. с Г. Г. Литавриным).
24. Еще один след глаголицы в месяцеслове Охридского Апостола (к объяснению чтения „Годъпеци“) – *Slovo*, Zagreb, 2008, Вр. 56–57, 571–578 (переизд.: № 355, 129–134).
25. К вопросу о заказчике и датировке древнейшего списка славянского перевода „Бесед папы Григория Великого (Двоеслова) на Евангелие“ (РНБ, Погодин, № 70) – *Miscellanea Slavica: Сборник статей к 70-летию Б.А. Успенского*. Москва, 2008, 86–91.
26. К вопросу о сербском компоненте во „втором южнославянском влиянии“ – *Russica Romana*. Pisa; Roma, 2008. Vol. 14 (2007), 23–37.
27. К итогам работы над Сводным каталогом славяно–русских рукописных книг XI – XIV вв., хранящихся в СССР / России, странах СНГ и Балтии – В: *14 Меѓународен славистички конгрес / Зборник од резимеа*. Охрид, 2008. 2 дел (Литература. Култура. Фолклор. Историја на славистиката. Тематски блокове), 112.
28. Книжное письмо в сербских грамотах XIV–XV вв.: проблемы писцов, подлинности и датировки актов – В: *Палеография и кодикология: 300 лет после Монфокона*. Материалы международной научной конференции. Москва, 2008, 195–202.
29. Восточнославянская книжная культура конца XIV – XV вв. и „второе южнославянское влияние“ – В: *Търновски писмена / Алманах за Търновска книжовна школа*. В. Търново, 2009. Т. 2, 193–228 (переизд. № 126).
30. Заметки о тырновских „обыденных“ рукописях и книгописцах первой половины – середины XIV в. – В: *Юбилеен сборник в чест на 60-годишнина на Крадимир Станчев и Александър Наумов*. София, 2009 (*Старобългарска литература*, 41–42), 164–171.

31. К истолкованию надписи на красной иконе св. Климента из зарубежного частного собрания: „великий епископ“ или „епископ Великий“? – В: *Древнерусское искусство: Идея и образ. Опыт изучения византийского и древнерусского искусства*. Москва, 2009. С. 415–420.
32. К истории ростовского владычного скриптория XIII в.: старые факты и новые данные – *Хризограф*, Москва, 2009. Вып. 3 (Средневековые книжные центры: местные традиции и межрегиональные связи), 238–252.
33. Киприан – В: *Большая Российская энциклопедия*. Москва, 2009. Т. 13 (Канцелярия конфискации – Киргизы). Москва, 2009, 741–743 (в соавт. с А. М. Ранчинным).
34. Культурные связи Московской Руси и Сербии в XIV – XVI вв. – В: *Москва – Сербия, Белград – Россия: Сборник документов и материалов*. Београд; Москва, 2009. Т. 1 (Общественно–политические связи XVI – XVIII вв.), 78–115.
35. О датировке и происхождении рукописи Гомилиария Михановича – *Slavia*, 2009. Roc. 78. Ses. 3–4 (Doc. PhD. Zoe Hauptova, Csc et Doc. PhD. Helena Vauerova – ad multos annos!), 461–468.
36. Старые заблуждения и новые „блехи“ (Рец.: *Христова Б., Караджова Д., Узункова Е.* Бележки на български книжовници. X – XVIII в. София: Народна библиотека „Кирил и Методий“, 2003 – 2004. Т. 1 (X – XV вв.), 248 с., ил.; Т. 2 (XVI – XVIII вв.), 388 с., ил., указатели) – *Вестник церковной истории*, 2009. № 1–2, 321–361.
37. Дечанский отрывок „Повести о царе казарине“: к истории византийского сюжета на славянской почве – В: *Хазары: миф и история*. Москва; Иерусалим, 2010, 390–398.
38. Заметки о сербских грамотах XIV – XV вв., написанных книжным письмом: проблемы писцов, подлинности и датировки актов (из предварительных наблюдений) – *Стари српски архив*, Београд, 2010. Кн. 9, 193–216.
39. Из какого евангельского кодекса происходит послесловие анагноста Радина? – В: *Остромирово Евангелие и современные исследования рукописной традиции новозаветных текстов*. СПб., 2010, 117–127, 386–388 (рис. 50–52).
40. К изучению южнославянской рукописной традиции „Прогласа Константина Философа“ – В: „*Пение мало Георгию*“: *Сборник в чест на 65-годишнината на проф. д-р Георги Попов*. София, 2010, 346–357.
41. К специфике преданий о происхождении власти в памятниках средневековой сербской книжности – В: *Славяне и их соседи: Предания и мифы о происхождении власти эпохи Средневековья и раннего Нового времени*. Материалы и тезисы 25-й Международной научной конференции памяти В. Д. Королюка. Москва, 2010, 123–126.
42. Кирилло-мефодиевская традиция и собрание рукописей Научной библиотеки Саратовского Государственного университета – В: *Славянский альманах 2009*. Москва, 2010, 50–59.
43. Новые атрибуции хорватских глаголических почерков XIII – XIV вв. – В: „*Az, grišni djak Branko pridivkom Fučić*“: *Radovi Međunarodnoga znanstvenog skupa o životu akademika B. Fučića*. Malinska; Rijeka; Zagreb, 2010. S. 475–481.
44. Пандекты Никона Черногорца в Синайском сборнике–палимпсесте XIII в. – В: *Лингвистическое источниковедение и история русского языка 2008 – 2009*. Москва, 2010, 100–105.

45. Южнославянские переводы XIV – XV вв. и корпус переводных текстов на Руси (к 110-летию выхода в свет труда А.И. Соболевского) – *Вестник церковной истории*, 2010, № 1–2, 147–175).
46. Per la ricostruzione di un serie di menaia slavi di Tarnovo del secondo quarto – meta del XIV secolo – In: *TOXOTIS: Studies for Stefano Parenti*. Grottaferrata, 2010 (= Авалекта Круптоферпус, 9), 335–344.
47. Был ли переводчик Симеоновской эпохи пресвитер Григорий монахом? – *Библиистика. Славистика. Русистика: К 70-летию заведующего кафедрой библиистики проф. А.А. Алексеева*. СПб., 2011, 313–318 (то же – *Славяноведение*, 2013, № 2, 12–16).
48. Из истории русско–южнославянских книжных связей XII – XIII вв.: новое и забытое – *Russica Romana*. Pisa; Roma, 2011. Vol. XVII (2010), 9–32.
49. Неизвестные страницы истории московского книгописания середины XIV в. – В: *Русь, Россия: Средневековье и Новое время. Вторые чтения памяти академика РАН Л. В. Милова* (Материалы к международной научной конференции). Москва, 2011, 33–34.
50. Об одном безымянном сербском книгописце–каллиграфе раннего XIV в. (пергаменное Евангелие Хиландарь, № 12 и рукописи его круга) – *Археографски прилози*, Београд, 2011. Бр. 33 (Успомени акад. А. Младеновића), 321–340.
51. Болгарские книжники раннего XIV в. между Тырновом, Святой горой и Святой землёй (по следам забытых и новейших атрибуций) – В: *Средновековни текстове, автори и книги: Сборник в чест на Хайнц Миклас*. София, 2012 (= КМС. Кн. 21), 236–244.
52. Возникновение Древнерусского государства в памятниках восточнославянской легендарной историографии XVII в. – В: *Древняя Русь и средневековая Европа. Возникновение государств: Материалы научной конференции*. Москва, 2012, 289–292.
53. Две пергаменные рукописи черногорских монастырских библиотек – Милешевский Панегирик и троицкие Пандекты Никона Черногорца – В: *Српско језичко наслеђе на простору данашње Црне Горе и српски језик данас. Међународни научни скуп: 36. резимеа*. Б.м. (Цетиње). Нови Сад, 2012, 99–100.
54. Забытые и малоизвестные факты из истории древнейшего перевода Пролога у южных славян (к проблеме „первого восточно–славянского влияния“). – *Славяноведение*, 2012, № 2, 8–26.
55. К истории библиотеки и скриптория Дечанского монастыря: заметки о рукописях XIV в. – В: *Дечани у светлу археографских истраживања*. Београд, 2012, 15–33.
56. К истории двух древнейших четых рукописей черногорских монастырских собраний: Милешевский Панегирик (Цетинский монастырь, № 50) и Пандекты Никона Черногорца (монастырь Троицы у Плевля, № 87) – В: *Српско језичко наслеђе на простору данашње Црне Горе и српски језик данас*. Зборник радова са Међународног научног скупа, одржаног у Херцег Новом. Никшић, 2012, 13–26.
57. К реконструкции комплекта пергаменных тырновских служебных Миней второй четверти – середины XIV в. – В: *Старобългарската ръкописна книга – съдба и миссия: В памет на проф. Куйо М. Куев по случай 100-годишнината от рождението му*. Велико Търново, 2012, 165–175.

1869

58. О датировке и писце среднеболгарского Евангелия апракос при Скопском Апостоле 1313 г. – В: *Язык Библии: Лингво–текстологические исследования / Езикът на Библията: Езиково-текстолошки проучвания*. Москва; СПб., 2012, 120–126.
59. Значение южнославянской рукописной традиции восточнославянских книжно–литературных памятников для истории культуры домонгольской Руси – *Древняя Русь. Вопросы медиевистики*, 2013, № 3 (Тезисы докладов участников VII Международной конференции „Комплексный подход в изучении Древней Руси“), 135–136 (0,15 а.л.)
60. Святые апостолы славян – Константин (Кирилл) Философ и Мефодий, архиепископ Моравии и Паннонии – В: *В начале было слово: Посвящается 1150-летию моравской миссии св. Кирилла и Мефодия*. Каталог выставки. Москва, 2013, 11–28 (вариант № 274).
61. К изучению великоморавского литературного наследия между двумя юбилеями: промежуточные итоги, спорные вопросы и перспективы – В: *Свети Кирило и Методије: 863–2013*. Београд, 2014, 1–21.
62. К объяснению одного тёмного места в „Болгарской апокрифической летописи“: почему „детиш“ царь Испор был „ношен три леты“? – В: *Средновековният човек и неговият свят: Сборник в чест на 70-та годишнина на проф. д.и.н. Казимир Попконстантинов*. Велико Търново, 2014, 813–816.
63. For research in to the Great Moravian literary heritage: preliminary conclusions, disputable questions and perspectives – In: *The Cyril and Methodius Mission and Europe – 1150 Years since the arrival of the Thessaloniki Brothers in Great Moravia*. Brno, 2014, 284–291.
64. K výzkumu velkomoravského písemného dědictví: předběžně závěry, sporné otázky a perspektivy – In: *Cyriľometodějská misie a Evropa – 1150 let od příchodu soluňských bratří na Velkou Moravu*. Brno, 2014, 272–279.
65. Две заметки о русской рукописной традиции Пространного жития Константина–Кирилла Философа – In: *ПОΛΥΓΙΣΤΩΡ. Scripta slavica Mario Capaldo dicata*. Москва – Рим, 2015, 338–347.
66. К изучению вклада митрополита Киприана в русскую культуру последней четверти XIV – XV вв. (новые факты и гипотезы) – В: *Россия – Болгария: образы духовного единства*. София, 2015, 112–124.
67. „Незамеченная“ дата в южнославянских кириллической и глаголической палеографиях (к вопросу о времени написания Охридского Апостола) – *Славяноведение*, 2016, № 2, 21–28.
68. Служба Климента Охридского на Богоявление в составе „Николиной минен“ („Миней Томича“) – *Славяноведение*, 2016, № 4, 3–14.
69. К истории бытования и изучения древнеболгарских рукописей в России первой половины – середины XIX в.: реконструированная Миней праздничная (РНБ, Ф. п. I. 72 + БРАН, 24.4.11) „Палаузовская“ или же „Априловская“? – В: *Vis et sapientia: Studia in honorem Anisavae Miltenova. Нови извори, интерпретации и подходи в медиевистиката*. София, 2016, 182–189.
70. „Доброго“ или „доблестного“ архиепископа Мефодия воспевал Константин Преславский? (еще раз к реконструкции акростихов в канонах славянскому первоучителю) – *Славянское и балканское языкознание: Палеославистика*. Москва, 2017, 273–283.

71. Заметки о славянской рукописной традиции Хроники Иоанна Зонары – В: *Летописи и хроники: Новые исследования. 2015 – 2016*. Сб. статей памяти О. В. Творогова. Москва; СПб., 2017, 3–11.
72. Климент Охридский и древнейший этап славянской гимнографии – In: *San Clemente di Ocrida: Allievo e maestro. Nell' undicesimo centario del beato transito (916–2016)*. Milano, 2017 (Accademia Ambrosiana. Classe di Slavistica, Vol. 7), 123–144.
73. Митрополит Киприан и русская культура его времени (новые аспекты проблемы – факты и гипотезы) – *Славяноведение*, 2017, № 2, 3–14.
74. Национальная и общеславянская составляющие в „русском возрождении“ конца XIV – первой трети XVI вв. – *Древняя Русь. Вопросы медиевистики*, 2017, № 3, 141.
75. Забытые и малоизвестные русские рукописи первой половины XV в. с неовизантийским орнаментом – В: *Manuscripta Medievalia: от истории бытования к современной реставрации. К 90-летию Г. З. Быковой (1928 – 2017 гг.)*. Тезисы докладов конференции с международным участием. Москва, 2018, 47–49.
76. Какую книгу обозначает слово $\Sigma\nu\nu\alpha\acute{\xi}\acute{\alpha}\rho\iota\nu$ в описи афонского монастыря Ксилургу 1142 г.? – В: *Палеография, кодикология, дипломатика: Современный опыт исследования греческих, датинских и славянских рукописей и документов. Материалы международной научной конференции в честь 80-летия д.и.н., член-кор. Афинской АН Б. Л. Фонкича*. Москва, 2018, 221–228.
77. Проблемы палеографии южнославянских рукописей „пергаменного“ периода. – В: *XVI Међународни конгрес слависта (Београд. 20–27. VIII 2018. Тези и резимеја у два тома*. Београд, 2018. Т. 2 (Књижевност, култура, фолклор. Питања славистике), с. 144.

In memoriam
Григорий Венедиктов
(1929 – 2021)

На 11 септември 2021 г. на 92-годишна възраст си отиде от този свят руският езиковед българист Григорий Куприянович Венедиктов – забележителен учен и човек, голям приятел на България.

Григорий Венедиктов е доктор на филологическите науки, главен научен сътрудник в Института по славянознание към Руската академия на науките, където преминава цялата му дълга и плодотворна кариера на изследовател от 1956 до 2014 г. Научните му интереси се свързват предимно с граматиката и историята на българския език, българската диалектология, историята на българското книгопечатане, историята на българистиката и славянознанието.

Роден е на 13 ноември 1929 г. в с. Улителе (Литва). През 1947 г. завършва гимназия във Вилнюс и става студент в Отдела по психология във Философския факултет на Ленинградския университет. През следващата година се прехвърля в Славянския отдел на Филологическия факултет на същия университет, който завършва през 1953 г. със специалност „Филолог славист (преводач от руски на български)“.

Веднага след дипломирането си записва аспирантура в Катедрата по славянска филология на Ленинградския университет и под научното ръководство на проф. Юрий Сергеевич Маслов продължава своята подготовка и научните си изследвания по българско езикознание.

През март 1956 г. постъпва в Института по славянознание при Академията на науките на СССР (от 1991 г. – Руска академия на науките), където през 1963 г. защитава дисертация за кандидат на науките на тема „Глаголы движения в болгарском языке“.

Участва с 41 карти и коментари към тях в авторския колектив, изготвил първия том („Югоизточна България“, 1964) на уникалния „Български диалектен атлас“ – съвместно издание на Секцията за българска диалектология и лингвистична география към Института за български език при БАН и московския Институт по славянознание.

Негови статии по въпроси от историята на българския литературен език, публикувани (с изключение на една) през периода 1965 – 1981 г. в руски академични списания и сборници, са събрани в изданията от Издателството на БАН сборник „Из истории современного болгарского литературного языка“ (1981). Тази книга очертава релефно кръга на научните пристрастия

и търсения на изследователя като историк на българския книжовен език от възрожденската епоха, който изгражда и отстоява своя гледна точка за създаването на българския литературен език в епохата на Възраждането и неговата диалектната основа. Сборникът съдържа статии, които обобщават системните му проучвания, насочени към въпроси, свързани с нормализирането на писмената и устната реч през 30-те – 60-те г. на XIX век, с историята на българската ортография и ортоепия, българското книгопечатане през Възраждането.

Продължение и допълнение на тези търсения във вече заявените изследователски полета с все нови и нови факти и хипотези са и монографията му „Българский литературный язык эпохи Возрождения (Проблемы нормализации и выбора диалектной основы)“ (1990) и сборникът „Българистични студии“ (1990), преведен от руски, дисертационният му труд, с който през 1992 г. става доктор на филологическите науки, на тема „Современный болгарский литературный язык на стадии формирования: проблемы нормализации и выбора диалектной основы“, както и последният му сборник, издаден по повод 80-годишния му юбилей, включващ избрани статии от различни години, „Исследования по лингвистической болгаристике“ (2009) – научни трудове, високо ценени от специалистите, работещи в областта на българистиката и славистиката.

Значителна част от изследователската си енергия Григорий Куприянович отдава за изучаването на живота и трудовете на първия руски българист – Юрий Иванович Венелин (1802 – 1839). Благодарение на него – първо в оригинал (1997), а после и в превод на български (2002) – най-сетне бял свят вижда останалата повече от 160 г. непубликувана не само в Русия, но и в България първа цялостна и системна граматика на българския език, съставена от Венелин и подготвена за печат през 1834 г. – „Грамматика нынешнего болгарского наречия“ („Грамматика на днешното българско наречие“).

Също с Юрий Венелин е свързана и още една, особено специална за изследователя публикация – „Ученое путешествие Ю. И. Венелина в Болгарию (1830 – 1831)“ (2005). Тя съдържа непознати редки документи, издирвани в различни архиви в Москва и Санкт Петербург, свързани с пътешествието на Ю. Венелин в България, осъществено със средства на Руската академия, по време на което руският учен филолог събира материала за своята „Грамматика нынешнего болгарского наречия“. Публикацията съдържа преписка на Академията с Венелин и с различни държавни учреждения и чиновници, решавали въпроса за пътуването, както и писма от частен характер на Ю. Венелин до М. П. Пагодин, С. Т. Аксаков и др.

За своите заслуги към българската лингвистика Григорий Венедиктов е получил множество български награди и отличия, сред които държавните ордени „Кирил и Методий“ II степен (1969) и „Мадарски конник“ I степен (2002).

1869

Григорий Венедиктов е избран за чуждестранен член на БАН (2006), удостоен е с титлата доктор хонорис кауза на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ (1998), почетен член е на Съюза на филолозите българисти в България (1986).

Дълги години посвещава на редакторска работа, участва в редколегиите на редица престижни руски и български академични издания. От 1961 г. е член на редколегиата на „Краткие сообщения Института славяноведения“, завежда Отдела по езиковедие в редакцията на сп. „Советское славяноведение“, участва в редколегиите и на други издания на Института по славяноведение – серията „Славянское и балканское языковедение“, списание „Славяноведение“ и др. Член е на редакционния съвет на българските списания „Наука“ и „Езиков свят“, на редколегиата на сп. „Български език“ и сп. „Език и литература“. Бил е член и на редакционния съвет на списание „Многообразие в единството“.

Ще запомним Григорий Венедиктов като авторитетен учен – с пълната му отдаденост на езиковедската българистика и с приносите му към нея, с високата му ерудираност, с онази негова безкомпромисност и прецизност по отношение на научните факти и детайли. Ще го запомним и като забележителен човек и много искрен приятел, с изключителната му деликатност и особен финес, с неутолимата му, съхранена до последните му дни любознателност към всичко, което се случваше в света, в любимата му България, в хуманитаристиката.

Поклон пред светлата му памет!

Радостин Русев

Институт за литература, Българска академия на науките

Избрана библиография

Монографии и сборници

Из истории современного болгарского литературного языка. София: Издателство на Българската академия на науките, 1981. 270 с.

Българский литературный язык эпохи Возрождения. Проблемы нормализации и выбора диалектной основы. Отв. ред. Л. Н. Смирнов. Москва: Наука, 1990. 206 с.

Българистични студии. Съст. Петър Пашов. Прев. от рус. Ралица Цойнска. София: Наука и изкуство, 1990. 242 с.

Исследования по лингвистической болгаристике. Москва: Институт славяноведения РАН, 2009. 468 с.

Издания

- Проблема нормализации литературного языка в программах первых болгарских просветительских обществ в эпоху Возрождения. Москва: Наука, 1974. 16 с.
- Ю. И. Венелин. Грамматика нынешнего болгарского наречия. Публикация подготовлена Г. К. Венедиктовым. Москва: Институт славяноведения и балканистики РАН, 1997, 275 с.
- Ю. Венелин. Грамматика на днешното българско наречие. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2002. 293 с. [български превод на „Грамматика нынешнего болгарского наречия“].
- Ученое путешествие Ю. И. Венелина в Болгарию (1830–1831). Публ. подгот. Г. К. Венедиктовым. Москва: Институт славяноведения РАН, 2005, 153 с.

Атласи

Български диалектен атлас. Т. I. Югоизточна България. Съставен под ръководството на Ст. Стойков и С. Б. Бернштейн. Част 1. Карти. 277; Част 2. Статии. Коментари, Показалци. 206 с. София, 1964. [Автор-съставител на 41 карти и коментари към тях].

Статии

1. К вопросу о глаголах с двумя приставками в современном болгарском языке. – *Ученые записки Ленинградского университета*, № 180. Серия филологических наук, вып. 21, 1955, 172–177.
2. О „следах“ старого сигматического аориста в современном болгарском языке. – *Вопросы языкознания*, 1959, № 5, 60–68.
3. Zur Frage der suppletiven Aspektkorrelationen in der bulgarischen Sprache der Gegenwart. – *Zeitschrift für Slawistik*, Bd. VI, H. 3, 1961, S. 381–386.
4. Итоги изучения в СССР вопросов болгарской диалектологии. – *Краткие сообщения Института славяноведения АН СССР*, вып. 35, 1962, 76–92.
5. Об аналогическом образовании основы настоящего времени некоторых глаголов в современном болгарском языке. – *Slavia*, гоџ. XXXI, 1962, seš. 3, s. 323–341.
6. Неизвестный список „Истории славяноболгарской“ Паисия Хилендарского. – В: *Славянский архив. Сб. статей и материалов*, Москва: Наука, 1963, 203–214.
7. К вопросу о начале современного болгарского литературного языка. – *Краткие сообщения Института славяноведения АН СССР*, вып. 43, 1965, 3–16.
8. К истории слов современного болгарского литературного языка. – *Советское славяноведение*, 1968, № 3, 40–48.
9. Дополнения к болгарской библиографии эпохи Возрождения. – *Известия на Народната библиотека „Кирил и Методий“*, т. IX (XV), София, 1969, 251–257.
10. За първото драматично произведение на български език. – *Език и литература*, год. XXIV, 1969, кн. 5, 57–67.
11. Диалектная основа болгарского литературного языка и болгарское книгопечатание в эпоху Возрождения. – *Вопросы языкознания*, 1971, № 4, 73–89.

12. Фрагменты истории болгарской орфоэпии. – *Балканское языкознание*, Москва; Наука, 1973, 170–210.
13. Об одном явлении в системе глагольного вида в болгарском литературном языке. – В: *Славянское и балканское языкознание. Проблемы морфологии современных славянских и балканских языков*. М., „Наука“, 1976, 283–301.
14. Некоторые вопросы формирования болгарского литературного языка в эпоху Возрождения. – В: *Национальное возрождение и формирование славянских литературных языков*. Москва: Наука, 1978, 207–268.
15. За критериите на възрожденските книжовници при избора на конкретна диалектна основа на българския книжовен език. – В: *Изследвания из историята на българския книжовен език от миналия век*. София, Издателство на БАН, 1979, 13–21.
16. И. И. Срезневский и начало болгарской лексикографии. – *Ученые записки Тартуского университета*, вып. 573. *Труды по русской и славянской филологии*. Тарту, 1981, 46–74.
17. Първа страница в историята на изучаването на българския език от руски учен. – В: *Българското Възраждане и Русия*. София: Наука и изкуство, 1981, 212–235.
18. О первой новоболгарской печатной книге. – In: *Typographia Universitatis Hungaricae Budae 1977–1848*. Budapest, 1983, 187–194.
19. Новые материалы к биографии Ю. И. Венелина. – *Ученые записки Тартуского университета*, вып. 649. *Из истории славяноведения в России*. II. Тарту, 1983, 30–54.
20. За основните направления в нормализацията на съвременния български книжовен език в начален стадий на формирането му. – В: *Първи Международен конгрес по българистика. Доклади*. Т. I. *Исторически развой на българския език*. София, 1983, 328–344.
21. Един млад български възрожденец в спомените на руски учен. – *Език и литература*, 1984, кн. 3, 18–27.
22. К истории литературного самоназвания болгар в эпоху их национального Возрождения. – В: *У истоков формирования наций в Центральной и Юго-Восточной Европе*. Москва: Наука, 1984, 145–163.
23. Ю. Венелин и А. Пушкин. – *Советское славяноведение*, 1985, № 3, 83–92.
24. За паметника на Юрий Венелин в Москва. – *Език и литература*, 1988, кн. 3, 95–102.
25. Судьба первых печатных изданий „Нового завета“ в новоболгарских переводах. – *Информационный бюллетень МАИРСК*, вып. 26, 1992, 70–88.
26. Ю. И. Венелин о болгарском языке. – В: *Ю. И. Венелин в Болгарском Возрождении*. Москва: Институт славяноведения РАН, 1998, 52–83.
27. У истоков становления делового стиля современного болгарского литературного языка. – *Славяноведение*, 1998, № 3, 30–36.
28. О месте новоболгарских переводов Нового завета в формировании современного болгарского литературного языка. – В: *Роль переводов Библии в становлении и развитии славянских литературных языков*. Москва: Институт славяноведения РАН, 2002, 183–195.
29. Некодифицированный фрагмент именного словоизменения в болгарском языке. – *Български език*, год. LI. 2004, кн. 2–3, 130–136.

30. Материалы к советско-болгарской дискуссии по некоторым вопросам современной палеославистики. – *Славяноведение*, 2007, № 2, 58–94.
31. Об изучении болгарского языка в Москве в 30–40-х годах XIX в. – В: *Славяноведение в России в XIX – XXI в. К 170-летию создания университетских кафедр славистики*. Сб. статей. Москва: Институт славяноведения РАН, 2007, 70–107.
32. Опыт интерпретации некоторых данных о возрожденцах и их книгах при изучении начальной истории формирования современного болгарского литературного языка. – В: *Литературные языки в контексте культуры славян*. Москва: Институт славяноведения РАН, 2008, 153–206.
33. Някои авторски лексикални новообразувания на акад. А. Теодоров-Балан. – *Български език*, LVI. 2009. Приложение, 42–76.
34. Первые болгарские возрожденческие книги в Москве. – В: *Болгария и Россия (XVIII – XIX век): Взаимопознание*. Сб. статей. Москва: Институт славяноведения РАН, Институт литературы БАН, 2010, 202–227.
35. Особенности условий общения болгар и русских в Бессарабии в 1820-е годы. – В: *Россия и Болгария: векторы взаимопонимания. XVIII–XXI вв. Российско-болгарские научные дискуссии*. Москва: Институт славяноведения РАН, 2010, 15–30.
36. Современный болгарский литературный язык на стадии становления в представлении носителей диалектов. – В: *Исследования по славянской диалектологии*. Вып. 15, Москва: Институт славяноведения РАН, 2012, 83–99.
37. Об аналогическом преобразовании презентной основы некоторых глаголов в болгарских диалектах. – В: *Исследования по славянской диалектологии*. Вып. 16. Москва: Институт славяноведения РАН, 2013, 179–189.

За него

- Станков, В.* Виден съветски българист. – В: Г. К. Венедиктов. *Из истории современного болгарского литературного языка*. София: Издательство БАН, 1981, 5–6.
- Пашов, П.* Задълбочен изследовател на Българското Възраждане. – В: Г. Венедиктов. *Българистични студии*. София, 1990, 5–9.
- Цойнска, Р.* Високо научно отличие. – *Български език*, год. XLVII, 1997/1998, кн. 6, 84.
- Бояджиев, Т.* Григорий Куприянович Венедиктов – доктор хонорис кауза на Софийския университет „Св. Климент Охридски“. – *Българска реч*, год. IV, 1998, кн. 3–4, 46–47.
- Куцаров, Ив.* Славяните и славянската филология. Очерк по история на славистиката и българистиката от втората половина на XIX до началото на XXI век. Пловдив, 2002, 474.
- Ефимова, В., А. Журавлев.* К юбилею Григория Куприяновича Венедиктова. – *Славяноведение*, 2005, № 1, 124–126.
- Божилова, М.* Проф. д-р Григорий К. Венедиктов. – *Български език*, год. LIV, кн. 1, 117–118.

1869

- Божилова, М.* Венедиктов Григорий Куприянович. – В: *Чуждестранна българистика през XX век. Енциклопедичен справочник*. София: АИ Проф. Марин Дринов, 2008, 91–93.
- Колева, П.* Априловски свод. София: Научноинформационен център Българска енциклопедия, 2009, 115–117.
- Божилова, М.* Григорий Куприянович Венедиктов на 80 години. – *Българистика / Vulgarica*, № 18. София, 2009, 77–83.
- Попова, Т.* Григорий Куприянович Венедиктов на 80 години. – *Български език*, LVII, 2010, кн. 1, 142–148.

In memoriam
Константин Йордан
(1946 – 2021)

През декември тази година напусна този свят историкът балканист професор Константин Йордан. Той е роден в Таргу Окна, окръг Вакау. Завършва история в Университета в Яш (1970). Насочва вниманието си към изграждането на националните държави на Балканите. В продължение на близо половин век – от 1970 до 2017 г. работи като изследовател в Института за югоизточноевропейски изследвания към Румънската академия. Като специалист по история на международните отношения в Югоизточна Европа, К. Йордан се фокусира специално върху изследването на румъно-българските и румъно-гръцките отношения в ново време и публикува анализи по тази тема. Продължително време е член на смесената румъно-българска комисия по история и се откроява като един от малкото специалисти в Румъния по историята на двустранните отношения от края на XIX и през първите десетилетия на XX век. Има редица участия в международни научни конференции в България и в съвместни научно-изследователски проекти. Дълги години е и член на редакционната колегия на сп. „Македонски преглед“. След себе си оставя няколко монографични изследвания, посветени предимно на отношенията на Румъния със страните от Югоизточна Европа през периода между двете световни войни.

Светла да е неговата памет!

От редакцията

In memoriam

Лиляна Грашева (1936 – 2021)

На 84-годишна възраст от този свят си отиде Лиляна Грашева-Сарамандова – изтъкнат медиевист и палеославист, дългогодишен научен сътрудник в Института по литература към БАН, изключителен филолог, който посвети професионалната си кариера в организирането и издаването на някои от най-престижните трудове в областта на старобългарската литература и култура.

Лиляна Грашева завършва българска филология в СУ „Св. Климент Охридски“ през 1959 г. и след кратко учителстване в провинцията печели конкурс за аспирантура в Института по литература към БАН през 1961 г. Защишава дисертация на тема „Художествени особености на старобългарската литература“ с научен ръководител проф. Петър Динеков и свързва трайно професионалното си развитие с Института – първоначално в Секцията по литература до Освобождението, а по-късно – в обособилата се Секцията по стара българска литература. През 1974 г. придобива звание научен сътрудник, а през 1985 – старши научен сътрудник II ст. През периода 1973 – 1980 г. преподава старобългарска литература в Пловдивския университет. За своите приноси в областта на медиевистиката Лиляна Грашева е наградена с орден „Кирил и Методий“ II степен (1985), с юбилеен знак по повод 1100 години от смъртта на Методий (1985) и с почетен знак на БАН „Проф. Марин Дринов“ (2004).

Лиляна Грашева е сред малкото изследователи, които проявяват интерес преди всичко към теоретичните проблеми на старата българска литература. Тази изследователска наклонност, набелязана още от дисертационната теза, се разгръща в нататъшните научни публикации на Грашева. През 60-те години излизат статиите ѝ „Към въпроса за творческия облик на старобългарския писател“, „Старобългарската белетристика“, „В света на средновековната фантастика“, „Старославянските литератури в ново осветление“, които подказват недвусмислено полето, в което са съсредоточени нейните интереси. В текстовете си Грашева се опитва да разчупи тесните аналитични рамки, в които старобългарската книжовност е интерпретирана, и по-точно – едностранчивото възприемане на оригиналните и преводните съчинения като обслужващи изключително църковната практика и лишени от индивидуална творческа инвенция. В своите теоретични статии, но и в проучванията си на оригинални произведения от старобългарски книжовници Грашева бяга

от прибрзаните обобщения и типологизации, от лесните аналогии между славянските и византийската литератури, за да предложи нюансирано и детайлно вглеждане в художествената канава на съчиненията на Константин Преславски, Черноризец Храбър, Презвитер Козма, Климент Охридски. Приносът в изследванията на Л. Грашева се състои тъкмо в адекватния прочит, в който се отлагат правилното контекстуализиране на средновековната творба, проследяването на авторските стратегии в нейното оформяне, както и открояването на основните естетически и идеологически пластове, които я изграждат. Съвременните интерпретации на старата славянска книжнина с понятията и подходите на структурализма, семиотиката или интертекстуалността биха били невъзможни без началните етапи на извоюване на статуса на тези съчинения като литература, като изящна словесност. Научните усилия на Грашева бяха съсредоточени именно в тази посока.

Л. Грашева участва активно като съставител и автор в христоматии и алманаси, както и в създаването на учебни материали. Тя е сред съавторите на раздела за старобългарска литература в учебника-христоматия за 8 клас на „Народна просвета“, претърпял няколко издания. В началото на 80-те излизат от печат обзорните ѝ статии „Жанрът на похвалното слово и книжовното дело на Климент Охридски“ („Кирило-Методиевски страници“, 1983), „Характер и значение на старобългарската литература“ (Обучението по литература в 8 клас, Сборник с методически статии, 1980), рубрики за книжовници от Златния век на българската култура („Творци на българската литература“. Т. 1 и Т. 2, 1980). Грашева е съставител, автор на предговора, както и на коментарите и бележките във втори том от „Стара българска литература“ – „Ораторска проза“. Тази поредица с преводи на най-представителните текстове от книжовното наследство на средновековна България и до днес е незаменимо настолно четиво за изучаващите и интересуващите се от стара българска литература. Не на последно място тя е съставител и на антологията „Старобългарско книжовно наследство“ (2002), в която са събрани ключови теоретични и литературно-исторически изследвания на утвърдени палеослависти върху жанровете, културните средища и знаковите фигури на Българското средновековие.

Лиляна Грашева беше проникновен автор на научни портрети на големите ерудити в палеославистиката. Нейните текстове, посветени на Йордан Иванов, Боню Ангелов, Петър Динеков, Стефан Кожухаров, Джордже Трифунович, Рикардо Пикио, бяха много повече от био-библиографски статии – те открояваха етапите и промените, през които се развиваше знанието за Славянското средновековие в постиженията на своите видни проучватели. Особен пиетет Грашева питаеше към акад. Петър Динеков и може да се каже, че тя избра невидимата роля на предан следовник на своя учител. Неговите начинания и идеи са разгърнати или изведени до успешен край именно благодарение на всеотдайността и силната ѝ ангажираност със завещаното от

него – списание „Старобългарска литература“, както и Кирило-Методиевската енциклопедия. Тя е член на редакционната колегия на списанието от неговото създаване (1971) и главен редактор от 2005 г. Още от първия том (1985) е редактор на Кирило-Методиевската енциклопедия, а неин главен редактор става през 1995 г., заемайки мястото на покойния вече Динеков. Посветеността на Л. Грашева на Кирило-Методиевската енциклопедия (т. 1, 1985; т. 2, 1995; т. 3, 2003; т. 4, 2003) е впечатляваща. Престижът на това ценно издание се дължи в голяма степен на нейния редакторски перфекционизъм, на неуморната енергия в изискването, съставянето и коригирането на статиите. Трудно е да се осмислят отговорността и организационните умения, които са необходими за координирането и редактирането на такъв мащабен академичен проект, и то във времето на почти нулева дигитализация на научни ресурси и липса на електронна комуникация между авторите. Въпреки огромния обем работа, Лиляна Грашева четеше и редактираше всяка страничка от солидните томове на енциклопедията с изключително внимание, с високите критерии на проникновен филолог и отлично школуван медиевист. И тази безкомпромисна в качеството си дейност даде като резултат един наистина авторитетен свод на постиженията в кирило-методиевската проблематика, който се ползва с пълно доверие от палеославистите у нас и в чужбина.

В десетилетията, посветени на издаването на Кирило-Методиевската енциклопедия и сп. „Старобългарска литература“, се вляха не само голямата ерудиция и филологическият талант на Лиляна Грашева. В тях се потвърдиха и нейната безкористност, липса на научна суета, пълното загърбване на кариерно развитие за сметка на невидимата, но насъщна работа по съставянето и редактирането на основополагащи в областта си издания. Към своята работа тя се отнасяше с пословично чувство за скромност и самовзискателност и в тази вътрешна аскеза личеше човекът с осезаемо вътрешно благородство, който с искрена съпричастност откликваше на търсенията и проблемите на своите колеги. За което ще ѝ бъдем винаги признателни и благодарни.

Поклон пред светлата ѝ памет!

Ирина Кузидова
Институт за литература, Българска академия на науките

ОТЗИВИ

Шъствоуѣжъ нзвнѣ по слѣдоу оучнтелю. Сборникъ в чест на проф. д.ф.н. Анна-Мария Тотоманова. Съст.: Татяна Славова, Гергана Ганева, Мария Тотоманова-Панева, Диана Атанасова. София: УИ Св. Климент Охридски, 2021, 596 с. ISBN 978-954-07-5222-8.

Сборникът включва статии и студии в областта на палеославистиката, събрани в четири раздела. В раздела „Изследвания на паметници и текстология“ са включени четиринадесет статии. В статията на Явор Милтенов *Свидетелства за прехода глаголица – кирилица през X – XIII век* се обглеждат отново източниците за съществуването на двете старобългарски азбуки – както в епиграфски паметници, така и в книжовни източници от най-ранния период. Глаголическите ръкописи и фрагменти съставляват над половината от корпуса на най-старите паметници, датирането им се отнася към X – XI в., но те не представляват хомогенна група. Разгледано е влиянието на кириллицата върху някои глаголически паметници, което свидетелства, че преписвачите са владеели и двете писмени системи. В ръкописите на глаголица се установява, че кириллицата е ежедневното, делово писмо, което се промъква в паратекстове. Известно е и обратното явление – глаголически букви, думи, фрази, дори цели изречения се откриват в над петдесет кирилски кодекса, като авторът ги класифицира по съдържание и датировка. Проследени са и отгласите от глаголическо писмо през следващия период (до XIII – XIV в.), показана е приемствеността в писменото наследство и в подготовката на книжовниците. В статията на Казимир Попконстантинов и Николай Марков *Новооткрит оловен амулет от X в. с текст против тресавици* са изнесени данни за амулет от крепостта при с. Седларево, Сливенско, датиран X в. Текстът се различава от други паметници с подобно съдържание и затова е разгледан паралелно с други амулети – от местността Фисека (Буховци, Търговишко), до Руйно (Дуловско), един, намерен на остров Пъкююл луй Соаре (Румъния) и един, постъпил неотдавна в РИМ Варна. Ценни данни са името на притежателя на новооткрития амулет (*рѣба вожиѣ Вѣласиѣ*) и уточняването на болестта, от която е страдал (*крѣви истрѣвити из глави*). Това са свидетелства за индивидуалната функция на амулета. Паметниците съдържат формули за заклинания против болестта и лечителски практики като част от рели-

гиозните представи от всекидневието на българина. Бойка Мирчева се спира на възхвалата на св. св. Кирил и Методий в статията *Преписът на Похвалното слово за Кирил и Методий в ръкопис № 279 от сборката на Е. Е. Егоров в Руската държавна библиотека в Москва*. Ръкописът от XVI – XVII в. вероятно е бил притежание на някоя старообрядческа община. Преписът е използван от изследователите и съдържа определението на св. Кирил като „Панонски епископ“, която особеност се превръща по-късно в отличителна черта на руската традиция. Авторката изнася паралели с южнославянски преписи и установява както различия, така и съвпадения. Татяна Анисимова изследва превода на старозаветната *Книга Царства* в статията *Книги Царств в Тихонравовском хронографе и Толковой палее*. Проблемът за предаването на старозаветните библейски книги е представен като част от формирането на руския хронограф като свод, в който е включен цял набор от източници, преведени в ранната епоха на славянската писменост. Те са представени в подбоден и съкратен вид. Авторката показва как библейският текст оказва влияние в развоя на руското летописание (тръгвайки от т.нар. *Юдейски (Архивски) хронограф* от XV в.) и как се вписва в други подобни по съдържание съчинения, напр. *Тълковната Палея*. Мария Спасова разглежда принципи въпроси в съвременната палеославистика в статията *Ранната датировка на препис – важен, но не основен критерий за атрибуцията на превод*. На базата на текст на славянския превод на пето слово от *Лествицата* на Йоан Синайски в сръбски минейно-триоден панигирик Slav. № 24 от средата на XIV в., Национален исторически музей, София (нататък *НИМ24*), авторката установява, че той е ранен и е различен от всички известни преводи и версии на произведението. Сравнен е с препис № 34 от Синайския манастир „Св. Екатерина“ от XII – XIII в., като текстовете са преписани от различни антиграфи, но преводът е един, възхождащ към хипотетичен глаголически архетип. Синайският препис съдържа редица грешки и пропуски, които са коригирани в НИМ № 24. Вася Велинова разкрива за пръв път историята на съчинението „*Сказание за живота на Моисей*“ в панигирик от Сборката на Националния исторически музей (предварителни бележки и текст) в ръкопис НИМ № 24 от XIV в. Изследва произхода на текста като допуска две възможности – че в основата му е много ранна старобългарска компилация, засега с неизвестен автор, или ранен старобългарски превод на незапазен гръцки текст. В приложение е публикувано дипломатическо издание на текста от ръкописа. Остават отворени хипотезите за историята на съчинението. Татяна Славова предлага резултатите от свое дългогодишно проучване в статията *Маркери от преводаческата практика на Константин Преславски в сборника с Тринадесет слова на Григорий Богослов*. Сравнени са лексикални и морфосинтактични маркери от руския по произход кирилски препис от XI в. (РНБ Q.п.1.16) на превода на Григорий Богослов с творчеството на Константин Преславски в неговите преводи на словата против арианите. Анализът

позволява да се предположи с голяма вероятност, че той е преводачът на *Слово на Рождество Христово* и *Второ слово на Кръщение* от цикъла от тринадесет слова, а *Надгробно слово за св. Василий Велики* подлежи на допълнително проучване. Изследването внася нова гледна точка върху преводаческото дело през ранната старобългарска епоха. Писачът на *Врачанското евангелие НБКМ 19* е приносът на Елисавета Мусакова за този пергаментен паметник от XIII в. Изнесени са нови данни за спецификата на украсата му, въпросите за образците и за книжовното средище, в което е работил книжовникът. Дискутират се хипотезите за книжовно общуване между славянския юг и Русия от края на XII до началото на XIV в., както и сложните взаимодействия в изворите за писменото наследство от XIII в. Цветана Ралева се спира на темата *Три неисследованных списка мучения Св. Александра Римского (дризипарского)* – един непопулярен преводен текст в източноправославната книжнина. Приложен е лингво-текстологически подход за изследване на произведението. Славянският превод е един, вероятно е направен на глаголица и се разпространява в календарни сборници най-често под датата 14 март. Константин В. Вершинин въвежда в обращение пълен препис на руски летописен паметник в статията *Новый список софийского хронографа*, като разглежда ръкопис № 45 от началото на XVII в. (не по-късно от 1606 – 1607), сбирка на А. П. Гранков, Руска държавна библиотека, Москва. Анализирани са както текстът, така и две рисунки, които илюстрират хронографа – гусли във формата на лък с огънатата основа и изображение на юноша (или млад мъж), което илюстрира темата за танца. Авторът отбелязва, че вниманието на художника към историята на музикалните изкуства едва ли е случайно и може би трябва да се свърже с започналия процес на секуларизация на руската култура. Мария Тотоманова-Панева публикува анализ на *Песента на Ана в Архивския хронограф*. Тази част от текста се оказва ключова за проследяване на историята на старозаветната *Книга Царства* (1 Цар 2: 1–10), сравнена с *Псалм 17* и с *Псалм 112*. При съпоставката на първоначалния превод на *Книги Царства* с хронографските и извънхронографските преписи на текста се вижда развитието му. *Песента на Ана* почти не дава варианти спрямо текстовете в древните псалтири, т.е. възможен е процес на допълнително сверяване с Псалтира. Нина Гагова обобщава последните находки за творчеството на Константин Костенечки в статията „*Из книги Константина Костенечкаго*“: *Зогр. 105*. Направен е пълен обзор на историята на ръкописа и на сведенията за него от учените още от края на XIX в. до днес. Изтъкнати са археографски и палеографски особености на ръкописа с оглед на това, че представлява автограф на книжовника Константин Костенечки. Характеристиката на почерка насочва към извода, че се асоциира с немногобройните случаи на запазени работни копия на квалифицирани преводачи, засвидетелствани например в автографи на стареца Исая от третата четвърт на XIV в. Разгледано е съдържанието на *Житието на деспот Стефан Лаза-*

ревич в сравнение с известните преписи с подчертаване на разликите в текста на тази авторска версия. Не са отминати без внимание и космографско-географската компилация, хрониката на Йоан Зонара и другите текстове в ръкописа. Изводът е, че в ръкописа е съхранена уникална антология на съчинения на Константин Костенечки. Красимир Станчев за пореден път внася нов поглед върху католическата книжнина в статията *Към историята на българската католическа книжнина през XVIII век. Съдбата на един Павликиянски ръкопис от 1779 г.* Ръкопис Abagar-Ms. Slav. 1 от архива „Абагар“ в Рим предлага интересна информация по съдържание и форма за историята на книжнината на българското население, приело католическото вероизповедание през XVII в. По-конкретно книгата е свързана с роднинските и свещените връзки на Петър Ковачев Царски и с историята на Илирийския колеж в Лорето и на Collegio Urbano в Рим. В края на този раздел Ива Трифонова внася уточнения за обема на *Наследството на йеромонах Неофит Рилски*, като обобщава известни данни и очертава перспективите за бъдещи проучвания на документалното наследство на българския възрожденец.

Разделът „Литература и култура“ включва статии и студии в областта на литературата – за нейния контекст, развитието на жанровете и стилистиката. На първо място Марчело Гардзанити коментира „скрития смисъл“ в подбора на преводната литература и в оригиналните съчинения през времето на Първата българска държава в статията *II „senso nascosto“ nella tradizione scrittoria di epoca Paleoslava*. Авторът характеризира херменевтичния хоризонт на Солунските братя и техните ученици, ангажирани в преводаческата работа. Подчертава, че този хоризонт не се ограничава само в преводаческата техника или екзегетичните методи за разбиране на християнския текст, но същността му е в дълбокото познание на значенията в Священото писание – концепция, която в някои отношения се определя като мистична, характерна за кападокийските отци на Църквата. Христо Трендафилов се връща към биографията на Константин-Кирил спрямо неговото житие в статията *Уединеният Константин и неговите приключения (Пространно житие на св. Кирил, глави IV – XVIII)*. Иван Добрев споделя мисли за двадесет и осмия знак в глаголическата азбука в статията *Ѡ – ѡръвь – видение в Полихрон*. Той ни въвежда в духовната атмосфера, в която твори Константин-Кирил и във философските дълбини на неговите размисли за състава на азбуката, за отражението на битийността и за символиката на нейните начертания. Иван Билярски се фокусира върху идеята за властта и нейното упражняване в статията *Бисерът и властта. Наблюдения върху една тема от литературата на Етиопия и от книгата Кебра Нагаст*. Предаването на властта в историята, ролята на световните царства, тяхното въздигане и разрушаване според автора има дълбоки корени в концепцията за светостта, съхранена в свещената книга на Етиопия (*Кебра Нагаст*) и символиката ѝ, преминала в християнската традиция. Флорентина Бадаланова-Гелер разисква въпро-

1869

са за глотогенезата (първородния език) и смешението на езиците в статията *Glottogenesis, the primordial language and the confusion of tongues*. Проблемът е представен на широк фон от книжовни и фолклорни източници и съпоставката им показва възприемането на сюжета в различни пластовете на културата през вековете. Малгожата Сковронек представя един рядък апокрифен текст за Сътворението в статията *За Сътворението без създателя. Бележки върху един коментар към Книга Битие (по ръкопис MS. Slav. 320 от Библиотеката на Румънската Академия)*. Творбата съдържа само няколко изречения и е озаглавена *За херувимите и пламтящото оръжие*, като в описанието на рая и неговия покровител липсва подлог, съставителят използва безлични форми на глаголите. Изследването на Марко Скарпа е озаглавено *Първоначални наблюдения върху славянския превод на съчинението на Григорий Палама „Ἀντεπιγραφαί. Против Йоан Бекх“*. Разгледани са производът на съчинението, неговият превод и разпространение в славянски ръкописи. Интересът към него се обяснява с обстоятелството, че Григорий Палама е утвърден преди всичко като антилатински автор и популярността на текста го доказва. Майя Йонова изнася данни за разказите за Езоп в статията *Общност и различия между гръцкия роман за Езоп и славянското „Слово за премъдрия Езоп“*. Показва как среднобългарското „Слово за премъдрия Езоп“ формира нова тематична славянска компилация, изградена върху основата на византийския роман „Животът на Езоп“. Диана Атанасова разглежда проблема за типологията на агиографските произведения и за жанровете им трансформации в статията *Старобългарска агиография: модели*. Съответните мотиви са обосновани с примери както от преводни, така и от оригинални текстове и обосновават необходимостта от цялостно преосмисляне на парадигмата на жанровете форми. Бисерка Пенкова се спира на образа на св. Мина в иконографията на византийското и поствизантийското изкуство в статията *Св. Мина и вълците. Към поствизантийската иконография на светеца и привежда конкретни изображения с характеристика на техните стилови особености*. В статията *Fatum autem legentibus suum* Поли Муканова си поставя за цел да проследи историята на читателя и читателските практики в институцията библиотека, тъй като отдавна е възприето, че историята на библиотеките е част от по-широкия предмет на историята на книгата.

В раздела „Етимология, лексикология, лексикография“ са събрани статии на езиковеди и културолози. Георги Минчев анализира употребата на термина *насъщънъ* в старобългарски текстове в статията *Panem nostrum supersubstantialem – Panem nostrum quotidianum*. Марк Гелер се спира на етимологията на името Юлий Африкан в статията *The name Julius Africanus*. Обзорен характер има проучването на Елка Мирчева под заглавие *Някои названия за ‘възнаграждение за положен труд, надница’ в средновековната славянска книжнина*. Нов материал върху названията за игри и зрелища е изнесен от Марияна Цибранска-Костова в статията *Игри и зрелища: още*

веднъж за някои реалии в славянските юридически преводи. Интересни паралели и задълбочен коментар на лексикалния материал се съдържа в статията *Кой е бил Веселеил, или за славянските съответствия на гр. Τεκτων и неговите деривати* на Веселка Желязкова. Лексикални варианти и тяхното предпочитание при превода на библейския текст са обект на анализ в статията на Татяна Лекова под заглавие *Лексикални варианти на гр. Φραυμός в славянската библейска терминология*. Маргарита И. Чернишева се спира на имената на богопомазани библейски лица в руската писменост – *Opomata sacra* – и тяхната символика в статията „*Иеронимия*“ *в древней славяно-русской письменности (предварительные наблюдения)*. Цикълът статии завършва с изследването на Анна Влаевска-Станчева *Към историята на една (привнесена) етимология в италианския език (бележки върху лемата Vulgaro и нейната история)*, в която се хвърля светлина върху един неизследван ракурс към прилагателното.

В раздела „История на българския език“ са поместени шест изследвания, чиято тема е правописът, взаимоотношенията между графика и граматика. Таня Лалева предлага обобщение за състоянието на правописа в предевтимиевия период в статията *Правописните търсения на българския XIII в. Предтърновски правописни решения*. Наблюдения върху фонетичните особености на надписите от времето на най-ранния период от славянската писменост е обект на статията на Величка Илиева *Епиграфски паметници на Първото българско царство. Графика и фонетика*. Конкретни примери за развоя на членната морфема са приведени в статията на Валентина Стефанова *За членната морфема в историята на българския език*. Кирил Кирилов разглежда особености на глаголното словообразуване в старобългарски език в статията *Движението като естествено състояние на телата и неговото отражение в старобългарското глаголно словообразуване*. Принос към теоретичното осмисляне на системата на старобългарската глаголна система е статията на Красимира Алексова *Вариантността в парадигмата на следходните времена в конклузив и ренаратив и синтагматичните параметри на граматикализацията*. Не по-малко важни са наблюденията на Гургана Ганева в статията *Изразяване на контрафактично условно значение (върху материал от книгата Григорий Цамблак)*, с която завършва сборникът. Несъмнено статиите и студиите в книгата отразяват съвременното състояние на старобългаристиката, показват наличието на нови постижения в теоретичен и извороведски аспект, очертават перспективни бъдещи насоки за изследване.

Анисава Милтенова

Институт за литература, Българска академия на науките

Translations of Patristic Literature in South-Eastern Europe. Proceedings of the session held at the 12th International Congress of South-East European Studies (Bucharest, 2 – 6 September 2019). Ed. Lora Taseva and Roland Marti. Brăila: Editura Istros a Museului Brăilei „Carol I“, 2020, 344 pp. ISBN 978-606-654-419-1.

Представеният сборник обхваща 12 статии, разглеждащи в широк филологически план преводите на патристична литература в културното пространство на Югоизточна Европа. Десет от текстовете са посветени на славянските средновековни преводи, докато последните два разглеждат някои аспекти от патристичната рецепция в Румъния. Повечето включени статии представляват разширени и обработени версии на докладите, представени на специално обособен тематичен панел на XII конгрес за изследвания на Югоизточна Европа, проведен в Букурещ на 2 – 6 септември 2019 г. Редакторската работа дължи професионалния си резултат на Лора Тасева и Роланд Марти.

Славистичните изследвания се поделят най-общо в две групи. Първата обхваща 6 статии, посветени на конкретни текстове и тяхната рецепция сред славяните. В някои случаи изследванията са придружени с издание на самия изследван текст. Към втората група спадат останалите 4 статии, които разглеждат различни аспекти на средновековната (южно)славянска книжовност.

Към приносите, фокусирани върху конкретни текстове, спадат следните статии. Анета Димитрова изследва хомилията за покаянието, въздържанието и девството (CPG 7555), атрибуирана към Йоан Златоуст или Йоан Постник, и нейния славянски превод. Статията представя подробен анализ на отношенията между гръцкия и славянския текст, който вероятно е преведен като част от Златоструя през X в., и задава посоката към съставянето на бъдещо двуезично издание на оригиналния и преводния текст. Друго приносно изследване в тази група е статията на Алесандро Мария Бруни, в което въз основа на ръкописи от XIII – XVII в. се обнародва текст-критично издание на 44-тата хомилия на Григорий Нанзиански (Εἰς τὴν καὶνὴν Κυριακὴν). Прецизно изработеното издание стъпва върху ръкописи от по-ранното разклонение от текстологичната традиция на творбите на св. Григорий сред славяните – тази на сръбските и източнославянските преписи, възхождащи към общ балкански прототип, съдържащ превод, осъществен в старобългарската епоха. Следващото изследване в тази група е на Лора Тасева, която доказва три независими превода на *In transfigurationem Domini* от св. Прокъл, архиепископ Цариградски. В статията са анализирани преводаческите техники, пропуските, добавките и разместванията в текста, както и отделни синтак-

тични особености на превода от гръцки. Специално внимание се отделя и на лексикалния аспект, на т.нар. „маркирани лексеми“. Друго изследване, посветено на конкретен средновековен текст, е това на Екатерина Дикова, която се съсредоточава върху реторическия ритъм в проповедта за Преображение Господне от св. Ефрем Сирин (CPG 3939) в южнославянския ѝ превод. Изследователката установява, че ритъмът не само е преводим, но и адекватно преведен. Следващата статия, занимаваща се с Оригеновите и Йоан-Златостовите хомилии в хърватските глаголически бревиари от XIII – XV в., е на Петра Станковска. Изследователката разглежда конкретно девет текста, които смята за преведени от латински. Последното изследване в тази група е посветено на слово 50 на Ефрем Сирин, запазено в два славянски ръкописа от XIV в., съхранявани в Библиотеката на Румънската академия. Представени са палеографски детайли, както и лексикални аспекти на изследваните паметници. Статията завършва с издание на текста на словото от разгледаните ръкописи № 160 и № 315.

Втората група изследвания в сборника разглеждат в по-широк план аспекти от средновековната (южно)славянска книжовност. Томас Дайбер се спира на един епизод от житието на св. Константин-Кирил, останал до този момент без необходимото внимание и тълкуване, и го вписва в по-широкия контекст на юдео-християнската полемика около Авраам, Исав и Яков. Лара Селс представя алтернативни решения за издаването на славянския превод на Псевдо-Атанасиевите *Quaestiones ad Antiochum Ducem* в съпоставка с изданието на У. Федер¹. Авторката е водена от идеята в едно такова издание да са видими колкото може повече пластове от запазената традиция на текста. Като илюстративен материал са издадени въпросите с пореден номер 39–41. Юрген Фуксбауер изследва ексцерптите от гръцката богословска литература в славянската *Дионтра*. Статията се опитва да покаже кои от цитатите, включени в славянския текст, не са били познати на славянския преводач от по-ранни преводи. Последният текст от тази група е на Малгожата Скворнек, който е посветен на писмата от църковните власти в антилатинската полемика в късносредновековната славянска ръкописна традиция. Изследователката се съсредоточава върху т.нар. „сборници със смесено съдържание“, широко разпространени сред южните славяни през XV – XVI в. Фокус на изследването са три писма – на Михаил I Керуларий (Константинополски патриарх, 1043 – 1058) до Петър III (Антиохийски патриарх), на Доминик (Аквилейски архиепископ) до Петър и отговорът на Петър към Доминик. В приложение е издаден текстът на трите писма спрямо преписа им в ръкопис № 330 от Библиотеката на Румънската академия.

¹ У. Федер. *Въпроси и отговори към княз Антиох*. Т. 1 – 2, Шумен, 2016.

Последните два текста в тома са посветени на рецепцията на патристиката в Румъния. Александру Мареш представя първите румънски преводи на патристични произведения. Според изследователя те се появяват през XVI в. основно като преводи от славянски източници. Сред най-често представените автори са Йоан Златоуст, Василий Велики, Йоан Постник, Атанасий Велики, Йоан Дамаскин и Софроний Ерусалимски. Във второто изследване Даниар Муталип се спира на структурата и композицията на един румънски ръкопис на превод на *Добротолюбие* (християнски монашески текстове) от 1760 г. (№ 2597 от Библиотеката на Румънската академия), който предхожда изданието във Венеция от 1782 г. Съдържанието на ръкописа се представя детайлно, коментирани са и общите места с гръцката *Филокалия* (Φιλοκαλία).

В заключение представеният сборник представлява ценна колекция от приносни изследвания, осветляващи част от богатия свят на южноизточното европейско средновековно пространство. Мозаечният модел на книгата предоставя широка перспектива от методологични похвати, с които да се обхванат по диалогичен начин колкото се може повече страни от разностранните измерения на изследваната проблематика – залог за достойнствата на всяко научно начинание.

Иван П. Петров
Хумболтов стипендиант, Институт по славистика,
Университет „Юлиус Либих“, гр. Гисен, Германия

Religious Rhetoric of Power in Byzantium and South-Eastern Europe. Proceeding of the Session held at the 12th International Congress of South-East European Studies (Bucharest, 2 – 6 September 2019). Ed. by Ivan Biliarsky, Mihail Mitrea and Andrei Timotin. Brăila: Istros, 2021, 404 p. (Bibliothèque de l'Institut d'Études Sud-Est Européennes, 15). ISBN 978-606-654-432-0.

Сборникът съдържа материали, представени в рамките на научната сесия „Религиозна реторика на властта във Византия и Югоизточна Европа“, организирана от Иван Билярски и Андрей Тимотин по време на XII международен конгрес по балканистика, проведен в Букурещ в периода 2 – 6 септември 2019 г. В тома са поместени четиринадесет публикации на изследователи от България, Република Молдова, Румъния, Сърбия и Обединеното кралство, а хронологическият им обхват е изключително широк – от V до XIX в.

Сборникът е структуриран в три раздела, организирани както на хронологически, така и на географски принцип. Първата, т.нар. византийска част, съдържа пет статии и започва с приносната публикация на Пол Магдалино (University of St. Andrews, Oxford; член на Британската академия) със заглавие *The Religious Rhetoric of Political Prophecy*. В публикацията си Магдалино разглежда една особена фигура във византийското общество, отразена и в литературата. Той разкрива образа на пророка и неговите взаимоотношения с властта през призмата на политическите му предзнаменования. Авторът проследява връзките между реториката и идеологията и изтъква, че идеологията се занимава с обикновени стереотипи, докато реториката е изкуството да се управляват *topoi* и *typoi*, отнасящи се до обществото като цяло. Изследователят се фокусира главно върху два извора, характеризиращи се с особено политическо и пророческо съдържание. Става дума за анонимното Житие на Даниил Стълпник, датиращо от последните години на V век и Житието на патриарх Евтихий, написано от презвитер Евстратий след 582 г. Авторът достига до заключението, че това, което обединява изворите, и това, което те завещават на религиозната реторика във Византия, е разкриването в тях на лика на един свят човек. Този образ се възприема като подражание на старозаветния модел за „Божи човек“, който, чрез аскетизма си, си извоюва правото политическите му предсказания да бъдат чути.

Андрей Тимотин (Institute for South-East European Studies, Romanian Academy) представя статия със заглавие *Religious Rhetoric of Power in the Middle-Byzantine Period. Some Reflections*, която е посветена на изучаването на някои средновизантийски хроники и агиографски текстове. Тимотин проследява еволюцията на религиозната реторика във Византия, като прави ясно

разграничение между „двата полюса“ на властта и тяхното влияние върху социалния и политическия живот. Поради тази причина текстът на Тимотин е разделен на две части. В първия дял се разкрива ролята и значението на религиозната реторика, насочена срещу владетелската власт. Едновременно с това обаче в публикацията се проследява същата тази форма на реторика, базирана на религиозни изразни средства и използвана от императорската власт за „възхвала на силата“. Тези водещи теми са изградени основно върху два средновизантийски извора (от XI – началото на XII в.). Става дума за Житието на Никон Метаноит и за Видението на монаха Козма.

В публикацията, озаглавена *Manuscripts, Paratexts and the New Testament Canon: Arethas of Caesarea and the Reception of St John's Apocalypse in Byzantium (Ninth-Eleventh Centuries)*, Адриан Пиртя (Berlin-Brandenburg Academy of Sciences; Freie Universität Berlin) се спира на въпроса за кариерата и научните интереси на ерудирания архиепископ Арета Кесарийски (около 850/860 – след 932) – известен схоластик, на когото принадлежат редица коментари на произведения от класическата Античност. В изследването се поставя въпросът за начина, по който библиотеката и интересите на Арета се вписват, отразяват и отговарят на големите културни, религиозни, социални и политически проблеми на Византийската империя от неговото време. Основният акцент е поставен на „Коментара върху Апокалипсиса“, направен от Арета от Кесария. Пиртя развива тезата за важното значение и „уникалната“ роля на интерпретационната и редакторска работа на Арета върху Апокалипсиса, допринесла за по-нататъшно възприемане на текста.

Статията на Флорин Филимон (Westfälische Wilhelms-Universität, Münster) носи заглавие *Weaving Sainthood Authority: Synkrisis and Typology in the Lives of Meletios*. Типологията и синкрисисът (сравнението) заемат централно място в неговото проучване, поместено в сборника. Авторът разглежда от свой ъгъл две агиографски съчинения от XII в., посветени на Мелетий от Миуполис. Тези текстове са написани от двама учени мъже от Комниновата епоха – Никола от Модон и Теодор Продром. Филимон подчертава широкото използване на интертекстуални похвати от византийските „литерати“ и инструментализирането на агиографията в рамките на литературните спорове и съперничества. В статията си авторът разглежда биографията на Мелетий, както и някои основни моменти, свързани с написването на неговите жития. Отделено е подобаващо място на сравнението на двата агиографски текста и на изясняването на различията в тях. Филимон достига до редица заключения, отнасящи се до хронологията на поява на двата текста, както и до третирането на някои епизоди, свързани с живота на Мелетий от Миуполис.

Михаил Митреа (Institute for South-East European Studies, Romanian Academy) представя статията *Spiritual and Imperial Authority in the Hagiographic Works of Philotheos Kokkinos*. В публикацията авторът засяга темата за духовната и имперска власт, намерила място в агиографските произ-

ведения на Филотей Кокинос. Добре известно е, че Филотей Кокинос е автор на редица жития на съвременни нему светци, чиито текстове са повлияни от политическите и богословските спорове във Византия през XIV в., особено от тези, свързани с учението за исихазма. В статията се набляга на факта, че чрез написаното от Кокинос агиографията се превръща в универсален инструмент за популяризиране и прослава не само на конкретни светци и на исихастката теология, но така също и на императорските фигури, следващи своя личен, политически и църковен интерес. Митреа подчертава, че чрез житията на светците Кокинос реторично изгражда легитимността на императорите, особено тази на Йоан VI Кантакузин, популяризира техния образ сред вярващите и формира определен идеал за отношенията *basileia – ekklēsia*.

Втората част на сборника разглежда проблеми, свързани с миналото на славяно-византийския свят и съдържа общо четири публикации. Този раздел започва с изследването на Смиля Мариянович-Душанич (Faculty of Philosophy, Belgrade University), посветено на: *Le rituel liturgique et la rhétorique du pouvoir dans le royaume serbe du XIIIe siècle*. Нейната публикация разкрива взаимоотношенията между властовата реторика и литургическия ритуал, свързан с коронацията в средновековното Сръбско кралство. В изложението се изтъква, че актът на въздигане на средновековната сръбска държава до ранг на кралство е съпътстван от няколко церемонии, които възплащават новия статут на сръбската държава и църква в края на второто десетилетие на XIII в. Сред тях следва да се отбележи освещаването на храма в Жича и въздигането му в ранг на катедрална църква, предназначена в нея да се извършват коронациите на бъдещите владетели. С тази публикация авторката има за цел да постави акцент върху идеологическата и литургична рамка, в чиито очертания се разгръща актът на коронация на сръбските първенци.

Следващата статия в тома е на Иван Билярски (Institute for Historical Studies, Bulgarian Academy of Sciences) и е озаглавена: *Images Virginis et la rhétorique du pouvoir dans l'œuvre littéraire du Patriarche Euthyme de Tarnovo et de son cercle*. Билярски гради изложението си основно върху няколко литературни произведения, написани от Патриарх Евтимий – Житията на св. Петка Търновска и на св. Филотея, както и Службата в чест на св. Теофано, всички те светици-закрилници на българската столица Търново. Авторът защитава тезата за изграждането на свещен пантеон от светци-покровители на Второто българско царство. В публикацията се подчертава, че разгледаните житийни текстове водят до сакрализация на държавата и столицата, както и на властта изобщо. За това допълнително допринася и пренасянето на свети мощи в Търново – акт с особено място в идеологията на Второто българско царство. Издигането и почитането на култа към споменатите светици, от една страна, и тяхната взаимовръзка с култа към Богородица – от друга, е част от религиозната реторика, която Билярски очертава ясно на базата на агиографските текстове на Патриарх Евтимий.

Статията на Тудор Теотеи (Institute for South-East European Studies, Romanian Academy) е озаглавена: *Qualités du souverain orthodoxe, vues à travers „l’Histoire“ de Jean VI Cantacuzène et les chroniques slavo-roumaines*. В публикацията се изказва мнението, че византийската религиозна реторика се разпространява в културната орбита на Византия, част от която са и румънските (влашките) княжества. Проучването се базира, от една страна, на Историята на Йоан VI Кантакузин, а от друга – на славяно-румънските (влашки) хроники. Безспорно в изложението се отбелязва фундаменталната разлика във формата на разглежданите исторически извори, но едновременно с това се посочват и редица прилики, които изпъкват при разглеждането на текстовете. Изследователят привежда примери, отнасящи се до суверена, който остава верен на православната вяра и е неин ярък защитник. Налага се изводът, че религиозната реторика на властта има мисията да легитимира божествената същност и сила на владетеля, дадени му от Бог, пред когото самият съзрел е отговорен.

Андрей Прохин (National Museum of Ethnography and Natural History, Chişinău) в статията си *The Sovereign’s Dream as Historical Parable in the Byzantine World Chronicles from the Romanian Principalities (16th – 17th c.)* предлага анализ на текста, написан от Михаил Мокса, влашки историограф и автор на най-старата запазена хроника на румънски език от началото на XVII в. В публикацията Прохин подчертава, че особеният интерес на Мокса към владетелските пророчески сънища е плод на духовно разбиране за историята, наследено от византийските хроники. В изложението се отбелязват хрониките на Георги Амартол, Йоан Зонара, Симеон Логотет и Константин Манасий, известни в няколко славяно-румънски (влашки) ръкописа от XV – XVII век. Акцентът е поставен върху характерни епизоди от тези съчинения, съдържащи множество разкази за чудотворни сънища и видения, често придружени от пророчества. В статията се отбелязва, че славянските преводи на византийските хроники се превръщат в историографски модели, върху които се изграждат някои влашки хроники от XVI – XVII в., а това допринася за интегрирането на румънската история в световната.

Последната част на сборника съдържа пет материала, посветени на религиозната реторика, разгръщаща се в пределите, където се говори румънски език. Първата статия в този дял е на Мариан Коман (Institute for History „Nicolae Iorga“, Romanian Academy/University of Bucharest) и е озаглавена *The Reign of a Defrocked Monk. A Late Fifteenth-Century Case Study in the Wallachian Political Language*. Изложението се фокусира върху историята на Влашко в края на XV в., и по-точно, върху някои моменти, свързани с личността и управлението на Влад IV Монах. В статията се проследява животът на тази противоречива историческа фигура, като се изтъкват различни факти, намерили място в историографията. Наред с общоизвестните твърдения Коман подлага на задълбочен анализ *arengae* на документите, издавани от Влад IV, и по този начин проследява и осветлява някои въпроси, свързани

с управлението на монаха-владетел. В изложението Коман се фокусира върху тях, както и върху есхатологическите очаквания около седемхилядната година от Сътворението на света. Проследяването на тази връзка позволява на изследователя да изясни много от политическите и културни начинания на влашкия владетел.

Публикацията на Овидиу Кристя (Institute for History „Nicolae Iorga“, Romanian Academy/„Ovidius“ University, Constanța) *War and Religious Rhetoric in Wallachia during the „Long Turkish War“* хвърля светлина върху религиозната реторика, използвана от влашките князе по време на „Дългата турска война“ и особено върху многократно появяващата се идея за *antemurale christianitatis*. Войводите на Влашко и Молдова използват тази тема като елемент от реторическа стратегия, чиято цел е да убеди император Рудолф II и папа Климент VIII, че влашките княжества са част от християнската общност и са готови да участват във войната срещу неверниците. Тази стратегия проличава и от кореспонденцията на споменатите владетели с европейските дворове. В изложението се отделя специално място на личността на Михаил Храбри, чиято реторика се отразява и е наследена от някои от неговите приемници на влашкия трон.

Лидия Котовану (Institute for History „Nicolae Iorga“, Romanian Academy) в студията си със заглавие: *Le κτητορικὸν δίκαιον, les patriarches grecs et les limites du pouvoir absolu des princes valaques. Autour de la prétendue „réforme monastique“ de Matei Basarab (1632 – 1654)* разглежда реториката, която влашкият княз Матей Басараб използва, за да легитимира възкачването си на трона. Посредством подробен анализ на типичите на основаните от него манастири и други писмени източници (дворцови хроники, дипломатическа кореспонденция, хрисовули, потвърждаващи различни права, съдебни актове, типографски произведения) Котовану доказва, че князът се стреми с реторически средства да свърже властта си с основателите на държавата и „династията Басараб“ и да представи себе си като възстановител на нейните древни порядки. Поради тази причина в публикацията се засяга проблемът, свързан с автократичната власт (самодержавиѝ) на дунавските князе.

Раду Недичи (University of Bucharest) със статията си *Wondrous Icons between Politics and Religion: Building Legitimacy among the Romanians in Transylvania in a Time of Internal Power Struggles and Confessional Dissent* се фокусира върху едно интересно събитие, случило се през пролетта на 1764 г. в град Блай (Блаж), централна Трансилвания, и последствията от него. Авторът представя фактите около смъртта на местния епископ Петру Павел Аарон, починал в началото на месец март 1764 година. В публикацията се акцентира върху чудото, случило се след полагането на архиерейския ковчег в параклиса на епископския дворец, изразяващо се в появата на чудотворен плач от иконата на Пресвета Богородица. Изследователят отбелязва, че

60-те години на XVIII в. е време, характеризиращо се с ярка вътрешна борба и разцепление сред румънската общност в Трансилвания, наложени между мнозинството, което изповядва източноправославната вяра и малцинството, отдадено на гръкокатолическия ритуал. В този контекст смъртта на епископ Петру Павел Аарон поставя въпроса за неговото наследяване, а това, от своя страна, предизвиква конкуренция между кандидатите – духовници с утвърдени, но противоположни позиции по отношение на църковното управление.

Последната студия, поместена в сборника, е на Раду Паун (Centre d'Étude des Mondes Russe, Caucasic et Centre-Européen, CNRS – EHESS, Paris) и носи заглавие: *La mise en rituel du pouvoir. Une prière de couronnement copiée par Dionisie Eclesiarhul (1813)*. Както авторът сам подчертава, „публикацията се опитва да осветли доколкото е възможно един основен ритуал за всяка християнска монархия – а именно коронацията“. Чрез това изследване Паун хвърля светлина върху все още ненаписаната история на ритуалите на монархическата власт във Влахия. Авторът се фокусира върху един ръкопис, съдържащ специална молитва, предназначена да се отправя по време на коронацията. Изследователят изказва становището, че въпросният текст най-вероятно е съставен през месец януари 1813 г. Паун изтъква още, че молитвата, написана в началото на XIX в. във Влахия и свързана с коронацията, по всяка вероятност никога не е използвана в култов контекст.

В заключение трябва да отбележим, че публикациите, включени в сборника, разглеждат комплексно различните форми на власт във византийското общество и сред другите средновековни и предмодерни общества, ситуирани в политическата и културната орбита на Византия. Статиите демонстрират убедително богатството на темата за религиозната реторика, използвана във властови контекст. Представените научни изследвания се превръщат в ярко доказателство, подчертаващо многостранността на проблемите, „подчинени“ на реторичните модели. Без съмнение материалите, включени в тома, ще послужат като основа за по-нататъшни изследвания и ще допринесат за по-добро познаване на особеностите на религиозната реторика на властта във Византия и в Европейския югоизток като цяло.

**Елена Костова,
Институт за исторически изследвания,
Българска академия на науките**

Biblical Apocrypha in South-Eastern Europe and Related Areas: Proceedings of the Session Held at the 12th International Congress of South-East European Studies. Bucharest, 2 – 6 September 2019. Ed. by Maria Cioată, Anissava Miltenova, and Emanuela Timotin. Brăila: Editura Istros a Muzeului Brăilei „Carol I“, 2021, 384 p. ISBN 978-606-654-435-1.

Статиите в настоящия сборник бяха представени като доклади в панел, озаглавен „Библейски апокрифи в Югоизточна Европа. Вариации и предаване от древността до съвременността“, включен в програмата на XII международен конгрес по югоизточни европейски изследвания. Самото събитие се проведе в Букурещ от 2 до 6 септември 2019 г. и бе организирано от Международната асоциация по югоизточни европейски изследвания. Акцент в тематиката е важната роля на апокрифната литература в културата на Югоизточна Европа, съхранена в трите езикови традиции – гръцка, славянска и румънска.

Сборникът започва с увод (с. 5 – 17), в който съставителите, в лицето на Мария Чоата, Анисава Милтенова и Емануела Тимотин представят накратко публикациите на единадесетте автори. В уводната част също така се изяснява терминът „апокриф“, проследява се ръкописната традиция на апокрифните текстове („старозаветни“ и „новозаветни“), които оцеляват в множество преписи, като самите текстове непрекъснато се адаптират към различни конкретни общности от публика и контексти в ръкописите.

Първото изследване, поместено в сборника, принадлежи на видния учен Михаел Стоун (Академия на науките на Израел) и е озаглавено „More about Jewish Apocalyptic in the Armenian Tradition“ (с. 19 – 34). Авторът изследва как точно староеврейските апокалиптични произведения, концепции и литературни форми са включени в арменската култура. По този начин той дава представа за начините, по които арменската култура асимилира и използва староеврейските апокалиптични модели и идеи, за да подкрепи националното съзнание и да осмисли събитията, които са преминали през цялата история на този етнос. Някои древни еврейски апокалиптични свещени писания, като *Книга на пророк Даниил* и *пророк Ездра* (гл. 4), навлизат в арменски контекст още в началото на V век като част от арменския превод на Библията. М. Стоун представя някои по-малко известни примери от арменската средновековна апокалиптична литература, привличайки вниманието към техните космологични и идеологически измерения. Изучаването на тези текстове, техните корени, функции и трансформации според автора ще доведе до по-задълбочено разбиране на средновековния арменски мироглед.

В следващата статия (с. 35 – 45) „Type-scenes, Type-structures and / or Universal Complexes Operating in Slavic Medieval Miscellanies (On the Exploitation of the Motif about the Holy Tree)“ Анисава Милтенова (Институт за литература, БАН) разглежда въпроса за мотива за Свещеното дърво и типологията на текстовете в средновековните славянски сборници със смесено съдържание. Мотивът за дървото е бил използван за показване на взаимната връзка между Стария и Новия завет, а също така и за осмисляне на космогонията, преодолявайки ограниченията на човешкото съществуване. Авторката запознава читателя с поредица от текстове, започвайки с три цикъла разкази за Свещеното дърво – с тези, приписвани на Григорий Богослов, на епископ Севериан Гавалски и на българския презвитер Йеремя. Тези цикли от нарративни текстове представят историята на човечеството от Сътворението до разпятието на Христос върху кръста, направен от същото дърво, което някога е израснало в рая. Циклите съчетават истории, в които присъстват популярни библейски герои – Адам и Ева, Мойсей, Соломон, Авраам, Исус Христос и двамата разбойници. След това А. Милтенова насочва вниманието си към други жанрове, включени в сборниците със смесено съдържание, които развиват мотива за Свещеното дърво (напр. текстове под формата на въпроси и отговори) и тълкувания на библейски притчи. По този начин авторката демонстрира значението не само на типовите сцени и мотиви (структури, свързващи различни текстове) за създаването на апокрифна литература, но също така обръща внимание на сборниците със смесено съдържание като най-разпространена макрожанрова форма.

Следващата статия на Емануела Тимотин (Институт по лингвистика, Румънска академия на науките), озаглавена „*The Plaint of Eve, When She is Going Out Through the Gates of Paradise: A Late Romanian Development of The Life of Adam and Eve*“ (с. 47 – 71), цели да проучи препис в ръкопис от Румънската академия на науките, да разкрие неговите източници и да допринесе за историята на литературния жанр *planctus* (оплакване, плач през Средновековието – бел. Е. Т.) във връзка с литературата, свързана с Адам. Нейното изследване анализира жанровия модел в рамките на румънския плач, показва връзките с литературата за Адам и Ева и предоставя преглед на темата за плача на библейските герои в текстовете и в иконографията. Румънският текст за Ева има за цел да събуди симпатиите на публиката към нея, да намали нейната вина и да признае нейната гледна точка за живота в рая. Текстът вероятно е рецитиран в погребален контекст като покана към душата на починалия да предприеме пътуването на Ева в обратната посока – напускане на светския свят. Художествената специфика на текста е представена за пръв път.

Начинът, по който апокрифните текстове са били използвани по различни начини в източноправославния контекст в хода на тяхната рецепция в Югоизточна Европа, е представен в следващата статия, в която авторът изследва текст, използван в литургична среда. Любица Йованович (Универ-

1869

на *Книгата на пророк Даниил* в своето изследване, озаглавено „How Many Translations are There of *The Book of Daniel* in Old Church Slavonic?“ (с. 109 – 124). В по-ранни изследвания на И. Е. Евсеев (1905 г.) е изказано предположението, че *Книгата на пророк Даниил* е била преведена три пъти (частично или изцяло) на старобългарски език. Авторът представя подробно изследване с примери, които показват, че има седем различни превода на *Книга на пророк Даниил*. Това не е изненадващо, тъй като старозаветната книга или части от нея са били използвани с различна функция и в различни контексти, а централното ѝ значение за християнската есхатология осигурява включването ѝ в средновековни компилации. Тъй като са били предназначени за различни цели, преводите не са свързани или взаимозаменяеми. Всички преводи показват оригинални решения, които са от решаващо значение за практиката в ранната българска литература. Преводачите са предложили свои собствени лингвистични избори, някои от които не са засвидетелствани в други паметници. Езиковото богатство и разнообразие формират мост между ранните преводи, запазени в класическите преводи на св. св. Кирил и Методий, и последващото обогатяване на литературните жанрове с ново съдържание и модели по времето на Симеон Велики в новата столица Преслав.

Значението на агиографията и литургичните изследвания за изучаването на апокрифите отличава следващата статия, в която авторът Василий Лурие (Институт за философия и право, Новосибирск) прилага метода на критичния анализ на агиографията към един сложен и малко известен източник в статията си „A Monothelete Syriac Compilation of Pseudo-Apostolic Acts Preserved Only in Slavonic and The Entrance of Contants II into Rome in 663“ (с. 125 – 217). Фокусът на неговото изследване е върху новозаветния апокрифен материал в компилация, озаглавена *Разказ, насочен срещу римляните*, която оцелява само на славянски и съществува в три редакции. Всички версии запазват антилатинското ядро, съставено от анонимен византийски полемист през XI век, който използва по-ранен източник: гръцки флорилегий с монотелитска насоченост от текстове, преведени от сирийски. Този сирийски текст използва заемки от псевдоапостолски писания, за да демонстрира пониския статут на Римския престол спрямо Антиохийската патриаршия. Новозаветният апокрифен материал, разгледан в неговото изследване, се състои от следните фрагментарни разкази: три произведения, свързани с дванадесетте апостоли, с *Псевдо-Псевдо-Дионисиев фрагмент*, вмъкнат между тях, последван от текст, приписван на Еводий, наследника на Петър в Антиохия, и едно произведение за *Деянията на Петър в Рим*, приписвано в рамките на традицията на Климент Римски. Корпусът *Псевдо-Псевдо* според В. Лурие е предимно (ако не и изключително) феномен от VII век, свързан с антихалкидонската среда на Сирия, като е възможно оригиналният му език да е гръцки, а не сирийски. По-голямата част от статията е посветена на произведението *Деянията на Петър в Рим*, което предоставя някои исторически данни

за посещението на Констанс II в Рим през 663 г., църквата „Санта Мария Антиква“ и култа към св. Стефан. По този начин авторът демонстрира как агиографските легенди, създадени като инструмент на пропагандата, могат да бъдат използвани като исторически източници.

Голям брой апокрифни разкази имат особено сложна традиция на предаване, тъй като са били широко разпространени и адаптирани към различни контексти. Статията на В. Лурие свидетелства за феномена на текст-в-текста като важен източник за начина, по който са предадени апокрифни произведения, вградени в различни по-обемни композиции. Това явление е разгледано и в следващата студия на Кристина-Йоана Дима (Филологически факултет, Университет в Букурещ), която в статията „L’apocalypse de la Vierge Marie. Versions Roumaines du XVI au XIX siècle“ (с. 219 – 248), анализира румънската традиция на *Откровението на Божията майка*, засвидетелствана в 92 ръкописа в периода от XVI – XIX век. Кристина-Йоана Дима установява, че текстовете се различават значително един от друг и могат да се разграничат три редакции. Редакция А е най-старата и представя *Ходене на Богородица по мъките*. Преведена е от славянски източник през XVI век. В редакция Б, оцеляла в ръкописи от XVIII и XIX век, пътуването на Божията майка включва както ада, така и рая. Този широко разпространен превод е направен от гръцки. В редакция С феноменът на текст-в-текста е разпознаваем, тъй като *Откровението* е вградено във *Видение на св. Серафим*. Тази редакция е запазена в три ръкописа и произходът на нейния превод, както посочва авторката, не може да бъде определен. В края на статията има две приложения: в първото географското разпространение на ръкописите е илюстрирано чрез карти, а второто представлява таблица, изброяваща конкретните наказания, които очакват грешниците в ада, според всяка редакция. Това показва разнообразието в рамките на традицията, тъй като текстът продължава да се променя в хода на неговото преписване.

Друго произведение, което е било особено широко разпространено в румънскоговорещите райони, е *Житието на св. Василий Нови*, гръцко произведение от X век, написано от Григорий, ученик на св. Василий. В изследването си, озаглавено „The Road to the Afterlife in the *Life of Saint Basil the Younger* in a Romanian Manuscript of the 17th Century“ (с. 249 – 259) Мария Станку Истрате (Институт по лингвистика, Румънска академия на науките), продължава темата за странстването на душата след смъртта, която е представена в края на статията на Е. Тимотин. *Житието* на светеца е изключително популярно в Румъния и е засвидетелствано от множество преводи от гръцки, славянски и руски, запазени в над 50 ръкописа. В някои ръкописи видението на Григорий се разпространява самостоятелно, отделно от останалата част от *Житието*. Изследването в тази статия се основава на най-ранния румънски ръкопис от средата на XVII век, преведен от славянски. Разказът може да бъде разделен на пет части: биография на светеца, чудесата и смъртта му,

с две видения на Григорий, включени между тях. Първото от тези видения описва пътуването на душата, а второто представя Страшния съд. Останалата част от статията разглежда значението на изпитанията, осъществявани в отвъдния свят, особено що се касае визуалните изкуства и погребалните обичаи в румънската култура. Прегледът на рецепцията на мотивите от житието на св. Василий Нови илюстрира неговото дълбоко влияние върху румънската култура, особено относно обичаите на погребенията, произтичащи от вярата в пътуването на душата след смъртта. Това е интересна илюстрация на начина, по който апокрифите взаимодействат с популярната религия, а и с обичаите, свидетелстващи за живата традиция на тяхното приемане.

Матия Огрин (Институт за словенска литература) в „Slovenian Manuscripts on the Antichrist and the Modes of the Manuscript Tradition“ (с. 261 – 275) разглежда съвсем различен случай на културен трансфер, а именно словенската рецепция на легендата за Антихриста, преведена от старопечатна книга, написана от капуцинския монах Дионисий от Люксембург: *Antichristi. Oder Außführliche, gründliche und Historische Beschreibung Von den zukünfftigen Dingen der Welt* (1682). Книгата на Дионисий е пряк тематичен наследник на средновековните апокалиптични писания, систематизиращи по-ранни вярвания за Антихриста. Книгата е включена в австрийския императорски индекс на забранените книги през 1774 г. Независимо от това силно обработеният бароков текст на отец Дионисий, със стотици богословски и историографски препратки се превръща в своеобразна словенска народна книга. Преведена вероятно за първи път през 1767 г. на словенски, тя продължава да се препредава и през XIX век, а творбата оцелява в дужина словенски ръкописа. М. Огрин показва, че традицията не е толкова хомогенна, колкото се е предполагало първоначално. Той открива, че през XIX век е направен нов превод, който е по-точен от съкратения първи превод. Неговото изследване предлага поглед върху устойчивостта на ръкописната култура в Словения, тъй като произведения, които не отговарят на стандартите на австрийската цензура, продължават да се преписват на ръка от литературно активни, самообразовани миряни, наречени *буковники* (*bukovniki*). При създаването на своите ръкописи, макар и във ферми в Каринтийските планини или в малките манастири на Карниола (историческа провинция на Словения – бел. Е.Т.), *буковниците* създават нещо напълно „ново“, актуално и живо: собствена литературна и духовна култура.

Връзката между ръкописите и старопечатните книги е представена също и в статията на Мария Чоата (Университет в Манчестър) „The Collection of Dr. Gaster at The Library of Romanian Academy in Bucharest“ (с. 277 – 312), тъй като някои от споменатите в изследването ръкописи са копирани от печатни книги. Авторката изследва важната за литературознанието колекция на проф. Мозес Гастер (1856 – 1939), роден в Букурещ, интелектуалец с широк кръг от интереси. Използвайки архивни източници, авторката разказва исто-

рията на придобиването ѝ през 1936 г. и последващата съдба на колекцията. Резултатите са обобщени в таблица (с. 299 – 312), която може да се използва като помощно средство за намиране и като инструмент за преобразуване от номерата на ръкописа на Гастер към текущите референтни номера в библиотеката. Това, което се възприема като колекция на Гастер, част от Библиотеката на Румънската академия на науките, съдържа: 180 румънски ръкописа, един славянски ръкопис, два немски ръкописа, 143 исторически документа, шест архивни единици, една рядка книга и една обикновена печатна книга. Колекцията е изключително разнообразна и включва апокрифи и популярна литература, съвременна литература (особено преведена от френски), исторически произведения, църковна литература и значителен брой музикални ръкописи. Статията на Мария Чюота също така илюстрира значението на сборниците със смесено съдържание като средство за предаване на апокрифни текстове, за което Гастер е бил очевидно добре осведомен. Като привлича вниманието към характеристиките на ръкописите, които хвърлят светлина върху това как Гастер е работил като колекционер, тази статия също допринася за изучаването на колекционерството и колекционерите.

В края на сборника за улеснение на читателя са посочени използваните съкращения (с. 313 – 314), след което следва основната библиография (с. 315 – 360). Биографичната справка за авторите може да се открие на с. 361 – 366, като показва разнообразието на научните институции, в които се изучават апокрифите. Индексът на библейските източници може да бъде открит на с. 367 – 370, а подробен тематичен индекс е на с. 371 – 380. На последните страници от сборника са представени заглавията на книгите, публикувани в поредицата „Bibliothèque de l’Institut d’Études Sud-Est Européennes“ (BIESEE).

Статиите в настоящия сборник са несъмнен принос в областта на балканското литературно наследство от Средновековието и прехода към Ново време. Авторите внасят нови извори, които са представени със съвременна методика и в съответствие със съвременни теоретични постановки. Анализът на апокрифните текстове, независимо от техния произход, съдейства за преодоляване на традиционното разделяне на текстовете на канонични, извънканонични и неканонични, показва широката им популярност на Балканите. Всяка статия в този сборник свидетелства по един или друг начин за многостранната и сложна история на апокрифната книжнина в европейската култура, с което съществено допринася и за разясняването на феномена „апокриф“ и неговата рецепция. По този начин сборникът представлява ценно издание за всички, интересувачи се от балканските литератури и от тази дискуссионна проблематика.

Екатерина Тодорова
Институт за литература, Българска академия на науките

Явор Милтенев. Слова от колекцията *Златоструй* с неизвестен гръцки източник. София: Авалон, 2021, 248 с. ISBN 978-954-9704-40-2.

Новата книга на Явор Милтенев е своеобразно продължение на публикувана през 2013 г. монография, посветена на *Златоструй*, която обобщава дългогодишните изследвания на автора в областта на археографията, текстологията и проучването на изворите на този сборник, емблематичен за книжовния подем от времето на цар Симеон. В новото си проучване Я. Милтенев „довършва“ някои набелязани в предишния труд теми, като се насочва към определени слова от сборника, за които липсват гръцки съответствия. Така още със заглавието на своята студия авторът определя един специфичен за литературната медиевистика хоризонт на очакване – вероятната атрибуция на анонимни творби. Въпросът с авторството на анонимни средновековни текстове винаги е привличал както с възможностите да се въведе в научно обращение непознат/неатрибуиран текст и да се обогати книжовния профил на конкретен автор, така и с предизвикателствата, които поставя пред изследователя, защото това е изпитание за неговата методологическа, фактологическа и филологическа ерудиция.

Я. Милтенев поставя във фокуса на своето изследване десет анонимни текста, включени в пълната колекция *Златоструй*, съдържаща 138 слова и позната в 25 руски преписа, най-ранните от които датират от XV в. Монографията съдържа кратко „Въведение“ (с. 5–11), допълнено със сведения „За историята на тази книга“ (с. 13–14), което, макар и лаконично, дава ясна представа за обекта на изследване, за целите и задачите на автора и за избраната от него методология и едичионни принципи. Още в уводната част на книгата е направена една важна уговорка, която според мен очертава параметрите на комплексен изследователски подход, какъвто задължително е необходим при подобен тип опити за атрибуиране на анонимни слова: „*Златоустовият хомилетичен свод е работел като матрица за създаване на антологии с различно предназначение. Не би било пресилено да се предполага, че това е било част от първоначалния замисъл на неговите съставители и на неговия поръчител: да се създаде не една отделна книга с преводи, а текстова база, от която по-сетнешните книжовници да могат да извличат поучения за своите нужди.*“ (с. 4). Представен така, сборникът *Златоструй* по-нататък се интерпретира като отворена структура, заемки от която се идентифицират в различни по тип сборници (на ниво групи от слова), но и в различни по своя характер произведения – на ниво интересетекстуални взаимодействия. А подобен факт само по себе си е остър подводен камък при всеки опит за категорична атрибуция. Отчитайки вероятно подобни трудности и услов-

ността на понятието „авторство“ в Средновековието, особено що се отнася до проповедническата литература, към която принадлежат анализиранияте творби, авторът е избрал единствено възможния подход – да представи всяко слово поотделно, като съпроводи наборния текст от научен апарат, систематизиращ следните проблемни полета: предходни проучвания; ръкописна традиция; текстологическа история; езикови наблюдения и наблюдения над лексиката. В края на всяка кратка студия са формулирани основни изводи, засягащи предимно хипотезите за атрибуция. Следва издание на текста с различенията.

В първата рубрика се дава сбита реферативна информация за изследванията и публикации на всяко отделно слово, хипотези за авторството му (ако такива съществуват), както и корекции на някои приети вече в науката становища. Втората рубрика е посветена на преписите. Тя включва както археографска справка, така и коментар на предишни издания на текстовете, анализ на връзките между отделните преписи, коментари по въпроса за редакциите (когато такива са налични) и в общи линии дава достатъчно точна информация за достойнствата, респ. пропуските при изданията на проучваната творба. В тази част се мотивира и изборът на препис, по който е осъществено изданието, а също така и необходимостта понякога текстът да се издаде по два преписа, представящи различни редакции (вж. напр. слова № № 1, 2, 4 и 5). Третата рубрика е посветена на текстологията, като в различните случаи тя варира като пълнота (в зависимост от броя на преписите, от тяхната филиация и пр.) и за различните слова носи различно заглавие. Тя има несъмнено основополагащо значение както за избора на препис за изданието, така и за представянето на различията, а и за следващите езикови и лексикални бележки. В частта, посветена на езиковите наблюдения, отново има диференциран подход, някъде те са заменени от по-подробни анализи на връзките между преписите или са свързани с анализ на изворите на съответния текст, включващ паралели с други старобългарски или гръцки творби. В редица случаи става дума и за наблюдения над лексиката на отделните слова, която има пряко отношение към предложените от автора атрибуции. В края се резюмират основните изводи от текстологическите, лексикалните и археографски анализи и се формулира заключение относно възможността за атрибуция на конкретното слово. Изданията на текста са съобразени със съвременните едичионни принципи и дават възможност на читателя да провери изказаните в съпровождащия научен апарат хипотези.

Представените в монографията слова са подредени съобразно степента на сигурност на вече съществуващи и предложени от автора атрибуции. Този имплицитен критерий (Милтенов никъде не извежда принципи, на които се основава поредността на словата) се налага от само себе си при внимателен прочит на отделните аналитични части. Първо е анализирано *Слово за Св. Троица и за творението, и за съда*, творба с единодушно прието авторство

на св. Климент, още повече че в един от преписите името му фигурира като авторско. В този случай изследователската задача е по-скоро да се очертаят промените в творбата в процеса на нейното битуване, да се предложат актуални текстологични наблюдения, да се задълбочи анализът на взаимоотношенията между преписите в пълния и съкращения *Златоструй* и други сборници, за да мотивира авторът своите изводи относно етапите на разпространение на творбата, а също така и да предложи своята версия за наличието на „преславски лексикални маркери“. Те според Милтенов са резултат на лексикална обработка на архетипа от преславските книжовници (с. 28)¹. При второто представено слово, *Слово за спасението на душата*, също е налице препис с указано авторство – това на Черноризец Петър. Но творбата поставя по-широк кръг въпроси, свързани с използването на гръцки образци, идентифицирани в монографията на Милтенов и придаващи на анализирания текст характера на компилация. Може би това е причината изследователят да направи изрично уговорката, че няма да разглежда въпроса за авторството, доколкото смята за по-съществен въпроса за историята на текста (с. 57, бел. 5). Това се налага от обстоятелството, че новоидентифицираната в състава на *Златоструя* версия на словото се отличава по редица свои белези от двата основни преписа.

Първите две слова са относително обособени като „авторски“, тъй като и самият Милтенов приема направените вече атрибуции, макар и с известни уговорки за второто слово (за негов автор се смята Черноризец Петър). Анализираните две творби според мен са важни в тази монография не толкова с потвърдените атрибуции, а като свидетелства за процеса на работа на старобългарските книжовници, които е трябвало да съставят проповеди по най-различни поводи в рамките на богослужебния процес. В този смисъл компилациите успешно са удовлетворявали подобни нужди – процес добре илюстриран чрез идентифициране на заемките от гръцки автори, направено в книгата. „Засега трябва да се приеме, че става въпрос за старобългарска

¹ За Я. Милтенов това е „тема с продължение“. Вж. Милтенов, Я. Преславските лексикални маркери. 1. Опит за въведение. – *Старобългаристика*, XLIV, (2020), 2, 54–79. Вж. и Станков, Р. Еще раз к проблеме так называемой „преславской лексики“. – *Старобългаристика*, XLV, (2021), 2, 65–84. Предвид дискуссионния характер на този много важен въпрос за лингво-текстологичните проучвания на старобългарските литературни паметници (не само богослужебни, но и преводни богословски и авторски текстове), няма да бъде засяган при представянето на тази монография. Самият автор идентифицира „преславска лексика“ като белег за редакторската работа на съставителите на сборника *Златоструй*, докато при атрибуциите използва, съвсем основателно, или примери за архаизми, за редки словоупотреби, или за специфични думи (и словосъчетания), характеризиращи творчеството на даден автор, на базата на сигурните като авторство текстове.

компиляция, в чиято основа лежат византийски източници, умело съчета-ни в един гладък и смислово единен текст.“ (с. 66) Но не бива да се забравя, че подобен извод е приложим към голяма част от известните ни „авторски“ текстове².

Останалите осем слова са произведения, чието авторство се дискутира или за първи път, или пък предлаганите атрибуции не са широко известни в науката. Това са произведения, които по своето съдържание и формални характеристики са образци на нравствено-дидактичната линия в старобългарската омилетика. Те са анализирани задълбочено, представени са многобройни паралели с познати творби на Климент Охридски. Идентифицирани са редица гръцки извори, където това е било възможно. Сред текстовете има такива, които вече са били предмет на анализ и атрибуцията им като Климентови е направена от други автори, като напр. *Слово за божие то творение, и за смъртанта кончина, и за покаянието*. За други слова самият автор вече има публикации, които са инкорпорирани в настоящия том с актуализация и допълване на материала (вж. напр. *Слово за прелюбодейците и двуженците* и *Слово за засухата и божие то наказание*). При представянето им прави впечатление стремежът на изследователя да ситуира всяка творба в широк литературен контекст и да извлече максимално количество информация относно нейния вероятен автор, редакционни намеси, създаване на нови версии, като това става предимно на ниво лексикален материал. Така всяко слово е съпроводено на практика от кратък лексикографски справочник, който би бил много полезен и за други проучвания, както и за проверка на различни по своята стилова характеристика и функционална насоченост текстове. Това, което би следвало да се прецизира, са коментарите към т.нар. топоси, които не би следвало безусловно да се приемат като маркери за авторски решения, а също и да се прецизира на места анализът на стандартизираната богословска, катехитична и нравствено-догматична лексика, която е един общ културен пласт във всички образци на църковното красноречие.

По отношение на изводите в края на тома (с. 225–237), и то в частта, засягаща „характерните теми“ в Климентовото творчество, бих направила уговорката, че става дума по-скоро за традиционните за нравственото богословие и катехитична проповед теми, поднесени понякога в специфични за стила на Климент Охридски мотиви и образи. Така напр. „*разказът за поробването от дявола*“ (с. 226) от литературна и структурно-семантич-

² Старобългарската омилетична и дидактична книжовна продукция, както отбелязва А. Наумов, е тясно свързана с преводните текстове и с византийските образци и възприема общите за православната богослужебна книжнина принципи – и на ниво литературна комуникация, и на ниво композиране на текста. Вж. *Naumov, A. Idea-Immagine – Testo. Alessandria, 2004, 141–151, 175–177.*

на гледна точка е мотив от голямата богословска и нравствено-дидактична тема за грехопадението и спасението, както се вижда и от примерите, приведени от автора. Останалите теми (за Второто пришествие, за Страшния съд и т.н.) са общи за цялата християнска нравствено-дидактична традиция. Внимателният прочит на приведените примери и коментари оказва, че авторът всъщност ни представя специфичните мотиви, библейски алюзии или позовавания на различни канонични текстове, които са типични за стилистиката на Климентовите творби, посветени на иначе общоприети и утвърдени (катехитични) теми на нравственото богословие³. Отчитайки стандартизираната лексика на голяма част от анализирания произведения, Милтенов прави една съществена и методически издържана уговорка – че все пак не е изключено в тези произведения да става дума за последователи на Климент Охридски и за компилации на базата на негови авторски творби. Би следвало и да се доразвие тезата, която е само загатната, че анализът трябва да включва и други характеристики на творбите, освен лексикографските. В този смисъл бих подчертала, че невинаги атрибуциите са възможни и дори – желателни. В крайна сметка ние знаем имената на няколко от най-изтъкнатите старобългарски писатели, оцелели във вековната традиция на преписване и редактиране. Но вероятно имената, които не знаем, са много повече. Много по-важно е направеното от автора в областта на анализа на интертекстуалните връзки между творбите, на връзките и взаимодействията между преписите, защото това е съществен принос към голямата картина на книжовния процес в България в една епоха, когато се създава българският художествен език, когато се оформя литературната култура в обществото. И наблюденията, и изводите на Явор Милтенов в тази посока ни дават много интересна за размисъл информация.

Цялата книга респектира с широката филологическа култура на своя автор, с умението му да изгради адекватен контекст на всяка анализирана творба. Дори невсички направени атрибуции да се потвърдят (а и тяхната

³ Тази характеристика на Климентовата поучителна ораторска проза е дадена още през 1985 г. Вж. W. Baumann. Die Fascination des Heiligen. Die Erbauungsliteratur bei Kliment Ohridski. Neureid, 1985. Сред по-съвременните публикации ще посоча: Наумов, А. Свети Климент Охридски като душепастир. – В: *Св. Климент Охридски в културата на Европа*. София, 2018, 505–512; Грозданоски, Р. Библейското богословие на свети Климент Охридски. – В: *Св. Климент Охридски в културата на Европа*. София, 2018 490–504. Вж. и Пенков, Д. Изкуплението и спасението на човека в словата и поученията на св. Климент Охридски. – В: *Свети Климент Охридски – пръв епископ на българския език*. София, 2020, 41–52; Русев, Р. Триадологичната терминология на св. Климент Охридски в Слово за Света Троица, за сътворението и за съда. – В: *Свети Климент Охридски – пръв епископ на българския език*. София, 2020, 111–124.

проверка практически е невъзможна, освен ако не се открие бленуваният от всеки филолог медиевист „подписан“ авторски текст – по възможност с дата и място на създаването му), направеното от Явор Милтенев за изясняване на процесите на компилиране, заемане и ползване на гръцките извори, идентифицирани от него, е основа за бъдещи изследвания. Предоставените на научната общност текстове, издадени в максимално удобна за използване форма от своя страна, дават друга перспективна насока за научни дирения и търсене на предизвикателства. Да се надяваме, че и Явор Милтенев ще има желание да продължи тази интересна тема.

Вася Велинова
Център за славяно-византийски проучвания „Иван Дуйчев“,
Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Етнолингвистичен речник на българската народна медицина. Съст. М. Витанова, В. Мичева, Й. Кирилова, К. Мичева-Пейчева, Н. Николова, София: АИ Проф. М. Дринов, 2021, 368 с. ISBN 978-619-245-096-0.

Публикуваният съвсем наскоро „Етнолингвистичен речник на българската народна медицина“ е научен труд, който обогатява българската етнолингвистичната лексикография, в развитието на която Институтът за български език „Проф. Л. Андрейчин“ има водеща роля, и представлява продължение и утвърждаване на нейните най-добри традиции. Още първото изречение от неговата уводна част акцентира върху факта, че „Здравето и болестта са два от най-важните аспекти в човешкия живот“, които се редуват непрекъснато в него от раждането до смъртта и са неразривно свързани с просъществувалите през вековете местни лечителски практики. Този много съществен аспект от живота на българина обаче се изследва предимно от гледна точка на етнологията и фолклористиката, където изследователското внимание е привлечено от вербалните и акционалните лечебни практики (като молитви, баения, леене на куршум, весене и т.н.), за да се очертае структурата на обредите, свързани с лечението, и няма за цел да покаже богатството на езиковия материал. Именно в това е и основният принос на „Етнолингвистичен речник на българската народна медицина“, който си поставя за основна цел максимално пълното представяне на разнообразната лексика, свързана с цикъла *здраве – болест – здраве*.

Макар че самият речник няма претенциите да бъде напълно изчерпателен по отношение на включената лексика, защото потенциалният материал е с голяма динамика, различно местоположение и може да се извлече от най-стари до съвсем нови издания, съставът на неговия авторски колектив е предпоставка точно в тази посока. Авторите му са сътрудници от Секцията за етнолингвистика и Секцията за история на българския език към ИБЕ „Проф. Л. Андрейчин“ – БАН, но съществена част от тях са и утвърдени диалектолози с многобройни публикации в тази езиковедска сфера. Тяхната амбиция е „Етнолингвистичният речник на българската народна медицина“ да представи концептите *здраве* и *болест* в българската езикова картина на света в синхронен и диахронен аспект, като проучи техните езикови репрезентанти в средновековни ръкописи и в диалектите по цялото българско езиково землище, включително географските области Мизия, Тракия и Македония. Както личи от публикувания в уводната част списък с използвана литература, тази изключително трудоемка задача е извършена по един отличен начин. За целите на речника е ексцерпиран езиков материал от 132 съвременни източни-

ка: диалектни архиви и обнародвани научни изследвания върху българския език и неговите диалекти, както и от над 80 представителни български ръкописа от X – XVII в., включително лековници и апокрифни молитви. Възможността за анализ на езиковите факти едновременно от синхронна и диахронна гледна точка по материали от цялата ни езикова територия показва по категоричен начин, че лексиката от областите Мизия, Тракия и Македония, свързана с народната медицина, има общобългарски характер, което е поредно доказателство за единството на българския език и култура в географски и исторически план. Предимство на труда е и това, че след всяко название в скоби се указва неговото разпространение или източникът, от който то е екцерпирано, което позволява читателят бързо да се ориентира при необходимост от повече информация.

„Етнолингвистичният речник на народната медицина“ е от тълковен тип, като в него е включена диалектна и средновековна българска лексика, но е структуриран на тематично-идеографски принцип, т.е. всички думи с определено значение се откриват в рамките на една речникова статия. Условно той се дели на две части – диалектна, в която са представени названия на болести, симптоми, състояния и действия, свързани с нарушаването на основната жизнена дейност на човешкия организъм, болните лица, практиките с лечебна и профилактична функция, и етнолингвистична, включваща названия на болести, симптоми, състояния, действия, причинени според народните вярвания от нечисти сили, магии, урочасване или преминаване през нечисти места, както и названия на демони, нечисти сили и нечисти животни, предизвикващи болести. Именно в нея най-ясно проличава етнолингвистичният принцип на анализ, защото авторите издирват и представят названията на болести, произхождащи от лексемите за нечисти духове, причинители на заболявания (напр.: *самодивска болест*, *самовилска болест* от *самодива*, *самовила*; *русалска болест*, *русалена болка* от *русалии*, *русалки*; *навясвяне* ‘родилна треска’ от *нави* ‘зли духове, които посещават родилките’ и др.), а освен това, от етнолингвистична гледна точка с вярванията, забраните и препоръките са представени и светците лечители, лечебните практики, предметите с апотропейна функция и др.

При определянето на видовете болести авторите са използвали „Международна класификация на болестите. Десета ревизия“, а материалът в речника е систематизиран в поредица от тематични рубрики и подрубрики, което улеснява използването му. В названията на първите две от тях обаче се наблюдава частично повторение, което би могло да стане причина за известно объркване. Това очевидно е предусетено от авторите, които изрично уточняват (с. 23), че първата рубрика е озаглавена *Човек, болест, здраве* и в нея се разглеждат названията за здрав и болен човек, докато във втората – с името *Болест*, са систематизирани названията за хиперонима болест, за епидемия, за болестта според нейните характеристики като начин и продължителност на протичане, названията на различните видове болести (на дихателната сис-

тема, сърдечносъдови, кожни, детски болести и т.н.) и др. Безспорно тези две речникови подчасти се различават по своето съдържание и са разграничени съвсем основателно. Може би различията между тях биха могли да се представят по-експлицитно в заглавията им, за да се избегне цитираното по-горе съвпадение и евентуалното объркване у читателя, породено от него, като първата се нарече например *Състояния на човека* с подрубрики съответно *Болен човек* и *Здрав човек*, но тъй като изданието е вече факт, считам, че изричното обговаряне на начина за назоваване на първите две рубрики в увода, който до голяма степен е и инструкция за ползване на речника, също е достатъчна стъпка в тази посока.

Интерес представляват и някои от решенията, взети от авторите на „Етнолингвистичния речник на българската народна медицина“ по отношение на оформянето на речниковата статия. В противоречие с едно от основните правила при съставянето на речник, на което се подчиняват дори и структурираните на тематично-идеографски принцип трудове (ИДРБЕ 2012; ИДРБЕ 2021 и др.), тя не започва със заглавна дума, а с речникова дефиниция, за да се открие ономасиологичният – от значението към формите – подход за организиране на речниковия материал. Това е и причината за отсъствието на граматична характеристика на думите, която според авторите (с. 26) е представена имплицитно чрез речниковите дефиниции, напр.: ‘болнав човек’ (за съществителни имена), ‘който боледува често, болнав’ (за прилагателни имена), ‘разболявам се, почвам да боледувам’ (глаголни форми от несвършен вид), ‘разболея се, почна да боледувам’ (глаголни форми от свършен вид) и др. Следват диалектните названия, които са подредени по азбучен ред, като при това словосъчетанията не се отделят, а се включват на съответното място в него. Що се отнася до техните фонетични особености, ако те са присъщи на големи говорни групи (като полуредукция, мекост на съгласните пред предни гласни *e* и *u* в източните говори и др.), не се отразяват, мекост пред *o* се отбелязват с буква *ь*, меките съгласни пред задни гласни *a* и *ъ* се отбелязват с буква *я*, *ю* или с *йа*, *йу* според това как са засвидетелствани в източниците, ударението се посочва също само ако е регистрирано там (включват се и срещаните акцентни варианти в рамките на един говор или в диалектната макросистема), а гласна *ы* следва след *и* в азбучния ред. В края на речниковата статия, отделени със знак ♦, са разположени регистрираните лексеми или словосъчетания от средновековните писмени паметници, които освен по азбучен ред са подредени и хронологично, а след знак ■ се привеждат всички заместители на думата табу за болест. След всяко название в скоби е представено неговото географско разпространение или източникът, от който то е екскерпирано.

Въпреки че не липсват аргументи в полза на взетите от екипа на „Етнолингвистичния речник на българската народна медицина“ решения по отношение на структурата на речниковата статия, считам, че липсата на заглавна дума сериозно затруднява работата с него. В резултат от нея азбучен ред в

структурирането на отделните подрубрики изцяло липсва, тъй като в началото са изведени субективно определените като по-важни реалии, а стандартизирането на описателните лексемните тълкувания, които, както самите автори признават (с. 24), са преобладаващият тип в труда, макар че съществуват и синонимни дефиниции, съвсем обезсмисля подредбата на речниковия материал на такъв принцип. Ето така се оказва, че раздел Г.Ш.4. *Билки, лековити растения* например започва с ‘трева, която според народното поверие има лечебна сила...’, следва поредица от тълкувания от типа ‘билка...’, чак след което се появява ‘ароматна трева...’, а поставянето на еньовската трева на първото място в разглежданата група названия е по неясни причини и изглежда субективно. Поради всичко това, към което се прибавя и групирането на думите на идеографски принцип, издирването на определена лексема става трудно и прави наличието на азбучен показалец изключително необходимо. За неговото наличие в разглеждания труд обаче само се споменава в края на увода, наред с редица други справочници (с. 27), а и е съмнително доколко неспециалист би се ориентирал в откриването и употребата му.

Освен това е под въпрос доколко липсата на заглавна дума спомага за акцентирание върху семантиката на анализираната група названия. Безспорно всеки обект от действителността се характеризира с наличие на начин на назоваване, който или е възприет като книжовен, или се отличава с по-голям от останалите ареал на разпространение, и така става максимално познат за носителите на езика. Именно поради тази причина авторите на „Етнолингвистичния речник на българската народна медицина“ са принудени да изменят структурата на речниковата статия в раздел Г.Ш.4.1. *Лечебни растения с широко приложение и терапевтично действие*, въвеждайки знак ● за обозначаване на приетото за основно книжовно название на растението. Ако това беше проведено последователно в целия труд и съответното максимално представително и популярно име на всеки от изследваните обекти от действителността беше изведено като заглавна дума, какъвто е един от основните принципи на организиране на речниците, това би улеснило неимоверно както структурирането на лингвистичния материал, така и откриването на необходимата за читателя информация. Освен това граматичната характеристика на всяко от представените в речниковата статия названия също е задължителен елемент, тъй като често, особено при диалектните лексеми, формата може да бъде заблуждаваща.

Въпреки че считам решението на авторския колектив да оформи речниковата статия без заглавна дума и морфологична характеристика за до известна степен смел и криещ определени рискове избор, както бе отбелязано по-горе, то също има своята обосновка, добре аргументирана в уводната част на труда. Важно в случая е да се акцентира върху това, че „Етнолингвистичния речник на българската народна медицина“ е едно уникално по своята същност лексикографско издание, представящо огромното многообразие от

начини за назоваване на реалиите от изобрания за анализ тематичен кръг, съществуващо в българското езиково землище (в неговата цялост) от синхронна и диахронна гледна точка, което го прави изключително ценно.

В заключение бих подчертала, че „Етнолингвистичния речник на българската народна медицина“ е изследване от голямо значение за българистичната езиковедска общност, тъй като допълва в лексикографски систематизиран вид още един фрагмент от народната култура. Той би представлявал интерес не само за специалистите, но и за по-широка читателска аудитория с афинитет към българския език и обичаи.

Цитирана литература

ИДРБЕ 2012: Идеографски диалектен речник на българския език, Т. 1, съст.: Т. Бояджиев, Вл. Жобов, Г. Колев, М. Младенов, Д. Младенова, В. Радева. София: Български бестселър – Национален музей на българската книга и полиграфия, 2012.

ИДРБЕ 2021: Идеографски диалектен речник на българския език, Т. 2, съст.: В. Радева, Т. Бояджиев, Вл. Жобов, Д. Младенова, Г. Колев. София: УИ Св. Кл. Охридски, 2021.

Свободен достъп до I и II том: <https://kinnpor.uni-sofia.bg/resources/item/96-ebook-ideo-rechnik>

Илияна Гаравалова
Институт за български език, Българска академия на науките

Речник на новите думи в българския език (от първите две десетилетия на XXI). София: Наука и изкуство, 2021, 335 с. ISBN 978-954-02-0351-5.

Активната международна комуникация в съвременния глобализиран свят, усвояването на нови технологии, продукти и дейности води до появата на нови номинативни единици. Обновяването на лексиката и фразеологията се осъществява чрез словообразуване, заемане от чужди езици, чрез калкиране и семантична неологизация. Нови думи навлизат и от младежкия жаргон и компютърния сленг. Възникването и системните отношения на неологизмите в съвременния български език са обект на изследване в редица публикации на наши езиковеди през последните години. Създадени са и лексикографски справочници за техните значения.

Новоизлезлият *Речник на новите думи в българския език (от първите две десетилетия на XXI)* е дело на авторски колектив от Института за български език при БАН: Диана Благоева, Сия Колковска, Ванина Сумрова, Атанаска Атанасова, Цветелина Георгиева, Надежда Костова, Светломира Манова. Редакторки на изданието са Д. Благоева и С. Колковска. Повечето авторки имат дългогодишен интерес и многобройни публикации в областта на неологията, а *Речникът* е своего рода продължение на публикуваните през 2001 г. и 2010 г. от издателство „Наука и изкуство“ *Речник на новите думи и значения в българския език* и *Речник на новите думи в българския език (от края на XX и началото на XXI в.)*, в създаването на които участват Д. Благоева и С. Колковска заедно с Е. Пернишка. В предговора появата на новия речник е мотивирана „от необходимостта да бъде представена по-пълно картината на промените в българската лексика от началото на XXI век насам, като бъдат описани също думи и съчетания, които са се появили през първото десетилетие на XXI в., но са активирали употребата си по-късно, поради което не са намерили място в предходния речник“.

В *Речника* е включен лексикален и фразеологичен материал от различни сфери на живота – общество, политика, икономика, компютри, интернет, дигитални технологии, екология, енергетика, медицина, спорт, кулинария, мода, бит, музика и т.н. При подбора авторките са се ръководили от изискването съответните неологизми да са проявили устойчивост и тенденция за утвърждаване в системата на българския език. Една част от включените думи назовават нововъзникнали обекти, дейности и явления от обществения живот, а чрез други се внасят емоционално-стилистични нюанси при вече съществуващи названия. В *Речника* са включени и някои термини, които са разширили употребата си извън тясноспециализираните области на науката и техниката.

Представени са нови думи, възникнали на българска почва, или нови значения на вече съществуващи в езика ни лексеми: *биокъща, велолента, всесезонка, нападджия, оризарка, продавалник; сезон* (на сериал), *бисквитка* (за свързване с интернет) и др. Включени са и думи, навлезли от други езици. Тъй като съвременната международна комуникация се осъществява главно на английски език, това води до формирането на нов пласт интернационална лексика, чийто източник е английският език. Затова и най-голям дял от новозаетите думи, намерили отражение в *Речника*, са от английски език: *биохакинг, джусинг, дрифтър, инсентив, миксбордер, нейминг, нюзмейкър, селъри, скролъвъм, слайсър, смути* и др. Прави впечатление навлизането на думи не само от индоевропейските езици като немски, френски, италиански, украински, но и от японски, корейски, кечуа и др.: от френски – *ентреме, омбре, поширам, тапенада, термаж*; от немски – *боклинг, телетакт, щолелен*; от италиански – *кантучи, лингуини, макачино, прошуто*; от нидерландски – *корфбол, шилак*; от украински – *майдан*; от японски – *емоджи, будокон, матча*; от корейски – *кимчи*; от китайски – *уок*; от иврит – *хумус*; от кюрдски – *пешмерга* и др.

Речникът на новите думи в българския език (от първите две десетилетия на XXI) се опира върху традицията на тълковните речници. Той има дескриптивен характер, но без да претендира за нормативност. В него са тълкувани 1 981 заглавни единици – 1 776 новосъздадени или новозаети лексеми, 205 нови значения на познати думи. Изяснено е значението на 597 нови съставни названия и терминологични съчетания, на 44 нови фразеологични единици. Представеният в *Речника* лексикален материал е извлечен чрез полуавтоматична процедура от голям по обем масив от електронни текстове, включващ теченията на 350 български периодични издания и публикувани електронни книги (художествена, научна и научнопопулярна литература) от периода между 2001 и 2019 г. Използваният илюстративен материал в речниковите статии в основната си част е от същите източници и е поместен без съдържателна авторска редакция. Някои речникови статии съдържат примери, които авторките са конструирали въз основа на регистрирани реални употреби от разговорната практика, от рекламни брошури или от текстове в интернет.

Лексикалният материал е подреден по азбучен ред. Освен пълнозначни думи, като заглавки са представени и словообразователни компоненти от типа *авио-, био-, евро-, еко-, етно-, кибер-, нано-, мулти-, веб-, хипер-* и т.н., отличаващи се с активност при образуването на нови названия. Като заглавни думи при включените нови устойчиви словосъчетания и фразеологизми присъстват и първите (пълнозначни) компоненти, срв. *батут – батут парк, безиглен – безиглена карбокситерапия, доброволчески – доброволчески туризъм, фалшив – фалшива новина, тупам – тупам топката* и др. В отделни случаи като заглавки са посочени и първи компоненти на двусъставни

единици, които са от чужд произход и не функционират като отделни думи в българския език, срв. *инфинити* – *инфинити басейн*. Някои заглавки са представени с повече от един регистриран вариант, срв. *баркрол/баркроул*, *бийтбоксърка/бийтбоксерка*, *биткойнер/биткойнър*, *нудъл/нудълс*, *спинър/спинер*, *туитървю/туитервю*, *токен/токън* и т.н. Значенията са тълкувани чрез описателни дефиниции или синоними. При някои лексеми след съответен знак са посочени и регистрираните семантични нюанси или употребата на думата като определение. Квалификаторите маркират стилистичната употреба на лексемите и словосъчетанията (*книж.*, *разг.*, *жарг.* и т.н.), принадлежността им към определена терминологична сфера (*полит.*, *иконом.*, *спорт.*, *финанс.*, *фотогр.*, *мед.*, *муз.*, *козм.* и др.), преценката на авторите за нежелателна употреба на думата (*нежел.*), честотата на употреба (*рядко*) и др. След тълкователната дефиниция са посочени съществуващите синоними или антоними, а при глаголите – производните отглаголни съществителни или производните непреходни глаголи, образувани с елемент *се*. При заемките от чужди езици след граматичните бележки в скоби е отбелязан езикът, от който е зета думата, срв. *флайборд* (от англ.), *хроминг* (от англ.), *песто* (от ит.), *нонограма* (от яп. през англ.) и др.

Речникът на новите думи в българския език (от първите две десетилетия на XXI) представя неологизмите като резултат от динамичните процеси в българската лексикална система, дава възможност да се направят изводи за основните области на обновяване на лексиката, пътищата и източниците за проникване на нови думи. Както посочват авторките в увода, той е подходяща основа за провеждане на езиковедски, социолингвистични, културоложки и други научни изследвания, но също така е и полезен лексикографски справочник, адресиран към по-широка читателска аудитория.

Марияна Витанова
Институт за български език, Българска академия на науките

БЪЛГАРИСТИКА
BULGARICA

43/2021

Редактор: проф. Анисава Милтенова

Съставители: доц. Никола Казански, Емилия Волева
Коректор: Жасмина Кръстева

Формат 70 × 100/16
Печатни коли 12,00

Печатница на Издателството на БАН „Проф. Марин Дринов“
1113 София, ул. „Акад. Г. Бончев“, бл. 5

www.press.bas.bg

ISSN 1311-8544